

Kampen om naturen

Naturpraksisser og regional identitet i Vestjylland

Speciale i europæisk etnologi ved Mette Lund Andersen

Institut for Arkæologi og Etnologi

Københavns Universitet

Marts 2003

Indhold:

Abstract	3
Kapitel 1. Indledning og problemformulering	6
'Vestjyske særpræg – Vestjyske værdier'	6
Introduktion til problematikken.....	6
Problemformulering	8
Metode.....	9
Introduktion til geografien.....	10
Kildematerialet	10
Kildekritiske refleksioner	11
Specialets opbygning.....	12
Kapitel 2. Studier i natur og landskab	14
Studiet af naturen som ressource	14
Studiet af naturopfattelser	16
En natur – flere interesser.....	17
Naturopfattelser mellem ideologi og praksis.....	18
Natur og identitet	19
Sammenfatning	22
Kapitel 3. 'Kampen om naturen' i Vestjylland	23
3.1 Aktørerne	23
Myndighederne.....	24
De lokale myndigheder.....	25
Naturfrederne.....	26
Naturbrugerne.....	29
To naturopfattelser.....	32
To naturdiskurser.....	33
Beskyttelse og benyttelse	34
3.2 'Kampen om Nissum Fjord'	36
Reaktionerne.....	38

Naturfredningsargumenter.....	38
Lokal utilfredshed.....	39
Tvivl om de biologiske argumenter.....	40
En hævdvunden ret.....	41
'Kampen om skarven'.....	42
En naturlig forklaring.....	44
Påstand mod påstand.....	46
Myndighedernes rolle.....	47
3.3 Konstruktion af identitet.....	49
Naturbrugeridentitet.....	49
Vestjysk identitet.....	50
Vest mod øst.....	51
Naturbrugernes Vestjylland.....	53
Sammenfatning.....	54
Kapitel 4. Naturbrugerpraksis mellem tradition og konstruktion.....	55
Historien som argument.....	55
Naturgrundlaget i det vestjyske kystområde.....	55
Kystbønder og fiskere.....	57
Nissum Fjord.....	58
Peder Lykke.....	58
Aksel Hedevang.....	59
Harboøre:.....	60
Lars Jensen Stausholm.....	60
Martin Rønn.....	61
Naturbrugerpraksis før og nu.....	62
En overleveret praksis.....	64
En konstrueret praksis.....	65
Sammenfatning.....	66
Kapitel 5. Opdagelsen af Vestjylland og den vestjyske natur.....	68
En ukendt provins.....	68
Romantisk naturfilosofi.....	70
"Den blomstrende mark i det bølgende hav".....	71
Mellem hav og hede.....	72
Det danske Sibirien.....	74
Danmarks Kalifornien.....	75
Badegæster i Vestjylland.....	76
Vestjysk natur som turistattraktion.....	77
Den naturhistoriske opdagelse af Vestjylland.....	79
"Adskillige sjældne planter".....	79
Det romantiske natursyn og naturfredningstanken.....	81
Blik for det vestjyske.....	82
Sammenfatning.....	83
Kapitel 6. Naturopfattelser og regional identitet.....	85

”Nutiden forklarer ikke sig selv”	85
Naturbrugerpraksissen i historisk perspektiv	86
Naturfrederpraksissen i historisk perspektiv	87
Fra økonomiske til kulturhistoriske argumenter.....	87
Vestjysk identitet som strategi.....	89
Etnologens præg af det vestjyske særpræg	91
Litteratur:	93
Avisartikler	98
Ikke publiceret materiale	99
Bilag 1. Kort over Lemvigegnen	101
Bilag 2. Illustrationer af naturfredernes praksis	102
Bilag 3. Forside af Jagtbladet	103
Bilag 4. Forside af bladet Natur og Miljø.....	104

Abstract

The starting point of this paper is a contemporary empirical observation of a number of controversies about the management of nature taking place in West Jutland. These controversies flare up, whenever there are prospects of changes in the physical surroundings, and particularly when it comes to discussions of the protection and conservation of nature which may include the restrictions of hunting, fishing and recreational activities in general. The ‘dispute about nature’, as it is named in the paper, is thus a conflict in words and actions about what values and principles should form the guidelines for nature management in the area.

It is the overall purpose of the paper to investigate the ‘dispute about nature’ which takes place in the West Jutland area. Through both a contemporary and historical perspective the focus of this paper is on the shaping of a regional identity which takes place in the process and turns the ‘dispute about nature’ into a ‘dispute about identity’.

’The dispute about nature’ takes place between three parts: the authorities who administer the interests of the Danish state and in nature management, the nature conservancy associations that work to ensure the preservation of the amenities of nature, and finally the local spare time fishermen and hunters whose interest it is to maintain a right to fishing and hunting in the nature areas.

The analyses in the paper are divided into two parts: One that deals with the contemporary situation, and one that examines the problem in a historical perspective. The contemporary analysis is illustrating the thesis that the ‘struggle about nature’ arises out of the encounter between two different practices in nature connected partly to the local fishermen and hunters (the nature-users) and partly to the members of the nature conservancy associations (the nature-conservers). These two practices utilize nature’s resources in the area in accordance with their respective traditions and views of nature, and both are struggling to sustain the conditions of their own practices. The paper employs a discourse-analytical approach to regard these two rival practices as two discourses on nature struggling to define the true view on nature and thereby the right way to manage it. By pointing out how concepts shared by both discourses imply different content and meaning, the analysis shows how the inconsistencies between the discourses make mutual understanding difficult.

As an argument for maintaining the conditions of their own practice the nature-users refer to the historical foundation of fishing and hunting in West Jutland, and thereby plead a time-honoured right to influence the strategies of nature management in the area. Through a historical analysis the paper studies this phenomenon as an identity-shaping process, where a certain version of the regional cultural history is constructed. In this process an experience of a collective regional identity is formed to be shared by nature-users and discursively excluding other practices in nature.

The historical perspective is also used to explore how the idea of a regional West Jutland identity emerged out of the same historical circumstances that gave rise to the thought of nature conservancy. It is investigated how the 19th century Romantic Movement ‘invented’ Western Jutland and during the same process laid the foundation of a novel practice in nature which emphasized the experience, observation, knowledge and conservation of nature.

It is thus the argument of this paper, that the ‘dispute about nature’, originates from the discrepancy between two discourses struggling to define truth and knowledge of nature and by that means fighting to sustain the conditions for the practices they imply. The ‘dispute about nature’ cannot be fully understood without a historical approach. The foundation of the ‘dispute’ was laid back in the 19th century with the emergence of the nature-conservation practice, which was in many ways the direct opposite of the nature-using practice. It is argued, that the meeting of the two practices did not lead to a ‘dispute about nature’, until the improved economic situation during the latter half of the 20th century made extensive nature conservation in the West Jutland area possible and at the same time made the nature-using practice economi-

cally unnecessary to the local people. Various historical and cultural processes are thus taken into account to explain the nature-users application of a regional identity as an argument in the contemporary 'dispute about nature'.

Kapitel 1. Indledning og problemformulering

'Vestjyske særpræg – Vestjyske værdier'

I efteråret 2001 var jeg ansat på Lemvig Museum til at lave en etnologisk undersøgelse af vestjydernes forhold til naturen. En del af undersøgelsen drejede sig om de interessekonflikter, som løbende opstår i det vestjyske område i forhold til forvaltning af naturen. Undersøgelsen indgik i ”*Vestjysk Særpræg – Vestjyske Værdier*”, et projekt om regional identitet som Lemvig Museum startede i foråret 1999. Museets projekt beskæftiger sig med at indkredse elementerne i en vestjysk identitet for at finde ud af, hvilke fænomener og forestillinger, der kan siges at præge lokalbefolkningens opfattelse af en sådan identitet. Udgangspunktet for min undersøgelse var museets tese om, at naturen har stor betydning for mange vestjyder og er et element, som har en væsentlig plads i et vestjysk identitetsbyggeri¹. Undersøgelsen skulle altså kunne udsige noget om, hvordan vestjyderne bruger naturen samt hvordan naturen kan siges at have betydning for en vestjysk identitet. I dette speciale har jeg arbejdet videre med materialet fra undersøgelsen, fordi jeg finder, at de konflikter, som opstår i de vestjyske naturområder, er interessante set med etnologiske briller, og fordi jeg mener, at man med kulturvidenskabelige analyseredskaber kan trænge ind i problematikken og gennem et kulturhistorisk perspektiv nærme sig en forståelse af denne.

Introduktion til problematikken

Hvad er naturen for en størrelse, og hvordan skal vi som mennesker forholde os til den og færdes i den? Det er spørgsmål, som særligt optager den del af befolkningen, der bruger naturen til enten erhvervsmæssige eller rekreative formål. I Vestjylland, som er rammen om dette studie, fører forskellige opfattelser af naturen til store uoverensstemmelser mellem den del af befolkningen, der bruger naturen til jagt og fritidsfiskeri og den del, der interesserer sig for at kende og beskytte naturens arter. Uenigheden om menneskets rolle i den vestjyske natur kan indledningsvis illustreres i følgende to udsagn omkring skarven. Fuglen er ilde set af vestjyske fritidsfiskere, som mener, at den tager deres fisk:

”Det er fuldstændig tåbeligt, at man accepterer, at skarven breder sig direkte som rotter. Det er et almindeligt brugt udtryk, at det er fjordenes rotter! Og de yngler og formerer sig, og

¹Tesen er baseret på resultaterne af en spørgeskemaundersøgelse om emnet, som museet lavede i sommeren 1999 (Jf. Damgaard 1999).

man må ikke bekæmpe dem". (Udtalelse af fritidsfisker Egon Nielsen på debatmøde om skarvregulering i Thorsminde 26.09.01)

Det modsatte synspunkt fremsættes af bl.a. ornitologer, som værdsætter skarven for dens tilpasningsevne og oprindelighed i den danske natur, og forholder sig uforstående overfor fiskernes opfattelse:

"Tænk blot på skarven. Den har alle odds imod sig: Den er sort, er stor, er blevet talrig, æder fisk og skider på træer og jord. En håbløs fugl. Den har ikke en chance for at føre sig positivt frem. Den er dum – den skal kanøfles.(...) Som fuglebeskyttere er vi også advokater for de "dumme fugle". Skarven skal beskyttes, fordi den i årtusinder har været et naturligt element i det danske kystlandskab" (Østergaard 1997:68).

De to udsagn illustrer de modsatrettede naturopfattelser, der sætter scenen for en række konflikter omkring naturforvaltning i Vestjylland, som i dette studie kaldes 'kampen om naturen'.

'Kampen om naturen' er et begreb konstrueret til brug for analysen. Begrebet er baseret på empiriske iagttagelser gjort i undersøgelsen, og relateres derfor til den fysisk observerbare virkelighed, samtidig med at det også er en analytisk konstruktion. 'Kampen om naturen' er ikke nogen kamp i fysisk forstand, selvom det indimellem er hændt, at enkelte af de involverede har truet med at ty til fysisk vold for at få deres meninger igennem. Det er derimod en kamp på ord og i handling om, hvilke værdier og principper der skal ligge til grund for naturforvaltningen i de vestjyske områder. 'Kampen om naturen' drejer sig således ikke om en enkelt afgrænset sag, men er en kamp der er latent til stede, og som blusser op hver gang, der er optræk til ændringer på naturområdet. Både når det gælder ændringer i det fysiske miljø, som etablering af en jollehavn, eller opsætning af vindmøller, og når det mere overordnet drejer sig om vedtagelse af fredninger og naturbeskyttelse samt retningslinier for jagt, fiskeri og færdsel mv. I specialet belyses det, hvordan 'kampen om naturen' udspiller sig mellem de tre parter: Myndighederne, naturfrednings-organisationerne, og de lokale jægere og fritidsfiskere, hvoraf det særligt er uoverensstemmelser imellem 'naturfredere' og 'naturbrugere' som udløser konflikterne. Lidt forenklet kan man sige, at myndighederne arbejder for at varetage statens interesser i naturforvaltningen. Naturinteresse-organisationerne slås for at sikre bedst mulig beskyttelse af naturen og sikre befolkningens adgang til at færdes i naturen. Og de lokale 'naturbrugere' kæmper for flest mulige rettigheder og færrest mulige restriktioner i forhold til at bruge naturen i jagt- og fangstøjemed. 'Kampen om naturen' er altså en kamp mellem

rettigheder og restriktioner. Naturbeskyttelse, jagtregulativer og færdselsregler i naturområderne er derfor blot nogle af de emner, man diskuterer og strides om i 'kampen om naturen'. Som det vil fremgå, argumenterer de lokale naturbrugere i 'kampen om naturen' for, at jagt og fiskeri er en del af områdets kulturhistoriske praksis og derfor noget særligt vestjysk. De bruger dermed en vestjysk identitet som argument for den særlige ret til indflydelse, de mener at have på forvaltningspraksissen i de vestjyske naturområder qua den kulturhistoriske tradition. 'Kampen om naturen' får dermed tillige karakter af at være en identitetskamp mellem Vest- og Østdanmark.

Problemformulering

Specialets problemformulering består af to spørgsmål, som udspringer af en undren over dels, hvad der egentlig er på spil i de konflikter, som opstår omkring naturforvaltningen i Vestjylland og dels, hvorfor spørgsmålet om regional identitet kommer til at spille en så central rolle i konflikterne. Jeg finder det interessant at undersøge, hvorfor konflikterne opstår, og hvad det er, der gør, at parterne ikke kan blive enige om løsninger, som tilfredsstillende alle interesser. Mit første spørgsmål til den ovenfor skitserede situation er derfor: *Hvad handler 'kampen om naturen' i Vestjylland om?*

Specialet søger at belyse, hvordan 'kampen om naturen' opstår i mødet mellem to radikalt forskellige naturpraksisser, som i henhold til hver deres naturopfattelse forsøger at opretholde betingelserne for deres respektive måder at bruge naturen på. Disse to naturpraksisser knytter sig henholdsvis til de lokale 'naturbrugere' og til medlemmerne af naturfredningsforeningerne og har hver især en historisk tilknytning til de vestjyske naturområder. 'Naturbrugerpraksissen' gennem den tradition for jagt og fiskeri, som findes på egnen, og 'naturfredningspraksissen' mere indirekte via den 'opdagelse' Vestjylland var genstand for i løbet af 1800-tallet, som skabte et særligt blik for de vestjyske naturværdier. I specialet studeres de to naturpraksissers regionale tilknytning i et historisk perspektiv, og det undersøges, hvordan praksissernes historiske kontekst har betydning for den konstruktion af regional identitet, som finder sted i 'kampen om naturen' i dag. Mit andet spørgsmål er således: *Hvordan kan den vestjyske identitet, der i 'kampen om naturen' italesættes af de lokale jægere og fiskere som argument imod naturfredning, siges at være et produkt af de samme kulturelle processer, som 'skabte' naturfredningstanken i det 19. århundrede?*

Metode

For at afdække hvad der er på spil i 'kampen om naturen', anskues det empiriske materiale i et aktørperspektiv. Det vil sige, at 'kampen om naturen' betragtes fra de respektive aktørgruppers perspektiv og således fokuserer på deres forskellige interesser i at bruge naturen, hvilke argumenter de finder vigtige, og hvori de adskiller sig fra hinanden. Dette aktørbegreb læner sig op ad de antropologiske analysemodeller, som tager udgangspunkt i aktørerne og deres fortolkning af verden (f.eks. Geertz 1975). Det er ikke enkeltindividet, som er interessante for antropologen, men grupper af individer som agerer i verden ud fra en fælles opfattelse af, hvordan den hænger sammen. På samme måde er det ikke de enkelte individer, som har størst interesse i forbindelse med analysen af 'kampen om naturen' i Vestjylland, selvom det er muligt at udpege forskellige bannerførere i debatten. Det interessante er derimod at studere, hvordan individerne slutter sig sammen omkring en sag og forsøger at få deres vilje igennem i beslutningsprocesserne.

Af de mange konflikter som tilsammen udgør 'kampen om naturen', er der i specialet udvalgt enkelte, hvis forløb analyseres med fokus på de respektive aktørgruppers mål og midler i debatten². Med inspiration fra den diskursanalytiske metode studerer jeg, hvordan brugen af naturen italesættes af de respektive aktører, hvad der kan siges og ikke kan siges indenfor det diskursive felt, som naturforvaltningen udgør, samt hvilke magtstrukturer der tegner sig.

Det diskursanalytiske perspektiv er inspireret af den franske filosof og kulturhistoriker Michel Foucaults tanker om viden og sandhed som relative størrelser, der konstrueres i diskurser (Foucault 1980). En diskurs kan defineres som "*en bestemt måde at tale om og forstå verden (eller udsnit af verden) på*" (Jørgensen og Philips 1999: 9), altså som et overordnet verdensbillede der gennemsyrrer menneskers måde at tænke og tale på. Diskurser er bestemmende for, hvordan mennesker oplever verden, og hvilken betydning og indhold tillægger fænomener og begreber. Disse begreber og fænomener kan beskrives som diskursive konstruktioner, idet deres semantiske indhold skabes i den historiske proces i henhold til den gældende diskurs, sådan at de enkelte begreber bliver diskursens værktøjer til at opretholde sig selv. Enhver diskurs skaber dermed de begreber, den har behov for, for at fungere som diskurs.

Det er ikke hensigten med dette studie at lave en diskursanalyse i stringent forstand, men i stedet at bruge metoden som inspiration til analysen af 'kampen om naturen' i Vestjylland.

² Udvalget er foretaget ud fra et ønske om at afspejle konflikternes forløb og variationsbredde mest muligt nuanceret på baggrund af det indsamlede kildemateriale.

Det givtige ved denne analysemetode er i denne forbindelse, at den giver redskaber til at forstå, hvordan naturen som felt, kan være genstand for så radikalt forskellige opfattelser af, hvad der er rigtigt og forkert, sandt og falsk.

For at besvare problemformuleringens andet spørgsmål inddrages et historisk perspektiv til at kaste lys over den nutidige situation. En af styrkerne ved at anvende et historisk perspektiv i etnologiske analyser er ifølge etnolog Bjarne Stoklund, at man derigennem kan: ”*klarlægge sociale og kulturelle processer over længere tidsrum*” (Stoklund 1979:119). Min fascination af etnologien ligger netop i dens evne til at se nutidige fænomener i en kulturhistorisk kontekst, således at der skabes en forklarende forbindelse mellem fortid og nutid. Det er min hensigt i specialet at sætte den nutidige vestjyske konflikt om naturen ind i en sådan kulturhistorisk kontekst, for derigennem bedre at forstå de kulturelle processer ’kampen om naturen’ involverer.

Som det fremgår af ovenstående, er specialet ikke baseret på et overordnet teoretisk kompleks. I stedet trækkes udvalgte analysemodeller og begreber ind, hvor det skønnes relevant og givtigt for analysens resultater.

Introduktion til geografien.

Geografisk omhandler specialet Lemvig Museums område - Lemvig og Harboøre-Thyborøn Kommune, dvs. det nordvestligste hjørne af Vestjylland. Det empiriske materiale drejer sig dog primært om områdets vestligste del, fra Vestkysten og ca. 10 km ind i land³. Dette skyldes, at ’kampen om naturen’ oftest blusser op i de kystnære områder, idet det er her, de mest værdifulde naturområder ligger både i forhold til jagt, fiskeri og anden naturudnyttelse, og det er her, den mest omfattende regulering af naturen er sat i værk i form af oprettelse af vildtreservater og andre former for naturbeskyttelsesområder.

Kildematerialet

Det empiriske grundlag for specialet udgøres dels af nutidigt materiale omhandlende konflikt-situationer i ’kampen om naturen’ indenfor de seneste 10 år. Dette materiale er primært ind-

³ Bilag 1 viser et kort over området. Når der i specialet bruges geografiske betegnelser som Vestjylland, Vestkysten og det vestjyske område, er det altså mere præcist denne vestligste del af museets område der refereres til, med mindre andet fremgår.

samlet i forbindelse Lemvig Museums undersøgelse⁴. Materialet består af en række interviews med 'nøglepersoner' i konflikterne, og derudover af observationsrapporter og båndudskrifter fra debatmøder, avisudklip med artikler, læserbreve og referater fra tidligere debatmøder, samt af arkivalier fra privatpersoners og offentlige institutioners arkiver, som viser de enkelte konflikters forløb i breve, mødereferater, private notater mv. Målet for kildeindsamlingen var at dokumentere 'kampen om naturen' fra alle synspunkter i konflikterne. Materialet rummer således interviews med repræsentanter for alle aktørgrupper, dvs. skovridere, lokalpolitikere, ornitologer, jægere, fiskere og landmænd samt andre kildetyper, der belyser de forskellige positioner i 'kampen om naturen'.

For at underbygge specialets historiske del har det efterfølgende været nødvendigt at udvide det indsamlede materiale med kilder af historisk art. Disse er primært forskellige trykte beskrivelser af det vestjyske område fra 1800-tallet så som topografiske og naturhistoriske beskrivelser, rejseberetninger og turistbrochurer, og desuden dagbøger samt erindringer af historisk karakter.

Kildekritiske refleksioner

I specialet gøres jeg brug af både egne og andres interviews velvidende om de fejkilder, der kan ligge i dette. Interviewene bliver sammen med de øvrige kildetyper brugt som udgangspunkt for beskrivelser af de to former for naturpraksisser, der konfronteres i 'kampen om naturen', samt som empirisk baggrund for analyser af de mål og midler aktørerne artikulerer i 'kampen om naturen'. Det personlige interview har det enestående fortrin frem for andre kildetyper, at man som forsker kan være i direkte dialog med sin kilde, og har måske derfor opnået en form for særstatus indenfor de kulturvidenskabelige fag. Interviewformen har ikke desto mindre flere kildemæssige svagheder. Interviewsituationen tvinger informanten til at reflektere over emner og problemstillinger, som han måske ikke på forhånd havde overvejet, og de svar etnologen får med hjem, er derfor ikke uden videre udtryk for informantens oplevelse af tingene. Desuden kan etnologen komme til at tolke informantens udtalelser forkert, hvilket kan få betydning for analysens resultater. Det sidste er især en fare for den, der som jeg anvender andres interviews i sine analyser. Jeg mener dog, at jeg ved at være så godt inde i det konkrete stof kan komme udenom mange af disse. Endvidere har jeg bestræbt mig på at

⁴ Den største del af dette materiale har jeg selv indsamlet i undersøgelsen. Desuden har etnolog Poul Moustgaard lavet en række af interviewene med lokale naturbrugere, og museumsleder Ellen Damgaard har lavet feltobservationer af jagt og fiskeri, som jeg ligeledes gør brug af i specialet.

gøre mine egne interviews så konkrete som muligt i forhold til emnet ved at lade informanternes konkrete naturpraksisser være den røde tråd i interviewene.

En anden kildetype som anvendes i specialet er produceret på debatmøder omkring naturforvaltning, som jeg overværede og optog på bånd. På sådanne møder er etnologen ikke i nær så høj grad som i interviewsituationen med til at skabe materialet. Da debatmøderne involverer alle aktørerne i 'kampen om naturen', har man mulighed for at være øjenvidne til, hvordan disse agerer og argumenter og dermed få indblik i, hvad konflikterne om naturen drejer sig om. Debatmøderne har derfor været gode kilder til specialets analyse af, hvad 'kampen om naturen' handler om, idet aktørpositionerne ofte blev markeret tydeligt på disse møder.

Som skriftlige kilder til specialets nutidige del har jeg primært anvendt avisartikler, mødereferater og breve mellem aktørerne, der samlet og hver for sig er blevet brugt til at skaffe overblik over de enkelte konfliktforløb. Lemvig Folkeblad, hvis artikelarkiv jeg har haft adgang til, skriver meget omkring naturkonflikterne. Avisen bringer løbende referater fra de debatmøder om naturbrugen, der afholdes i regionen, og er desuden talerør for mange af deltagerne i 'kampen om naturen', som giver deres mening til kende i læserbreve. Disse kan derfor være udmærkede kilder til at forstå parternes syn på sagen, da skribenterne ofte trækker argumenterne skarpt op, når det skal i avisen. Endvidere har jeg i analysen valgt at bruge brevkorespondancer mellem aktørerne, f.eks. høringssvar, som kilder til 'kampen om naturen', da denne kildetype ligeledes giver godt blik for de enkelte aktørers holdninger og argumenter i konflikterne⁵.

Specialets opbygning

Specialet er opbygget sådan, at der efter denne indledning i kapitel 2 følger en diskussion af specialets problemstilling og metode i forhold til den tidligere kulturvidenskabelige forskning i emnet natur. Specialets analyser falder i to dele, som knytter an til problemformuleringens to spørgsmål. I kapitel 3, der er specialets nutidige del, findes analysen af 'kampen om naturen' som den foregår i det vestjyske område. Heri påvises det, hvordan 'kampen om naturen' skabes i mødet mellem to forskellige naturpraksisser og de dertil knyttede opfattelser af naturen, ligesom det belyses hvordan 'kampen om naturen' også kan ses som en identitetsskabende proces. I kapitel 4 og 5 tages et spring tilbage i tiden for at besvare problemformuleringens andet spørgsmål. Kapitel 4 rummer en beskrivelse og analyse af den historiske baggrund for

⁵ Kildematerialet til den historiske del af specialet vil blive kommenteret, hvor det inddrages.

den praksis, der i specialet kaldes naturbrugerpraksissen. I kapitlet diskuteres også de lokale jægere og fiskeres brug af kulturhistorien som argument i 'kampen om naturen' og måden, hvorpå det historiske argument spiller ind i konstruktionen af en vestjysk identitet. I kapitel 5 vendes blikket mod 1800-tallets opdagelse af den vestjyske provins og de naturværdier, som fandtes der. Der fokuseres på, hvordan disse opdagelser i den romantiske filosofis ånd samtidig lagde grunden til den naturfredningspraksis, som spiller en vigtig rolle i 'kampen om naturen' i dag. I specialets sidste kapitel trækkes trådene op fra specialets to dele, og de historiske analyser fra kapitel 4 og 5 bruges til at kaste lys over den problematik, som er behandlet i kapitel 3. Til slut følger en perspektivering af specialets pointer i forhold til studiet af regional identitet.

Kapitel 2. Studier i natur og landskab

I dette kapitel vil jeg med udgangspunkt i en gennemgang af tidligere kulturvidenskabelig forskning indenfor emnet natur diskutere en række begreber og perspektiver, som er centrale i forhold til specialets problemstilling. Jeg vil på baggrund af denne litteraturgennemgang søge at præcisere, hvad der er specialets ærinde, og hvori det adskiller sig fra den tidligere forskning.

Studiet af naturen som ressource

Den kulturvidenskabelige forskning i naturen kan, som jeg læser den, deles op i to tematiske retninger: Én retning som studerer menneskets liv i og med naturen som materiel ressource, og én som studerer, hvordan mennesker tillægger naturen forskellig betydning og dermed oplever den forskelligt. Studier af naturen som ressource tager udgangspunkt i naturen som noget, der kan udnyttes direkte eller anvendes til produktion. Disse studier beskæftiger sig således med naturen som grundlag for den menneskelige eksistens i fysisk forstand og med de politiske, ideologiske, økonomiske, og økologiske aspekter, der knytter sig til udnyttelsen af de naturlige ressourcer (ex. Stoklund 1998, Clausen 2000, Strömberg 1992). Siden etnologiens første spæde start har naturen som ramme om menneskers daglige liv været et af fagets centrale studieområder. Etnologiens fædre – 1700-tallets topografer og 1800-tallets folkelivskildrere - var interesserede i befolkningens udnyttelse af naturen; topograferne i hvordan landets bønder udnyttede de tilgængelige naturlige ressourcer, og folkelivsforskerne i folkets omgang med naturen som udtryk for en urdansk bondekultur (Damsholt 1999b). Også det 20. århundrede bød på kulturvidenskabelige skildringer af befolkningens naturpraksisser i form af detaljerede beskrivelser af arbejdsgange indenfor landbrugs- og fiskerierhvervene, sammenligninger af naturpraksisser på forskellige lokaliteter samt studier af naturpraksissernes samspil med de økologiske ressourcer⁶.

Som foregangsmand indenfor de økologiske kulturstudier har Stoklund beskæftiget sig med udnyttelsen af naturen i det førindustrielle bondesamfund og har i sine økotypestudier undersøgt, hvordan mennesker indrettede deres overlevelse efter de forhåndenværende naturlige (økologiske) ressourcer (f.eks. Stoklund 1998). Han har dermed vist, at bondeøkonomier of-

⁶ Eksempler er Hugo Matthiessens studie af heden og hedebonden *Den sorte jyde* fra 1939, Aksel Steensbergs studie af *Store Valby*, 1974 og Bjarne Stoklunds *Huset og skoven* fra 1981

test var sammensatte af flere forskellige indtægtskilder, hvoraf landbruget kun var én, og som sådan havde forskellig vægt i forskellige områder af landet. Stoklunds forskning har således bidraget til at nuancere billedet af den danske landbefolkning og har blotlagt sammenhænge mellem økologi og økonomi i bondesamfundet.

Også indenfor de seneste år er der indenfor det kultur- og samfundsvidenskabelige forskningsfelt blevet foretaget studier af naturen som ressource. Det drejer sig om en række studier, der beskæftiger sig med naturforvaltningsspørgsmål i stil med dem, som sættes til debat i 'kampen om naturen' i det vestjyske område. Den svenske etnolog Lars Strömberg (1992) og den danske etnolog Laura Tolnov Clausen (2000) har hver især studeret naturområder, der i løbet af 1900-tallet har været genstand for drastiske fysiske forvandlinger, som følge af bl.a. skiftende natursyn i samfundet. De to etnologiske studier analyserer konflikternes indhold ved at se på, hvordan forskellige materielle, sociale og ideologiske forhold spiller ind i 'kampen om naturen' og påvirker handlinger og strategier. Noget af det, der trækkes frem i begge de nævnte analyser, er sammenhængen mellem konflikternes lokale udvikling og de videns- og magtrelationer, der er dominerende i samfundet generelt. Interesse modsætningerne som findes i de 'kampe om naturen', studierne behandler, har baggrund i aktørernes forskellige livsvilkår og i uoverensstemmelser mellem de lokale landmænds interesser og myndighedernes mere overordnede mål for naturen, der styres af den dominerende naturvidenskabelige diskurs.

På lignende vis har etnografen Ingeborg Svennevig arbejdet med de konflikter, som er opstået mellem myndigheder og lokalbefolkning i Vadehavsregionen, og som også på mange måder ligner situationen i de vestjyske fjordområder (Svennevig 1996, 1997). Svennevig studerer, hvad der sker, når myndighederne samarbejder med lokalbefolkningen, og hvordan dette samarbejde kan blive kompliceret, hvis ikke myndighederne betragter de lokale som ligestillede samarbejdspartnere. Hun viser, hvordan myndighederne på forhånd anser de lokale i Vadehavsregionen for modstandere af fredning og naturbevaring. Det bliver derfor vigtigt for myndighederne, at de lokale kun får perifer indflydelse på beslutningerne. Samtidigt er det vigtigt, at de lokale er med på idéen, hvis naturbevaringsprojektet skal gennemføres. Dette dilemma gør, at sagsgangen og beslutningsproceduren i miljø- og bevaringssager bliver rodet, ligesom det ofte er temmelig vilkårligt, hvilke lokale der kommer med på råd, eftersom definitionen af begrebet lokalbefolkning er uklar.

Der er således en del empiriske og metodiske ligheder mellem de tre ovennævnte arbejder og specialet. I lighed med de tre forfattere ansues 'kampen om naturen' i et aktørperspektiv for

derigennem at udpege de ofte modstridende mål og midler, som skaber konflikterne. Idet dette studie opererer med jægere og fritidsfiskere samt medlemmer af naturfredningsforeninger som aktører i debatten, adskiller det sig dog fra de tre ovennævnte arbejder, der hovedsageligt fokuserer på landmænd og myndigheder som aktører. Endvidere er analysen af 'kampen om naturen' i relation til italesættelsen af en regional identitet heller ikke forsøgt i de omtalte arbejder. Endelig læner dette studie sig i højere grad op ad den kulturvidenskabelige forskning, som beskæftiger sig med menneskers forskellige opfattelser af naturen. Denne forskning behandles nærmere i de næste afsnit.

Studiet af naturopfattelser

Studier af naturens mentale betydning for mennesker beskæftiger sig med mødestedet mellem natur og kultur. Naturen betragtes som et kulturelt produkt, der både i fysisk og mental forstand er skabt af mennesker, og dermed noget der kan opleves forskelligt, afhængigt af menneskers tolkning af det. Nyere kulturvidenskabelig forskning placerer landskabet mellem essens og konstruktion og drejer sig dermed om menneskers forestillinger om og forståelse af naturen og landskabet indenfor bestemte kulturhistoriske epoker (f.eks. Löfgren 1997, Damsholt 1999a, Olwig 1986). Flere etnologer og andre kulturforskere har været optaget af, hvordan naturen blev 'opdaget' af det bedrestillede borgerskab i sidste halvdel af 1700-tallet, og hvordan den senere blev genstand for en nationaliseringsproces. Den franske kulturhistoriker Alain Corbin (1994) har studeret, hvorledes havet, fra at være opfattet som farligt og utilgængeligt for mennesker, i årene 1750 –1840 blev 'opfundet' som udflugtsmål og blev et sted, hvor borgerskabet flokkedes for at få en æstetisk oplevelse ved at møde det sublime i kombinationen af skønheden og faremomentet i at kaste sig i bølgerne. Og den dansk-amerikanske geograf og litteraturhistoriker Kenneth Olwig (1986) har beskrevet, hvordan den jyske hede i løbet af 1800-tallet blev italesat som en ruin over et urdansk skovlandskab, der ved Hedeselskabets ihærdige indsats igen kunne rejse sig i fordums glans. Inden for etnologien har både Orvar Löfgren og Tine Damsholt beskæftiget sig med, hvordan en bestemt opfattelse af naturen i begyndelsen af 1800-tallet blev en integreret del af den nationale diskurs, og i den proces blev udflugtsmål for den nationale "turist", idet naturen eller det nationale landskab blev koblet sammen med nationen, historien og folket (f.eks. Löfgren 1989, Damsholt 1999a).

Denne nyere kulturvidenskabelige forskning i naturens kulturelle betydning har altså særligt koncentreret sig om naturopfattelserne i det 18. og 19. århundrede, da der i denne periode skete store forandringer i opfattelsen af naturen og af menneskets forhold til den. Et af formå-

lene med de etnologiske studier har været at udpege og beskrive indholdet af tidligere tiders naturopfattelser samt at vise, hvordan de har indflydelse på nutidens måde at opfatte naturen på. Desuden har studierne bidraget til et nyt syn på natur og landskab som kulturelle konstruktioner, altså som dynamiske begreber, der har ændret betydning i takt med skiftende verdensbilleder. Dermed har naturbegrebet så at sige mistet sin essens som en given kategori med et eviggyldigt og uforanderligt indhold. Studierne har vist, at selv naturen er et historisk produkt, der ændrer sin betydning i menneskers øjne i takt med de skiftende diskurser, der præger tankegangen i kultur og samfund. Naturbegrebets indhold, og dermed menneskers naturopfattelser, formes således i diskurserne og konstrueres ved hjælp af en række myter og symboler, som bl.a. formidles gennem kunst og litteratur. Naturopfattelser, som er forestillinger om, hvad naturen er, og hvordan mennesker skal forholde sig til den, kan dermed også ses som konstruktioner, da deres indhold aldrig er entydigt og uforanderligt, men resultat af kulturhistoriske processer.

En natur – flere interesser

I mange af de nævnte etnologiske studier er den emotionelle oplevelse af landskabet i centrum (Damsholt 1999a, Löfgren 1979 m.fl.). Den nationale borger, som Damsholt beskriver, skulle betragte naturen på afstand eller eventuelt bevæge sig ud i den for derigennem at vække de nationale følelser. Denne nye måde at opfatte naturen på var primært et elitært projekt, som var forbeholdt visse grupper af borgere. Damsholt studerer således ikke, hvordan den nye naturopfattelse harmonerede med bønders og andre mere jævne folks måde at se naturen på. Deri ligger en væsentlig forskel til den måde, hvorpå studiet af naturen gribes an i dette studie, som fokuserer på den 'kamp', der opstår, når forskellige naturopfattelser møder hinanden.

Naturen kan være en ressource på mange måder, og de interessekonflikter, som opstår i Vestjylland, udspringer netop af forskellige menneskers opfattelser af, hvad der er de vestjyske naturområders ressource. Det kan være ænder og fisk, som man kan få med hjem til middagsbordet. Det kan være den oplevelse, man får ved at gå en tur og se på levende ænder. Eller det kan være områdets potentiale som en national ressource, der fredningsmæssigt lever op til internationale standarder. Der er forskellige synspunkter på brugen af naturen, og at betragte og opleve naturen kontemplativt og emotionelt er bare en af interesserne i den vestjyske natur i vore dage. Der er således en række aktører på banen med hver deres opfattelse af naturen, og i mødet mellem dem opstår der nogle magtkampe i forhold til, hvem der har ret til at bestemme i naturforvaltningsspørgsmål og diktere, hvad der er den rigtige naturopfattelse.

Naturopfattelser mellem ideologi og praksis

Naturopfattelser er altså et begreb, som er centralt for specialets problemstilling, og som det derfor er relevant at diskutere nærmere. Filosofen og litteraturhistorikeren Svend Erik Larsen har defineret naturopfattelser som: ”*en strategisk ressource mennesker trækker på, når de forsøger at få kontrol over den kulturelle og naturlige omverden med henblik på at forme naturen*” (Larsen 1996:19). Mennesker skaber altså kontrol over naturen med naturopfattelserne som rettesnor, og det er således naturopfattelserne, som er bestemmende for, hvordan vi forsøger at skabe orden i det kaos, som naturen udgør. Denne kontrol, siger Larsen, opnås gennem materielle handlinger, institutionelle bindinger samt billeddannelser (op.cit:20). De materielle handlinger betegner de måder, hvorpå mennesker udnytter naturens ressourcer til frembringelse af kulturelle produkter i henhold til deres aktuelle praktiske færdigheder og intellektuelle formåen. De institutionelle bindinger er den lovgivning, mennesker vælger at underlægge de materielle handlinger i form af regulering og restriktioner, f.eks. gennem oprettelse af reservatområder. Og billeddannelserne er forestillinger om naturen skabt gennem medier, kunst og litteratur. Billederne svarer ifølge Larsen til vores forventninger til naturens indretning og modsvarer i den måde, vi vælger at kontrollere naturen materielt og institutionelt (ibid.). For Larsen er kontrollen med naturen underlagt historisk skiftende naturopfattelser. Der er en overordnet naturopfattelse, som dominerer enhver historisk periode, og som giver sig udslag i menneskers ageren i naturen, deres regulering af den samt forestillinger om den.

Larsens naturopfattelsesbegreb må endvidere forstås som værende ideologisk i sit udgangspunkt, idet han argumenterer for, at menneskets ideologiske forhold til naturen bestemmer det praktiske:

”Naturopfattelser peger derfor i to retninger: De giver os en identitet i forhold til naturen, og de afstikker samtidig, som kulturelt bundne strategiske redskaber, retningslinierne for de praktiske valg vi træffer når vi omgås naturen. Naturopfattelser er en af de mange måder, og en af de vigtigste, hvormed en kultur opfatter sig selv og sine grænser. Naturopfattelser udtrykker mere den kultur der skaber dem end den natur de opfatter, fordi de altid angiver både en identitet og en handlingshorisont, både hvad vi er og hvad vi gør i forhold til natur. Indlejret i denne helhed ligger et naturbegreb som vi sjældent kan udtrykke i ord, men som kommer frem når naturopfattelserne omsættes i praksis” (Larsen 1996:9).

Ifølge Larsen går naturopfattelserne således forud for den praksis, mennesker udøver i naturen. Naturopfattelserne kan dermed forstås som handlingsorienterede ideologier, der er bestemmende for, hvordan mennesker agerer i naturen.

Med sin insisteren på at knytte naturopfattelserne til historiske epoker, som afløser hinanden, nærmer Larsen sig en mentalitetshistorisk forståelse af naturopfattelserne, som er problematisk i forhold til dette speciales emne, idet han ikke formår at forklare, hvordan forskellige naturopfattelser kan eksistere samtidig, og hvordan de kan være i konflikt med hinanden. Hvis alle mennesker til en given tid deler samme opfattelse af naturen og ud fra denne definerer deres naturpraksis, hvordan forklarer man så, at der opstår uenigheder omkring brugen af naturen?

I dette speciale argumenteres der for, at det er i kraft af, at mennesker både har forskellige praksisser i naturen og forskellige billeder af, hvordan naturen skal se ud, at der opstår strid omkring naturforvaltningsspørgsmål i det vestjyske område. Specialet baserer sig således på en fænomenologisk tilgang til forståelsen af naturopfattelser, som tager udgangspunkt i, at mennesker har forskellige erfaringer og forudsætninger for at anskue naturen og opholde sig i den og dermed også forskellige naturopfattelser. Denne måde at forstå naturopfattelser på adskiller sig fra Larsens ved at betone en tættere sammenvævning af et ideologisk aspekt og et praksisaspekt i forhold til naturen. Ud fra en fænomenologisk forståelse af naturbegrebet kan man forklare, at naturen bliver genstand for modstridende opfattelser og dermed for interessekonflikter, som det er tilfældet i det vestjyske eksempel. At være fritidsfisker og udøve en naturpraksis i overensstemmelse hermed får i dette perspektiv betydning for udformningen af én naturopfattelse, mens det at have en naturpraksis som ornitolog, danner basis for en anden⁷.

Natur og identitet

Studiet af hvordan omgangen med naturen kan være med til at forme menneskers identitet, vedrører den kobling mellem naturpraksis og identitet, som italesættes i 'kampen om naturen' og er et andet forskningsperspektiv med relevans for specialets problemstilling. Opfattelsen af

⁷ Med udgangspunkt i individet bliver naturopfattelser i princippet uendeligt mangfoldige opfattelser af, hvordan mennesker skal forholde sig til naturen. I en analyse vil man dog oftest kunne gruppere naturopfattelserne omkring en række praksisformer, som udnytter naturens ressourcer på forskellig vis. Det praksisbegreb, som anvendes i specialet, er således forskelligt fra det, der hos etnologen Thomas Højrup (1996) betegner hele livsformer. En praksis som eksempelvis naturfreder er i min analyse kun en del af et menneskes livsform.

at naturlige og klimatiske omgivelser har indflydelse på menneskers mentalitet kan spores helt tilbage til antikkens græske 'antropologer', som brugte klimatiske forklaringsmodeller til at beskrive andre folkeslags karaktertræk (Høiriis 2001). Ifølge denne naturdeterministiske tankegang, også kaldet environmentalismen, påvirker det stedlige klima menneskenes væsen, og danner dermed grundlaget for deres forskelligheder. Der er altså tale om en passiv tilegnelse af lokalt særpræg, da menneskers karaktertræk bliver påvirket af klimaet, blot de bor i klimazonerne⁸. Oplysningstidens filosoffer og statstænkere (som f.eks. Montesquieu) forfægtede ligeledes den environmentalistiske grundidé og tilskrev det klimatiske forklaringer, at klodens beboere kunne grupperes efter mentalitet. Det var således også environmentalismen, der inspirerede den tyske filosof Johann Gottfried Herder til idéen om folkeslagenes naturlige samhørighed i nationer (Damsholt 1999b).

At der er en sammenhæng mellem natur og mentalitet er altså en gammel tanke, som er blevet forfulgt af 'kulturforskere' igennem årtusinder. Således også i nutiden hvor moderne kulturforskere og etnologer har studeret forholdet mellem natur og identitet. Mentalitetsstudiet er dermed blevet til et identitetsstudie, idet man har forladt det betragtede og beskrivende perspektiv til fordel for et 'indefra-perspektiv', som søger at forstå menneskers egen oplevelse af identitet. I sammenhængen mellem natur og identitet lægger den moderne kulturvidenskabelige forskning sig dermed i et diskursanalytisk spor og ser på, hvordan naturens indflydelse på menneskers identitet foregår på et aktivt konstruerende plan, og derved ikke bare kan betragtes som en passiv tilegnelse af kulturelt særkende, som determineres af klimaet og andre naturgeografiske faktorer⁹. I forlængelse af dette bliver det interessant at studere, hvordan menneskers aktive omgang med naturen, deres forsøg på at regulere den eller udnytte dens ressourcer, får betydning for deres selvforståelse, og hvordan denne proces foregår på det diskursive plan.

Som tidligere omtalt er Lemvig Museums projekt om vestjyske værdier og særpræg også båret af et identitetsperspektiv. Museumsinspektør og etnolog Ellen Damgaard definerer begrebet regional identitet, som noget der: *"ikke eksisterer som et fænomen i sig selv, men som noget folk giver udtryk for i en række sammenhænge – i formuleringen af modsætningen mellem »os« og »de andre«, i etableringen af en vestjysk »idealtipe«, og i de »store fortællinger«*

⁸ Denne opfattelse kan man også støde på i dag, f.eks. når det af og til hævdes, at det varme middelhavsklima gør sydeuropæere mere aggressive og lidenskabelige end nordeuropæere, som også i klimatisk forstand holder hovedet koldt.

⁹ Et eksempel på dette er historikeren Simon Schamas studier af, hvordan hollændernes fysiske kamp mod havet blev indskrevet som et element i en begyndende national selvforståelse. (Scama 1987)

som videregives fra fortiden eller skabes i det øjeblik en særlig begivenhed indtræffer” (Damgaard 2002:254)¹⁰. Damgaard kobler ’kampen om naturen’ til disse tre processer, hvori vestjyderne *”formulerer, forstår og formidler erfaringer og kundskaber om [sig] selv og andre”* (op.cit.:256), og således italesætter en regional identitet gennem fortællinger om fortiden. Disse fortællinger handler bl.a. om traditionen for brugen af naturen i området, om vestjysk foretagsomhed med hensyn til at gennemføre tilsyneladende umulige projekter og om kampen for selvbestemmelse, som siden 1800-tallet også har været en kamp mellem vest og øst. Det er historier om storm, forlis og drukneulykker og om menneskets ydmyghed overfor den kraftfulde natur, der går igen i det repertoire af fortællinger, sange, malerier mv., som tilsammen udgør den store vestjyske fortælling om naturen: *”Hvis man skal trække linierne lidt hårdt op, kan man sige, at det ikke er naturen i almindelighed, der er vigtig for den vestjyske identitet, men det er den barske og voldsomme natur – og vejret”* (op.cit.:72). Damgaard karakteriserer ’det vestjyske natursyn’ som hverdagsagtigt, jordnært og uromantisk (ibid.). Ifølge Damgaard bygger museets projekt altså på den antagelse, at vestjysk identitet er noget, der konstrueres og reproduceres gennem fortællingerne. Man kan så at sige fortælle sig ind i en vestjyskhed, og identiteten bliver dermed noget, som skabes i disse fortællinger.

Udgangspunktet for museets projekt er således en ikke-essentialistisk forståelse af sammenhængen mellem natur og identitet. Alligevel virker det essentialistisk, når Damgaard i formidlingen af projektets resultater taler om ’vestjyderne’ og ’vestjysk identitet’. Det er f.eks. ikke alle beboere i Vestjylland, der hører ind under hendes betegnelse ’vestjyde’ og deler eksempelvis ’det vestjyske natursyn’ eller sågar en vestjysk identitet, som denne tager sig ud ifølge Damgaard. Vestjyderne bliver i hendes perspektiv en ganske bestemt gruppe af indbyggerne i Vestjylland, og for en stor del identisk med den aktørgruppe, der i specialet kaldes for ’de lokale naturbrugere’. Hvor Damgaard beskriver vestjyderne, som en samlet gruppe med et stort set homogent syn på naturen, opereres der i specialet med et mere nuanceret syn på kategorien vestjyder. I specialet undersøges det, hvordan det netop er i mødet mellem vestjyder med forskellige syn på naturen, at ’kampen om naturen’ opstår, ligesom det belyses, hvordan en bestemt vestjysk identitet italesættes i samme proces. Hvor det for Damgaard er fortællingerne om det vestjyske, som skaber identiteten, tager dette studie udgangspunkt i en forståelse af identitet, som noget der smedes i ’kampen om naturen’. Det interessante i dette perspektiv er ikke, hvordan forholdet til naturen udtrykkes, i det Damgaard kalder de store fortællinger på egnen, men i stedet, hvordan en regional identitet bruges som argument for denne natur-

¹⁰ Artiklen er en foreløbig rapport over projektets resultater og bygger derfor bl.a. på resultaterne af min undersøgelse.

brugerpraksis i 'kampen om naturen'. I modsætning til Damgaard behandler dette studie ikke specifikke karaktertræk, særpræg og værdier, som udgør en vestjysk identitet. I stedet fokuseres der på, hvordan identiteten bringes i spil og bruges i 'kampen om naturen'.

Sammenfatning

I denne litteraturgennemgang er det søgt anskueliggjort, hvordan den kulturvidenskabelige forskning med naturen som genstandsfelt kan deles i to retninger, som beskæftiger sig henholdsvis med menneskets brug naturen som ressource, og naturen som noget mennesket til lægger betydning og bruger som et element i identitetsbyggeri. Dette studie placerer sig et sted midt i mellem disse to temaer og søger så at sige at sammentænke dem ved at anlægge et identitetsperspektiv på en problematik, der udspringer af forskellige opfattelser af naturen som ressource. Studiet skal således bygge bro mellem de to forskningsretninger og belyse sammenhængen mellem naturbrug og identitet på en ny måde.

Kapitel 3. 'Kampen om naturen' i Vestjylland

Dette kapitel indeholder analysen af de konfliktsituationer omkring den vestjyske natur, jeg samlet har kaldt 'kampen om naturen'. Kapitlet består af tre dele; første del behandler aktørerne i 'kampen om naturen' og undersøger deres respektive praksisser i den vestjyske natur. Heri belyses endvidere, hvordan 'kampen om naturen' kan siges at være en kamp mellem to naturdiskurser. Anden del af kapitlet beskriver en konkret konfliktsituation og munder ud i en analyse af de generelle diskussioner, som 'kampen om naturen' reproducerer. Kapitlets tredje del beskæftiger sig med, hvordan en vestjysk identitet italesættes som argument i 'kampen om naturen', og hvordan denne kan forstås som en identitetsskabende proces.

3.1 Aktørerne.

'Kampen om naturen' udspiller sig mellem tre grupper af aktører nemlig de statslige og lokale myndigheder, naturfrederne og de lokale naturbrugere. Disse tre aktørkategorier er opstillet på baggrund af empiriske observationer af de respektive aktørers udtalelser og ageren i 'kampen om naturen'. Der er således tale om en form for idealtyper, som kun til en vis grad eksisterer i empirisk form, men som jeg har valgt at opstille for at få en hensigtsmæssig måde at gå til analysearbejdet på¹¹. Aktørgrupperne er således analytiske kategorier, der giver mulighed for at udrede sammenhænge og trække nogle linier op i henhold til specialets problemstilling. Man må dog have in mente, at de tre aktørgrupper ikke eksisterer i deres rene form i virkeligheden, hvilket må medtænkes i de resultater, som kommer frem i analysen.

I det følgende gives en præsentation af de tre aktørkategorier, hvori der gøres rede for deres respektive positioner og interesser i debatten, og hvori interne uenigheder og forskelle mellem aktørerne fremlægges.

¹¹ Det vil på sin vis være rimeligt at indvende, at de tre kategorier er udtryk for en grov forenkling af tingenes tilstand, og at de ikke tager hensyn til det enkelte individs ståsted i debatten. Men hertil må man sige, at en forenkling netop er hensigten med at lave disse aktørgrupperinger, idet det er et nødvendigt analytisk indgreb for at kunne danne sig et overblik over feltet.

Myndighederne

De statslige myndigheder¹² varetager statens interesse i naturforvaltningen. I 'kampen om naturen' i Vestjylland er staten fortrinsvis repræsenteret ved Skov- og Naturstyrelsen og de herunder fungerende lokale statsskovdistrikter, i det vestjyske område henholdsvis Klosterheden og Feldborg Statsskovdistrikter. Det er statsskovdistrikterne, som har ansvaret for at føre Skov- og Naturstyrelsens beslutninger ud i livet på lokalt plan og sikre, at de vedtagne retningslinier, f.eks. fredninger af arter og områder, efterkommes. Skovdistrikterne fungerer dermed som mellemed mellem stat og lokalområde, da de er den statslige myndigheds repræsentant på lokalt plan, og skal varetage statens interesser samtidig med, at de skal få de lokale naturområder til at fungere for brugere med forskellige interesser i naturen.

De statslige myndigheder arbejder for at sikre naturen de bedst mulige vilkår, og samtidig at varetage befolkningens interesser i naturen over en bred kam. Naturen skal være tilgængelig for de forskellige grupper af brugere, men skal samtidig værnes mod brugerne. Denne dobbelte naturstrategi formuleredes i Lov om Naturbeskyttelse fra 1992. Lovens formål er: *"... at beskytte naturen. At forbedre, genoprette eller tilvejebringe områder, der er af betydning for vilde dyr og planter. At give befolkningen adgang til at færdes og opholde sig i naturen samt forbedre mulighederne for friluftslivet"*¹³ (Miljø- og Energiministeriet 1999). Benyttelsesaspektet i forhold til naturen skal således afvejes med et beskyttelsesaspekt, som har en national betydning, og som også tager hensyn til de internationale naturbeskyttelsesaftaler, den danske stat er tiltrådt¹⁴. Det er de statslige myndigheders opgave i henhold til lovgivningen at finde en balance imellem beskyttelse og benyttelse, således at naturen bliver til mest mulig glæde for alle parter. Men i og med at naturbeskyttelsesloven er dobbeltsidig og vægter både beskyttelsen og benyttelsen, åbner den mulighed for mange fortolkninger af, hvor balancepunktet mellem disse ligger. Som analysen senere vil vise, bliver en sådan balance dermed en diskursiv konstruktion, idet den aldrig kan bero på en neutral vurdering af forholdene, men er påvirket af den dominerende diskurs på naturområdet.

¹² Her set i modsætning til de amtslige og kommunale myndigheder. De statslige myndigheder er ikke nogen entydig kategori, idet betegnelsen dækker over flere forskellige instanser. Ud over Skov- og Naturstyrelsen kan institutioner som Kystdirektoratet, Færdighedsdirektoratet, Danmarks Fiskeriundersøgelser m.fl. have indflydelse i de konflikter, der opstår omkring brugen af naturen.

¹³ Lov om naturbeskyttelse 1992 § 1, stk. 1-3.

¹⁴ Eksempelvis aftaler om fuglebeskyttelse, udpegning af vådområder, habitatområder mv.

De statslige myndigheder er beslutningstagere, og dermed også dem, der formelt set afgør udfaldet af de 'kampe om naturen', som udspiller sig i det vestjyske område¹⁵. Det er i sidste ende myndighederne, som beslutter, hvordan f.eks. fredningsbestemmelserne i et område skal se ud, om der må anlægges en jollehavn, og hvorvidt en begrænsning af skarvbestanden i området kan tillades. Disse beslutninger træffes på baggrund af den gældende lovgivning og ud fra en vurdering af de implicerede parter argumenter. De statslige myndigheder indgår derfor ikke i 'kampen om naturen' på samme måde som de øvrige aktørgrupper, men er alligevel en aktiv part i denne, idet de øvrige aktører forsøger at påvirke myndighederne til at tage beslutninger til gavn for deres respektive positioner. De statslige myndigheder bliver dermed vigtige i 'kampen om naturen', som den aktørgruppe de øvrige aktører forsøger at vinde for deres holdninger.

De lokale myndigheder

En anden gruppe myndigheder med interesse for de vestjyske naturressourcer er Ringkjøbing Amt og kommunerne Thyborøn-Harboøre, Lemvig og Ulfborg-Vemb¹⁶. De lokale myndigheder er interesserede i at have et godt skattegrundlag, og her spiller naturen en rolle. Dels kan en flot og let tilgængelig natur tiltrække turister, og dels er den et aktiv for de fastboende og et argument for evt. at blive tilflytter¹⁷. Naturen betragtes som et af goderne ved at bo i regionen, og de regionale myndigheder er sig bevidst, at den fri adgang til naturen er værdifuld for befolkningen. Samtidig har amt og kommuner en interesse i beskyttelse af naturen, således at den kan blive ved med at fungere som ressource også i fremtiden. Men de lokale myndigheder ser ikke fredninger og restriktioner som den eneste måde at bevare den naturlige variation i området på.

I 'kampen om naturen' støtter amt og kommuner ofte de lokale jægers og fiskeres argumenter. De lokale politikere taler således jævnligt de lokale naturbrugeres sag i høringer iværksat af de statslige myndigheder samt i de lokale diskussioner, som opstår omkring naturforvaltningen. Dette kan forklares med, at jægere og fiskere samt disses sympatisører udgør en stor del af den vestjyske befolkning og dermed af vælgerne. I valgkampen i efteråret 2001 var der

¹⁵ Den øverste beslutningsmyndighed på naturbeskyttelsesområdet er Miljøministeriet med den siddende miljøminister i spidsen. I den periode jeg har fokuseret på, var det socialdemokraten Svend Auken. Det empiriske materiale er indsamlet i slutningen af 2001, altså kort før regeringsskiftet, og de ændringer som den nye regerings politik på naturforvaltningsområdet måtte medføre, er således ikke medtaget i analysen.

¹⁶ I fredningssagerne vedrørende Nissum Fjord er Ulfborg-Vemb Kommune part i sagen for den sydlige del af fjorden.

¹⁷ F.eks. søgte Thyborøn-Harboøre kommune i efteråret 2000 en skoleinspektør i lokalavisen under overskriften: Er du til blæst, sand og vand? (Lokalavisen for Lemvig og Omegn 29.08.00)

således flere lokalpolitikere både i amt og kommune samt enkelte folketingskandidater, der gik til valg på at ville kæmpe for mere selvbestemmelse i forhold til den lokale naturforvaltning¹⁸. En anden forklaring er at de lokale politikere ofte selv er aktive brugere af naturen enten i form af jagt, fiskeri eller landbrug, og mange af dem indgår således i den aktørgruppe, som her kaldes de lokale brugere¹⁹. På denne måde kan man tale om, at 'kampen om naturen' også foregår mellem de nationale og de lokale myndigheder, men idet de lokale myndigheder ofte taler naturbrugernes sag, er de ikke skilt ud som en særlig aktørgruppe i analysen.

Naturfrederne

Den anden gruppe af aktører, der opereres med i denne analyse, har jeg kaldt naturfrederne. Naturfrederne er naturinteresseorganisationerne Danmarks Naturfredningsforening og Dansk Ornitologisk Forening, der i 'kampen om naturen' primært er repræsenteret ved medlemmerne af foreningernes lokale eller regionale afdelinger²⁰. På det lokale plan går naturfredningsorganisationerne ind i debatten med høringssvar, indsigelser, ændringsforslag samt anbefalinger i forhold til den aktuelle sag. De er repræsenteret i brugergrupper og udvalg, ligesom de deltager på offentlige debatmøder. Endvidere gør de to foreninger en del ud af lobbyarbejde på nationalt politisk niveau og har generelt ret stor indflydelse på de beslutninger, som bliver taget på naturforvaltningsområdet.

Dansk Ornitologisk Forening stiftedes i 1906. Foreningen betegner sig selv som en "*udfarende organisation for fugle- og naturbeskyttelse*", der har til formål at "*sikre en så rig fuglefauna, som et stort naturindhold i landskabet betinger*"²¹. Dette vil sige, at man arbejder for at sikre en stor variation af naturlige biotoper i Danmark og for at gøre naturområderne attraktive for flest mulige fuglearter. Foreningens mål er endvidere at "*indsamle og udbygge vor viden om fugle og natur på videnskabeligt velkvalificeret grundlag*"²². Mangfoldighed, dynamik, oprindelighed og oplevelsesmuligheder i naturen er de fire sigtpejlinger for foreningens

¹⁸ Venstres Folketingskandidat Jens Kirk talte på et valgmøde i Thyborøn dd. 15.11.01 for mindre magt til Danmarks Naturfredningsforening og for større kommunalt selvstyre i naturforvaltningen. (Refereret i Lemvig Folkeblad 16.11.01)

¹⁹ Eksempelvis er Harry Jensen formand for Ringkøbing Amts udvalg for teknik og miljø både jæger og fritidsfisker og varm fortaler for mere lokal selvbestemmelse i naturspørgsmål. (Interview nr 7)

²⁰ Danmarks Naturfredningsforenings lokalkomite i området, dækker Lemvig og Thyborøn-Harboøre kommuner, mens Dansk Ornitologisk Forening findes som en regional gruppe i Ringkøbing Amt (Bemærk at betegnelsen Ringkøbing Amt gælder amtet som et geografisk areal, mens Ringkøbing Amt betegner amtet som en administrativ enhed.)

²¹ Citeret fra foreningens hjemmeside www.DOF.dk/01_organisationen/organisationen.html dd. 08.10.02

²² *ibid.*

naturpolitik, som ikke kun har fokus på fuglelivet, men også omhandler fuglenes levesteder og menneskers adgang til rekreative oplevelser i naturen.

Danmarks Naturfredningsforening stiftedes i 1911 af en gruppe natur- og turismeinteresserede mænd i København, som dels ville ”bevare smukke og ejendommelige dele af Danmark” (Kiilsgaard Madsen 1979:23) og dels ville sikre den brede offentlighed friere adgang til naturområderne. Igennem det tyvende århundrede fik foreningen en bredere opbakning i befolkningen og efterhånden også en anseelig politisk indflydelse via lobbyisme i forhold til skiftende naturfredningslove, hvoraf den første kom i 1917 (op.cit:28). Danmarks Naturfredningsforening er som den eneste private forening lovmæssigt berettiget til at rejse forslag om fredningssager overfor et af landets 14 fredningsnævn og klage over myndighedernes afgørelser i natursager til Naturklagenævnet, der er den højeste juridiske instans på naturforvaltningsområdet. Som ”naturens advokat overfor myndighederne” har foreningen altid ”et vågent øje til balancen mellem beskyttelse og benyttelse af naturen²³”. Dette sker ud fra ”kærlighed til naturen og ønsket om at sikre befolkningens adgang til naturoplevelser²⁴”.

I ‘kampen om naturen’ indtager naturinteresseorganisationerne således positionen som naturens og miljøets vogtere. Det centrale mål er at sikre de bedst mulige forhold for naturen, og for Dansk Ornitologisk Forenings vedkommende særligt for fuglene, ved at arbejde for mest mulig naturbeskyttelse. Foreningerne arbejder ligeledes for alle borgeres fri tilgængelighed til oplevelser i naturen. De mener ikke, at de lokale beboere skal have særlige rettigheder i forhold til lokalområdet, men at alle landets indbyggere (samt turister) har lige meget ret til at færdes i områderne. På samme måde som i Naturbeskyttelsesloven ligger der således et paradoks mellem beskyttelse og benyttelse indlejret i de to foreningers formålsparagraffer. På den ene side vil man beskytte naturen overfor menneskers indgriben, og på den anden side vil man sikre mennesker fri adgang til at opleve naturen. Hos Danmarks Naturfredningsforening forklarer man paradokset således: ”Erfaringen viser, at naturen kun i sjældne tilfælde er truet af, at mennesker færdes i den og kigger på den. Hvis det er tilfældet, prioriterer vi beskyttelsen. Men generelt arbejder vi for, at befolkningen skal have så fri adgang som muligt. Alle skal kunne nyde og opleve den danske natur²⁵”. Som det vil fremgå bliver benyttelseskravet ofte nedtonet i ‘kampen om naturen’ til fordel for beskyttelseskravet, da den benyttelse man arbejder for, ikke er den samme, som den de lokale jægere og fiskere praktiserer og kæmper for.

²³ Citeret fra foreningens hjemmeside www.dn.dk/sw585.asp d. 08.10.02

²⁴ ibid.

²⁵ ibid.

Antropologen John Liep (1996) skelner i et studie af ornitologer mellem tre typer af disse: ”foderbrætsfolket” der har et ”domestisk” forhold til fugle, som de især kender forderbrættet og fra TVs naturprogrammer, ”den grønne gruppe” som er de politisk aktive ornitologer, der deltager i den politiske debat på naturforvaltningsområdet, og endelig ”feltbisserne” hvis væsentligste aktivitet er at iagttage fugle i felten. Hvor Liep koncentrerer sin analyse om ”feltbisserne” og deres fuglekenderpraksis, er det ornitologerne fra ”den grønne gruppe” samt de tilsvarende politisk aktive medlemmer af Danmarks Naturfredningsforening, som er interessante i denne sammenhæng, idet det er dem, der markerer sig i ’kampen om naturen’. De politisk aktive medlemmer kommer til orde på debattmøder om naturen, giver deres mening til kende i medierne og står bag de skriftlige korrespondancer, der udarbejdes i forbindelse med de enkelte sager. På møder om natursager skiller de aktive naturfredere sig tydeligt ud fra mængden både i deres påklædning²⁶ og deres argumentationsform. De aktive naturfredere er ofte veltalende og fører en ret formel forhandlingsstil, som gør det svært for deres modstandere at trænge igennem i diskussioner. De politisk aktive naturfredere er ofte veluddannede og har en detaljeret faglig viden om den natur, de taler om.

Et godt naturkendskab er netop kendetegnede for ’en typisk’ naturfreder. Han har måske fået sin interesse for naturen vakt i skoletidens naturhistorie eller biologiundervisning og har siden erhvervet sig yderligere viden indenfor et særligt interessefelt – eksempelvis fugle:

”Allerede i folkeskolen var jeg engageret i Natur og Ungdom, som er en ungdomsafdeling af DN. (...) Og selve udspringet var egentlig, at vi havde en meget engageret biologilærer, som tog os med og hjalp os det der arbejde. Og det var starten til at jeg begyndte at interessere mig for natur. Det var egentlig bredt, men det blev så ret hurtigt fugle, der var mest interessant”. (Fra interview nr. 1 med ornitolog Egon Østergaard)

For naturfrederen går vejen til naturen ikke mindst gennem bøgerne. De boglige færdigheder spiller også en væsentlig rolle for naturfrederens praksis, der integrerer naturoplevelsen med et naturkendskab, hvor det at kende de enkelte arter og deres livsbetingelser er centralt²⁷. Dette skinner bl.a. igennem i den måde medlemmerne forventes at tilegne sig naturen på. For-

²⁶ Jeg skal senere behandle, hvordan påklædning kan være med til at understøtte naturfredernes position i ’kampen om naturen’.

²⁷ Et eksempel er Dansk Ornitologisk Forenings hjemmeside www.dof.dk, hvor der findes en såkaldt storbeskole for børn, som underviser i alt om denne fugl, og hvor skolelærere kan hente undervisningsmateriale. På hjemmesiden anmeldes endvidere den nyeste litteratur om fugle, som også kan rekvireres fra foreningens butik.

eningerne udgiver en række forskellige blade, hvorigennem medlemmerne kan få viden omkring naturen²⁸, og arrangerer endvidere guidede ture hvor ”fuldbefarne ”feltbisser” beredvilligt deler ud af deres viden om naturen, fuglene og hvordan man kender de mange arter fra hinanden”²⁹. Foreningerne oplærer og indvier på den måde deres medlemmer i den form for naturpraksis, hvor oplevelser i naturen og viden om naturen hænger tæt sammen. En stor del af naturfreders praksis er at observere og iagttage og holde øje med forandringer og afvigelser i naturomgivelserne. I en naturfreders praksis er den visuelle oplevelse derfor i centrum³⁰. Bilag 2 viser en række fotos hentet fra Dansk Ornitologisk Forenings hjemmeside, som ganske godt illustrerer naturfredernes praksis: De unge naturfredere bliver oplært i kunsten at observere for derigennem at lære naturen at kende. Naturfrederen begynder i en tidlig alder at tilegne sig viden om arter og steder mv. og kombinerer sin boglige viden med iagttagelser i felten for at opnå større indsigt i det område, der har hans interesse. Med kikkerten som naturfreders centrale redskab understreges vigtigheden af iagttagelsen og den visuelle naturoplevelse.

Den viden om naturforhold naturfrederne tilegner sig, kan de dele med andre naturinteresserede i medlemsbladene og på internettet, hvor observationer og resultater registreres³¹. Viden er således en vigtig parameter i den omgang med naturen, naturfrederne praktiserer. Det er en meget specifik form for viden, naturfrederne forsøger at tilegne sig inden for deres interessefelt, nemlig den som legitimeres af naturvidenskaben. Det er derfor også ’klassiske’ naturvidenskabelige metoder som registrering, optælling, klassifikation mv., man søger at praktisere. De aktive naturfredere udøver i den forstand en form for amatørvidenskab. De to foreninger har bl.a. selvetablerede observationsposter, som leverer oplysninger om f.eks. antallet af fugle i et område til brug for den etablerede naturvidenskab, og hvem der ellers måtte have interesse for det.

Naturbrugerne

Den tredje part i ’kampen om naturen’ er de lokale jægere og fritidsfiskere som i denne analyse også betegnes naturbrugere³² eller for nemheds skyld bare ’de lokale’. Der er naturligvis

²⁸ Dansk Ornitologisk Forening udgiver fire forskellige medlemsblade: *Fugle og Natur*, *Fugle i Felten* og *DOFs Tidsskrift*, samt ungdomsbladet *Pullus*, dertil kommer lokalforeningernes blade. Danmarks Naturforening udgiver to medlemsblade: *Natur og Miljø* og *DN Kontakt*.

²⁹ Citeret fra www.DOF.dk/01_organisationen/organisationen.html d. 08.10.02

³⁰ Heri ligger en parallel til romantikkens naturoplevelses ideal. Dette behandles nærmere i kapitel 5.

³¹ På DOFs hjemmeside www.dof.dk kan man f.eks. følge med i, hvor og hvornår sjældne fuglearter er observeret.

³² Jeg vælger betegnelsen ’naturbrugere’ om de lokale jægere og fiskere vel vidende, at der er andre måder at være naturbruger på (f.eks. som ornitolog eller som medlem af naturfredningsforeningen).

her tale om en analytisk forenkling af begrebet 'lokal'. I den empiriske virkelighed er den vestjyske lokalbefolkning en broget flok af forskellige mennesker, hvoraf mange, men langt fra alle, bruger naturen i jagt- eller fangstøjemed. Det er derfor ikke en geografisk definition på lokalbefolkningen, som ligger til grund for en udpegning af 'de lokale' som en selvstændig aktørgruppe i 'kampen om naturen'. Den analytiske kategori læner sig snarere op af de impli- cerede jægere og fritidsfiskeres egen mere eller mindre reflekterede brug af betegnelsen 'lo- kal'. Som analysen siden vil vise, er betegnelsen for naturbrugerne ofte mere en sindelagsde- finition i forhold til jagt og fiskeri, end det er en strengt geografisk kategori. Til brug for ana- lysten defineres de lokale naturbrugere derfor som de i det vestjyske område praktiserende jægere og fritidsfiskere samt deres ikke udøvende støtter blandt den øvrige lokalbefolkning³³.

Fra jægenes og fritidsfiskernes position handler 'kampen om naturen' om at sikre sig flest mulige rettigheder i forhold til at bruge naturen til jagt og fangst. Det handler om at minimere restriktionerne for, hvor og hvornår man må jage og fiske i de pågældende områder. Jægere og fiskere er derfor normalt interesseret i fri benyttelse af naturområderne, men har også inte- resse i en naturbeskyttelse, som forbedrer forholdene for byttedyr. De er dog sjældent enige med de øvrige parter i 'kampen om naturen' om, hvordan en sådan beskyttelse bedst fastlæg- ges, og deler ikke den af naturfrederne fremsatte opfattelse, at de med deres færdsel, jagt og fangst kan skubbe balancen over i udnyttelse og misbrug af naturen³⁴.

Naturbrugerne skiller sig ud fra naturfrederne ved at have en udpræget brugsorienteret natur- praksis. Jægerne går på jagt på engområderne og skyder her fortrinsvis harer, ræve og fugle- vildt. Fritidsfiskerne sejler ud på fjordene i joller og fisker med garn og ruser. I naturbruger- praksissen er fiskeredskaberne og jagtgeværet således centrale redskaber, der understreger vigtigheden af den materielle naturudnyttelse. Hvor det for naturfrederne handler om at iagt- tage naturen, har jægere og fiskere således en særlig interesse i den aktive udnyttelse af natu- rens ressourcer. Skønt den rekreative oplevelse af naturen også har stor betydning for 'de lo- kale', er målet med deres praksis, at bruge de ressourcer naturen stiller til rådighed i materiel forstand, altså ved at få noget med hjem til middagsbordet, eller i hvert fald gøre et forsøg

³³ De lokale landmænd er i denne analyse ikke regnet med til naturbrugerne, da de stort set ikke har deltaget som part i de kampe om naturen, jeg har beskæftiget mig med. Dette kan skyldes at mange af de områder natur- beskyttelsestiltagene har drejet sig om enten har været vandområder eller statsejet jord.

³⁴ De lokale jægere er organiseret i lokale jagtforeninger af forskellig art, som almindeligvis er medlemmer af Danmarks Jægerforbund eller Dansk Land- og Strandjagt. Fritidsfiskerne kan være organiserede i lokalforenin- ger med Dansk Amatørfiskerforening som landsorganisation.

derpå. I denne praksis bliver iagttagelsen af naturen og viden om den også vigtig som forudsætninger for at kunne udnytte ressourcerne, men ikke som hos naturfrederne et mål i sig selv.

For naturbrugerne spiller erfaringen og traditionen en vigtig rolle i forhold til det at færdes i naturen. En stor del af 'de lokale' er vokset op med jagt og fiskeri som beskæftigelser, der gav nødvendige bidrag til den daglige husholdning. De har som børn lært 'håndværket' fra ældre familiemedlemmer, og de har siden været vant til at færdes i naturen og bruge af ressourcerne. Fri adgang til naturen som spisekammer har derfor været en helt selvfølgelig ting for mange af 'de lokale', indtil de første fredninger blev vedtaget i midten af 1970'erne, også selvom vildt og fisk på det tidspunkt ikke længere indgik som en nødvendig del af husholdningen. Det er således et erfaringsbaseret naturkendskab de lokale jægere og fiskere besidder. Mange naturbrugere har en relativ kort skolegang bag sig, og de er til forskel fra naturfrederne ikke vant til at tilegne sig viden om naturen gennem bøger. Den boglige dimension, som kendetegner naturfredernes naturpraksis, er derfor ikke en del af naturbrugernes praksis. Deres viden om naturen hidrører primært fra egne observationer måske gennem mange år og fra erfaringsudvekslinger med ligesindede. Dette illustreredes i en lille humoristisk ordveksling på et debatmøde om fredningsbestemmelserne på Harboøre Tange i efteråret 2001³⁵:

Frede Ørom (jæger fra Thyborøn): *"Jeg har gået meget dernede, jeg er næsten blevet født dernede. Det var ikke andet end halv time om at gøre, så var jeg kommet til verden derude på Sønnerholm Enge. Men min mor hun nåede hjem inden det skete".*

En anden jæger: *"Du er også blevet lavet derude!!"* (Almindelig morskab blandt tilhørerne)

Frede Ørom: *"Når man har sådan et forhold, så har man også en fornemmelse af, hvad der er sket i tidens løb. Og der var jo en mangfoldighed af ryster og vadefugle og klyder, vi skal ikke mange år tilbage. Der var en musik dernede. Det er der desværre ikke mere, den er forstummet, når man går dernede langs med Haarum Bjerge. Det er synd og skam".*

'De lokales' erfaringsbaserede viden om naturen og brugsorienterede naturpraksis står dermed i skarp modsætning til naturfredernes videnskabelige naturkendskab og observerende naturpraksis. Dette modsætningsforhold er en del af forklaringen på, hvorfor der opstår konflikter i forhold til brugen og forvaltningen af naturen i det vestjyske område.

³⁵ Mødet blev afholdt i Klinkby forsamlingshus vest for Lemvig d. 13. 11.01.

To naturopfattelser

Af ovenstående beskrivelser fremgår det, hvordan forskellene i naturfredernes og naturbrugernes naturpraksisser dels ligger i den måde, hvorpå de tilegner sig viden om naturen og dels i den måde, hvorpå de færdes i naturen. En anden vigtig forskel mellem de to naturpraksisser ligger i de to aktørgruppers natursyn eller naturopfattelser³⁶. I kapitel 2 blev begrebet naturopfattelse diskuteret og i den forbindelse koblet til de praksisser, mennesker kan have i naturen. Naturopfattelser og naturpraksisser er i dette perspektiv uløseligt forbundne, men kan på det analytiske plan skilles ad i en praktisk og en ideologisk del. Naturopfattelser kan således ses som ideer om, hvad naturen er, og hvordan mennesker bør forholde sig til den.

Naturfrederne opfatter naturen som det skønne, vilde og sine steder uberørte landskab som samtidig er truet af menneskenes udnyttelse. For dem er naturlighed og oprindelighed idealer, man bør stræbe efter at nå frem (eller rettere tilbage) til i naturforvaltningen, hvilket følgende citat viser:

”Fugle er liv og glæde. Deres talrighed, livlighed, skønhed og sang gør dem til den del af naturen, der tiltrækker sig mest opmærksomhed.(...) Det er vigtigt, at biotoperne og naturindholdet er så oprindeligt som muligt. Det betyder (...) at oprindelige danske Gråænder, Storke og Urfugle (så længe det varede) er at foretrække frem for udsatte”³⁷.

Naturfrederne artikulerer således, hvad man kunne kalde for et økologisk-romantisk natursyn i debatten. Romantisk, fordi det peger tilbage på romantikkens opfattelse af naturen som noget levende og besjælet, der har en egen værdi og ikke bare er til for menneskers udnyttelse, og økologisk, fordi det stræber efter at lade naturen gå sin gang uden menneskelige indgreb. 'De lokale naturbrugeres' natursyn er derimod mere materielt og praktisk orienteret. Set med deres øjne er naturen til, for at mennesker kan udnytte dens ressourcer gennem jagt, fiskeri og landbrug. Man kan således tale om at 'de lokale' artikulerer et antropocentrisk natursyn, der stiller mennesket i centrum for naturen, sådan at naturen må indrette sig efter menneskets behov. Dette står i modsætning til naturfredernes naturopfattelse, som trækker mennesket væk fra centrum og tildeler subjektstatus til dyr og andre naturlige arter på lige fod med mennesker. Selvom det er samme fysiske virkelighed, de beskæftiger sig med og ofte også de samme be-

³⁶ Jeg vender senere tilbage til, hvor den tredje aktørgruppe: myndighederne står i dette felt.

³⁷ Citeret fra DOFs hjemmeside: www.dof.dk/01_organisation/dofs_naturpolitik.html d. 08.10.02

greber, de bruger for at beskrive den, repræsenterer de to aktørgrupper altså to radikalt forskellige opfattelser af naturen og den sande måde at forstå den på.

To naturdiskurser

Jeg har tidligere omtalt, hvordan den franske kulturhistoriker Michel Foucault tænkte viden og sandhed som diskursive konstruktioner. Efter Foucaults opfattelse er der altid kun én diskurs, som dominerer hver historisk periode. Senere forskere har videreudviklet diskursanalysen og har beskæftiget sig med modsætninger og uenigheder indenfor diskursen eller imellem flere historisk sameksisterende diskurser (Philips og Jørgensen 1999:22). Diskurser bliver i dette perspektiv indbyrdes konkurrerende italesættelser af virkeligheden, der kæmper med hinanden om at opnå hegemoni og dermed retten til at definere sandheden (ibid.).

Det kan være frugtbart at betragte 'kampen om naturen' og forholdet mellem naturfredere og naturbrugere i et diskursanalytisk perspektiv, idet det kan give blik for, hvordan kampen om at definere sandheden om naturen foregår igennem talen og igennem den praksis, som knytter sig til talen. Ved at anvende et bredt diskursbegreb, hvor flere diskurser eksisterer samtidig, kan man anskue naturbrugerpraksissen og naturfrederpraksissen som to diskurser, der kæmper med hinanden om retten til at definere sandheden om naturen. Et diskursanalytisk perspektiv kan med andre ord være med til at belyse, hvordan naturpraksisser, naturopfattelser samt viden om naturen konstrueres diskursivt.

I Foucaults terminologi tager diskursen ikke udgangspunkt i en gruppe aktører, men er tværtimod en taleposition, der stiller sig til rådighed for aktørerne (subjekterne), som i denne forstand skabes eller subjektiveres i diskursen (Damsholt 2000:56). Der er således tale om "et interpellationsforhold" mellem diskurs og subjekt, hvor subjektet kun kan tale gennem diskursen, fordi diskursen gør det muligt ved at sætte en subjektposition til rådighed. Diskursen betjener sig af en række udelukkelsesprincipper, som sætter grænserne for, hvad det er meningsfyldt for subjektet at tale om, hvad der kan siges og særligt, hvad der ikke kan siges (Foucault 1981:43). Der er således i diskursen en form for indre logik, som definerer, hvilke udsagn der af subjektet kan betragtes som sandt og falsk.

Med disse udelukkelsesprincipper in mente kan man indenfor naturfredningsdiskursen og naturbrugsdiskursen iagttage, hvilke udsagn om naturen der i de respektive diskurser opfattes som rigtige og forkerte. De to diskurser kredser om det samme tematiske felt og bruger derfor også nogle fælles begreber, men betydningen af begreberne er ofte meget forskellige, idet de

er konstruerede indenfor diskurserne. F.eks. giver det mening indenfor begge diskurser at tale om naturbeskyttelse, men hvor begrebet i en naturfredningsdiskurs hænger sammen med restriktive foranstaltninger mod menneskelig påvirkning (f.eks. forurening, bebyggelse, forstyrrelse), er det i naturbrugernes diskurs et spørgsmål om via forskellige tiltag at ophjælpe bestandene af fisk og byttedyr til gavn for mennesker.

Bilag 3 og 4 illustrerer modsætningsforholdet mellem de to naturopfattelser, som artikuleres inden for de to diskurser. Bilagene viser to forsider fra henholdsvis Danmarks Naturfredningsforenings medlemsblad *Natur og Miljø* og *Jagtbladet* fra foreningen *Dansk Land- og Strandjagt*. Forsideillustrationerne forestiller to stykker hjortevildt; hos Danmarks Naturfredningsforening et rådyr fotograferet så man ser ind i dyrets store brune øjne, og hos *Dansk Land og Strandjagt* en hjort i løb og fotograferet som gennem sigtekornet på et jagtgevær. Det lille rådyr er kønt og sødt og kalder på betragterens beskyttertrang, mens hjorten i flugt vækker tilskuerens jagtinstinkter – den er lige på kornet. De to fotografier illustrerer således forskellen mellem naturfredernes bevaringsorienterede natursyn og de lokales brugsorienterede natursyn, og spiller også på de to aktørgrupperes forskellige måder at færdes i naturen på. For både naturfredere og naturbrugere er den fysiske oplevelse af naturen en vigtig del af deres respektive praksisser. Naturfrederne bevæger sig således ud i naturen for fornøjelsens og interensens skyld at betragte det liv, som udspiller sig der uafhængigt af menneskers indgriben. Jægere og fiskere færdes i naturen med lige så stor fornøjelse men samtidig med det formål at høste af de ressourcer, der her stilles til rådighed. De to fotografier illustrerer, hvordan de to forskellige natursyn ikke bare konstrueres diskursivt i talen, men at naturanvendelsen i praksis også spiller en rolle for den måde, hvorpå mennesker opfatter naturen³⁸. Det at færdes i naturen på forskellig måde er således også en del af de diskursive praksisser, som er med til at konstituere den diskursive tale.

Beskyttelse og benyttelse

Forskellene mellem naturfrederne og de lokales natursyn er i høj grad relateret til spørgsmålet om beskyttelse og benyttelse, hvilket også er et af de gennemgående temaer i 'kampen om naturen'. I den lokale naturbrugsdiskurs giver det god mening, at jægere og fiskere bruger naturen og forbruger af dens overskud: *"Jeg mener ikke, det er noget problem, at vi hæver naturrenterne, når bare vi lader natur-kapitalen være. Det vil sige, at det at gå ud og høste af*

³⁸ Hos Foucault er praksis indlejret i diskursbegrebet. En diskurs er således ikke bare en bestemt begrebsstruktur, men indebærer også dertil knyttede praksisformer, som giver begreberne indhold ved at anvende dem (Damsholt 2000:68)

naturens overskud, det betragter jeg som noget ganske fornuftigt.” (Fra interview nr. 7 med Harry Jensen, landmand, jæger, fritidsfisker samt formand for Ringkjøbing Amts udvalg for teknik og miljø). Mens der indenfor naturfredningsdiskursen tales om at de lokale brugere skal lade naturens ressourcer i fred, da jagten og fiskeriet ikke er en økonomisk nødvendighed for nutidens lokalbefolkning: *”Ingen her i landet er afhængig af at kunne ”høste” af fuglebestanden for at få brød på bordet³⁹”*

’Kampen om naturen’ i det vestjyske område kan således anskues som en kamp mellem to forskellige kriterier for viden og sandhed i forhold til naturen. De to diskurser kæmper om retten til at bestemme den sande naturopfattelse, den rigtige naturpraksis og dermed den rette naturforvaltningsstrategi i hvilken betingelserne for praksissernes udfoldelse er opfyldt. Mere overordnet kan ’kampen om naturen’ ses som en diskursiv kamp om at diktere menneskets forhold til naturen både i praktisk og ideologisk forstand.

I ovenstående er der således redegjort for, hvilke aktører der spiller en rolle i ’kampen om naturen’, og for hvordan det er rimeligt at anskue ’kampen om naturen’ som en kamp mellem to konkurrerende naturdiskurser. I følgende afsnit præsenteres et konkret eksempel på et naturområde – reservatet omkring Nissum Fjord, hvor der indenfor de seneste år har været en række konflikter, som har sat ’kampen om naturen’ i gang. Efter en analyse af problematikken, hvor også myndighedernes rolle belyses, inddrages eksempler fra det øvrige materiale til en udpegning af centrale temaer og diskussioner i ’kampen om naturen’.

³⁹ Citeret fra Dansk Ornitologisk Forenings hjemmeside: www.dof.dk/01_organisation/dofs_naturpolitik.html
dd. 08.10.02

3.2 'Kampen om Nissum Fjord'

I det vestjyske område er der indenfor de seneste 20 år oprettet to større reservatområder henholdsvis ved Nissum Fjord og på Harboøre Tange. Fjordområderne fungerer samtidig som RAMSAR-områder, fuglebeskyttelsesområder og vildtreservater samt for Harboøre Tanges vedkommende også som habitatområde⁴⁰. Disse tiltag er bl.a. affødt af de internationale aftaler omkring naturbeskyttelse, som den danske stat har forpligtet sig på at overholde.

Nissum Fjord området har gennem en del år været udset som særligt i naturmæssig henseende. Allerede i 1936 oprettedes et vildtreservat i Felsted Kog i fjordens sydligste ende, i 1976 kom den første permanente fredning af Bøvling Fjord, som udgør den nordlige del af Nissum Fjord, og i 1986 oprettedes et udvidet reservat, som dækkede flere områder i fjorden (Jepsen 1979). I sommeren 1996 skulle reservatbestemmelserne for Nissum Fjord området fornys efter en 10-årig periode. I den anledning havde Skov- og Naturstyrelsens reservatkontor udarbejdet et forslag til en udvidelse af reservatet, som ville betyde yderligere restriktioner for jagt og færdsel på og omkring fjorden. De jagtfrie områder i fjordens nordlige og sydlige ender skulle ifølge forslaget udvides kraftigt, og det ville i disse områder endvidere blive forbudt at skyde ud over fjorden fra land samt at udlægge lokkeænder. Forslaget skulle tilgodese de store mængder af trækfugle, der bruger fjorden som rasteplads på deres vej til sommerynglepladser og vintertilholdssteder nord og syd for Danmark. En udvidet fredning skulle desuden gavne de hjemlige arter, som bor og overvintrer i Nissum Fjord området. Forslaget indebar, at de midlertidige bestemmelser ville blive gjort permanente og dermed svære at ophæve eller ændre, når de først var vedtaget.

I tiden efter at Skov- og Naturstyrelsens reservatsektion havde fremsat sit første forslag til de nye reservatbestemmelser for Nissum Fjord, begyndte 'kampen om naturen' eller det, man i den aktuelle situation kunne kalde 'kampen om fjorden'. Der var nemlig meget forskellige meninger om, hvordan reservatbestemmelserne skulle se ud. Denne kamp udspillede sig først og fremmest mellem naturfredere og lokale, men også de statslige og regionale myndigheder spillede en rolle. Kampen førtes dels skriftligt internt mellem parterne, men kom først og fremmest til udtryk i de lokale aviser og på møder, som afholdtes for at debattere det statslige

⁴⁰ Et RAMSAR-område er udpeget for at beskytte vådområder med et rigt fugleliv. Et habitatområde er udpeget for at bevare forskellige typer af natur og bestemte dyr og planter - primært truede arter. Fjordområdet udpeget som habitatområde, fuglebeskyttelsesområde og RAMSAR-område har ikke direkte indflydelse på reglerne vedrørende jagt og fiskeri i området.

udspil⁴¹. På baggrund af disse møder samt de øvrige tilkendegivelser, man havde fået på udspillet, fremsatte Skov- og Naturstyrelsen et revideret forslag til en bekendtgørelse for reservatet. Herefter afholdtes et offentligt stormøde⁴², hvor alle interesserede kunne komme med deres kommentarer til forslaget.

Det reviderede forslag til reservatbestemmelserne indeholdt nogle få ændringer i forhold til det oprindelige udspil. Bl.a. var en del engarealer taget ud af forslaget, dels fordi jægerne havde ønsket det, og dels fordi der ikke var penge til at betale lodsejerne erstatning for tab af jagtleje. Man havde derfor ændret det oprindelige forslag til primært at gælde vandarealet. På stormødet, hvor det reviderede forslag blev debatteret, fremgik det, at naturfrederne opfattede forslaget som en god kompromisløsning, hvor alle parter havde fået del i aftalen:

”Forliget er et kompromis, og bærer tydelig præg af lokale fingeraftryk. En del engarealer er udgået, til gengæld er vandarealet udvidet. Det betyder at beskyttelsesniveauet ikke er ændret. Fuglene får det bedre. Så derfor et godt forlig” (Fra Danmarks Naturfredningsforening høringssvar fremlagt på stormødet 28.02.96).

Af modstandere blev ændringsforslaget imidlertid opfattet som en falsk kompromisløsning:

”Samtidig har jeg på mødet hørt at dette er et kompromis...Det svarer til at jeg gør krav på naboens have. Når jeg efter en halv times snak får nogle meter, kan jeg sige, at han er sluppet billigt”. (Kommentar fra Jørgen Nørby, Lemvig Kommune på stormødet 28.02.96. Refereret i Lemvig Folkeblad 29.02.96).

Efter stormødet sendtes det reviderede forslag ud til høring, og Skov- og Naturstyrelsens reservatsektion modtog op mod 30 høringssvar på forslaget fra både privatpersoner, foreninger og lokale samt statslige myndigheder, som ønskede at give deres mening til kende i sagen. Disse høringssvar afspejler naturfredernes og naturbrugernes holdninger og argumentation i ’kampen om fjorden’ og er anvendt i følgende analyse af konflikten.

⁴¹ Bl.a. i den til formålet oprettede brugergruppe for Nissum Fjord, hvor de forskellige foreninger og myndigheder var repræsenteret.

⁴² Stormødet afholdtes i Thorsmindehallen den 28. februar 1996.

Reaktionerne

Genstand for 'kampen' var Nissum Fjord og mere præcist lovgivningen omkring fjorden som naturområde. Det store stridspunkt var afvejningen af benyttelse kontra beskyttelse i forhold til fjordens ressourcer. Beskyttelsen af fuglene i området, som var motivationen bag Skov- og Naturstyrelsens fredningsforslag, bakkedes op af naturfredningsorganisationerne, der begge ønskede at skabe gode forhold for træk- og standfugle på fjorden. Dette ønske deltes formelt set af de lokale jægere, som havde en interesse i at skabe gode forhold for at tiltrække potentielle byttedyr til området. De to grupper havde således en fælles intention om at gøre noget for at forbedre forholdene for fugle på fjorden. Men på den konkrete plan, hvor det gjaldt om at omsætte idéerne til lovgivning, viste de to gruppers ønsker sig at være uforenelige med hinanden, idet de indebar radikalt forskellige opfattelser af, hvordan man skulle opnå det ønskede resultat.

Naturfredningsargumenter

Naturfrederne var fra begyndelsen positivt indstillede overfor det statslige forslag til en reservatudvidelse. De to foreninger støttede derfor reservatsektionens forslag om udvidelse af reservatet for Nissum Fjord, om end særligt ornitologerne gerne havde set en udvidet beskyttelse af fuglene i forhold til det foreslåede i form af en yderligere fredning af landområder på fjordens østside. I deres argumentation lagde naturfrederne meget vægt på de videnskabelige undersøgelser af fjordområdet foretaget af dels deres egne medlemmer og dels Danmarks Miljøundersøgelser. I disse undersøgelser hentede de tal og fakta omkring naturen, som kunne underbygge deres opfattelse af vigtigheden i en reservatudvidelse:

"DOF finder fortsat, at denne løsning, der også anbefales af DMU, giver væsentlige forbedringer for vandfuglene. Forslaget vil skabe et stort "dybt" område med såvel strandenge som lavvandede fjordområder, der sammenhæng vil give gode fouragerings- og rastemuligheder for specielt svømmeænder" (Fra DOF Ringkøbings høringsvar 5. marts 1996).

Naturfrederne benyttede således den etablerede naturvidenskab og dennes resultater i debatten for derigennem at legitimere og understrege deres synspunkter. De forsøgte på den måde at flytte fokus væk fra deres egne formål og hensigter og over på, hvad der ifølge videnskabelige målinger ville være det bedste for naturen ved Nissum Fjord. Naturfrederne brugte naturvidenskaben som objektivitetskriterium, sådan at det ikke blev de to foreningers subjektive formål men naturvidenskabens "objektive" fornuft, som satte rammerne for, hvad naturfrederne opfattede som rimeligt i forhold til en reservatudvidelse.

Benyttelsesaspektet som indgår i begge naturfredningsorganisationers formålsparagraffer var i 'kampen om Nissum Fjord' stærkt nedtonet. Den benyttelse af naturen som de to organisationer arbejder for, er af en ganske anden karakter end den benyttelse, 'de lokale' forsøgte at få gjort lovlig i reservatområdet. Naturfredernes benyttelse ligger i sagens natur tæt op ad deres egen naturbenyttelsespraksis, der som beskrevet, handler om at færdes i naturen som tilskuer, for der at iagttage det liv, som udfolder sig evt. på afstand gennem kikkert, fra fugletårne mv. Set med naturfredernes øjne er de lokales naturbrugerpraksis uforenelig hermed, idet den enkelte jæger og fisker blander sig i naturens orden og griber forstyrrende ind i de balancer, naturen etablerer f.eks. ved at trampe rundt i vandkanten med et gevær over nakken, skyde fuglene ned eller sejle rundt på fjorden og fiske fra motordrevne både. Det er altså ikke alle former for benyttelse, der er rigtig set fra et naturfredningsperspektiv. Man kan dermed forklare at naturfrederne i 'kampen om Nissum Fjord' valgte at nedtone benyttelsesaspektet og satse på en beskyttelse, hvor deres egen naturbenyttelsespraksis var et implicit mål med beskyttelsen. En udvidelse af reservatet og af restriktionerne på jagt ville gavne naturfredernes benyttelse af fjordområdet, idet de ville kunne udøve deres naturpraksis i et større område, som i højere grad var i naturlig ligevægt⁴³. En øget beskyttelse ville derfor automatisk give mulighed for mere af den benyttelse som rummes i naturfredernes praksis.

Lokal utilfredshed

Fra lokal side mødte reservatforslaget en storm af protester. Både jægere, fiskere og lodsejere var meget utilfredse med udspillet, og i perioden op til at den ny ordning skulle træde i kraft, blev den debatteret kraftigt på møder og i pressen og i den til formålet nedsatte brugergruppe for reservatet.

Jægerne var den gruppe af brugere, som ville blive hårdest ramt af reservatudvidelsen, da denne skærpede restriktionerne på jagt. Derfor var det også jægerne, som markerede sig stærkest i debatten. Reglerne for fiskeri var uændrede i forslaget, men mange fiskere bakkede jægerne op i diskussionen. En stor del af brugerne i Nissum Fjord er både jægere og fiskere i området og de skelnede derfor ikke så nøje mellem fiskeri- og jagttrettighederne, men så begrænsningerne som indgreb i det generelle råderum. Amt og kommuner støttede de lokale brugere i sagen, idet de så området omkring Nissum Fjord som et aktiv for mange borgere. Ligeså gjorde en del af de lokale sogneforeninger, som indsendte kommentarer til forslaget:

⁴³ Forudsat altså at tiltaget virkede efter henseendet og skaffede flere arter til området.

Da naturen – og vores adgang til at bruge den – er vort områdes største aktiv, må vi forudse, at en fortsat begrænsning i adgangen til fjorden vil betyde øgede vanskeligheder med at fastholde den nuværende befolkning og tiltrække tilflyttere. (Høringssvar fra Nees-Skalstrup Sogneforeninger v. Formand Kurt Lyhne 10. april 1996)

De lokales modstand var dels rettet specifikt mod Skov og Naturstyrelsens konkrete forslag om reservatudvidelse og dels generelt mod restriktioner på naturområdet. I det konkrete forslag var 'de lokale' utilfredse med reservatudvidelsen både på land og på vand og krævede fortsat ret til jagt fra strandkanten⁴⁴.

Tvivl om de biologiske argumenter

De lokale naturbrugere satte desuden spørgsmålstegn ved de biologiske begrundelser for reservatudvidelsen. I Skov- og Naturstyrelsens forslag blev det pointeret, at reservatudvidelsen skulle sikre fuglenes muligheder for at finde føde, men dette argument blev afvist fra lokal side som ugyldigt og uden videnskabeligt belæg:

"Endnu mere grelt bliver forholdet, når der absolut intet videnskabeligt belæg er for udvidelsen, og den er simpelthen grotesk i lyset af den ringe stand, hvori de allerede udlagte reserver i Nisum Fjord befinder sig..." (Høringssvar 9. april 1996 fra Dansk Amatørfiskerforening v/ Egon Nielsen)

'De lokales' observationer af naturforholdene fra deres regelmæssige færdsel på fjorden harmonerede ikke med de observationer, som Skov- og Naturstyrelsen havde lagt til grund for reservatudvidelsen. En af Skov- og Naturstyrelsens begrundelser for at udvide reservatet var at give flere fugle mulighed for at fouragere på fjordens forekomster af ålegræs. Flere jægere og fiskere mente imidlertid, at forekomsten af ålegræs i fjorden var sparsom, og at vandfloraen i den nordlige del af Bøvling Fjord samt Felsted Kog i det hele taget var for dårlig til at byde fuglene i et reservat. Myndighederne burde ifølge brugerne pleje vandområderne i det eksisterende reservat bedre i stedet for at oprette nye reservatområder:

"Vi er uenige i de biologiske begrundelser for udvidelsen af reservatet, idet udbredelsen af ålegræs – efter vores opfattelse – ikke er i tiltagende. Der er således ikke nogen grund til at hævde, at reservatet bør udvides af hensyn til fuglenes fødemuligheder. Vi mener derimod, at

⁴⁴ På stormødet, hvor reservatudspillet blev debatteret, fremsatte en gruppe jægere og lodsejere et ændringsforslag som ville tillade jagt fra vandkanten. Forslaget er gengivet i Lemvig Folkeblad 29.02.96

reservatbestyrelsen burde sætte ind med naturgenopretningsprojekter i de nuværende reservatområder, så vi her kan få genskabt de store engarealer, som tidligere var et eldorado for fuglelivet ved fjorden.” (Høringssvar fra Nees-Skalstrup Sogneforeninger v. Formand Kurt Lyhne 10. april 1996)

Desuden havde mange lokale iagttaget, at fuglebestandene var i stigning indenfor det eksisterende reservat, og man mente derfor ikke, en udvidet beskyttelse var nødvendig:

”Der er ingen biologisk grund til, at opretholde reservatet, og endnu mindre grund til, at gøre reservatet større, - da alle de fuglearter, som kommer her ikke er truet, tværtimod, - de er alle i fremgang.” (Høringssvar 20. februar 1996 fra Sigrid Christensen, jæger)

På den måde argumenterede 'de lokale' for øget biologisk kvalitet i det eksisterende reservat i stedet for en kvantitativ forøgelse af reservatet. Skov- og Naturstyrelsen forsvarede med opbakning fra Danmarks Naturfredningsforening og Dansk Ornitologisk Forening forslaget med, at fugletællinger og vandmålinger foretaget af Danmarks Miljøundersøgelser modsagde befolkningens iagttagelser, og at det i øvrigt var amtets ansvar at rette op på vandkvaliteten i fjorden.

En hævdvunden ret

De lokale naturbrugere argumenterede endvidere for de hævdvundne rettigheder til jagt, fiskeri og færdsel, de mente at have i området, og anførte det traditionelle jagt og fiskeri i Nissum Fjord området som argument for større medbestemmelse:

”Vedrørende jagten fra strandkanten skal det anføres, at jægerne ikke kan acceptere, at en hævdvunden ret til at udøve jagt ud over vandkanten inddrages.” (Fra enslydende høringssvar fra lokale jagtforeninger rundt om Nissum Fjord. Marts - April 1996)

”For ca. 100 år siden slog hårdføre kvinder og mænd sig ned i klitterne omkring Nissum Fjord. Det var fiskere og bønder, der levede med og af naturen. De drev landbrug hele året, havfiskeri om foråret og i sommermånederne - og frem for alt jagt og fiskeri i de strenge vinter måneder. Mange barnemunde blev mættet med fisk og fuglevildt fra fjorden op igennem dette århundrede. Og fjorden er i dag stadig en vigtig faktor for menneskene her i Thorsminde. (...) Fjorden har meget stor betydning i rekreativ henseende som et område hvor vi har

gammel hævd på at kunne gå på jagt og drive økonomisk supplerende fiskeri". (Skriftlig kommentar til reservatudvidelsen fra Thorsminde Jagtforening, 29.12.1995)

Eksemplerne viser måden, hvorpå traditionen og kulturhistorien i området blev brugt i debatten fra naturbrugernes side. Jægerne og fiskerne forsøgte at legitimere deres rettigheder til at drive jagt og fiskeri i området ved at anvende historien og befolkningens kulturhistoriske praksis som argument. Dette argument understreger to pointer i 'de lokales' opfattelser af jagt og fiskeri: Dels at jagt og fiskeri som en del af den historiske naturpraksis i området er ukrænkelige naturpraksisser, og dels at naturbrugerne via deres lokale tilhørsforhold må have en særlig ret til at bestemme, hvordan naturen i området skal forvaltes. Ud fra dette perspektiv blev reservatudvidelsen i Nisum Fjord opfattet både som et indgreb i den lokale selvbestemmelse og som en krænkelse af de traditionelle praksisser⁴⁵.

Det reviderede reservatforslag blev endeligt vedtaget i Skov- og Naturstyrelsen og den nye bekendtgørelse trådte i kraft i august 1996. 'Kampen om Nisum Fjord' endte altså i første omgang med at "kompromiset" blev vedtaget, og at naturfredningsinteresserne dermed i vid udstrækning blev tilgodeset. 'Kampen om fjorden' sluttede imidlertid ikke med denne afgørelse. Den blusser til stadighed op, når som helst en anledning byder sig, og der kan sættes spørgsmålstegn ved de gældende regulativer for fjordens naturforvaltning.

'Kampen om skarven'

En sådan opblusning af 'kampen om Nisum Fjord' skete senest i efteråret 2001, hvor de lokale fritidsfiskere stillede et forslag omkring jagttid på skarver i Nisum Fjord. De oplevede en drastisk nedgang i antallet af fisk i fjorden og mente, at dette hang sammen med den stigende mængde skarver, der bruger fjorden som spisekammer. Fiskerne ville derfor have lov til at skyde skarver på fjorden i en femårig periode for at finde ud af, hvilken effekt det ville have på fiskebestandene. Forslaget diskuteredes på et offentligt møde om sagen, hvor alle parterne i 'kampen om naturen' var repræsenteret, og hvor det stod klart, at den gamle strid om fjorden endnu ikke var bilagt⁴⁶.

Debatmødet om skarven er værd at lægge mærke til, idet det kom i stand på initiativ fra de lokale naturbrugere. Der var indbudt et panel bestående af repræsentanter fra alle interesse-

⁴⁵ I kapitel 4 arbejdes der videre med brugen af historien som argument og med de diskursive konstruktioner dette implicerer.

⁴⁶ Mødet om skarver afholdtes i Thorsmindehallen 26. september 2001

grupper, som hver skulle give deres vurdering af skarvspørgsmålet. Skov- og Naturstyrelsen, amt og kommuner, landboforeningen og flere jagt- og fiskerierorganisationer var repræsenteret i panelet, mens både Danmarks Naturfredningsforening og Dansk Ornitologisk Forening havde meldt afbud. Der var dog enkelte medlemmer af naturfredningsorganisationerne til stede blandt tilhørerne, som ellers fortrinsvis bestod af lokale jægere og fiskere samt repræsentanter fra forskellige statslige og regionale myndigheder. Skarvmødet var på den måde i sin form fuldkommen identisk med de møder, som både de statslige myndigheder og naturfrederne tager initiativ til i forbindelse med de 'kampe om naturen', der opstår i det vestjyske område. 'De lokale' fandt tilsyneladende denne formalisering af 'kampen om naturen' nødvendig for at få deres synspunkter igennem til modstanderne. Man kan derfor se skarvmødet som naturbrugernes indoptagelse af deres modstanderes metoder i 'kampen om naturen'.

Skarvmødet var endvidere et godt eksempel på, hvordan påklædning kan være med til at understøtte positionerne i 'kampen om naturen'. I konfrontationssituationer mellem parterne i 'kampen om naturen', som et sådant debatmøde må siges at være, udgør påklædningen en tydelig (om end mere eller mindre bevidst) markering af deltagernes tilhørsforhold som enten naturbrugere eller naturfredere. Påklædningen kan dermed være med til at understøtte deltagernes diskursive positioner, idet den kommer til at indgå i den praksis, som rummes i diskussionerne. Ved at klæde sig i lærredsbukser og sweatshirt⁴⁷, signalerer naturfrederne dels et sammenhold med andre naturfredere og dels en adskillelse fra de lokale jægere og fiskere, der på den slags møder oftest er klædt i praktisk tøj⁴⁸, som til gengæld understøtter deres praksis som naturbrugere i modsætning til naturfrederne. Skarvmødet blev ledet af en jæger og fritidsfisker, der i dagens anledning var klædt i jakkesæt, og som dermed også med sin påklædning signalerede, at kampen førtes med modstandernes metoder, skønt argumenterne var naturbrugernes egne.

På skarvmødet kom diskussionen til at handle om andet og mere end skarver og drejede hurtigt over i gamle uenigheder om regler og restriktioner i naturen. På den måde blev debatten på skarvmødet en gentagelse af tidligere diskussioner indenfor 'kampen om naturen', som den udspiller sig ikke bare ved Nissum Fjord men i hele det vestjyske område. De specifikke spørgsmål gøres principielle i 'kampen om naturen', idet de overordnede temaer tages op til fornyet debat, når en ny sag opstår. I den forstand reproducerer den enkelte sag de grundlæggende uenigheder i hele 'kampen om naturen'. Et af de overordnede temaer, som diskuteres i

⁴⁷ Hvilket ifølge egne observationer ofte er dresscode for naturfredere.

⁴⁸ Hvilket ifølge egne observationer vil sige cowboybukser, stor sweater/jakke og træsko.

'kampen om naturen' er, om det er naturvidenskabelige observationer eller naturbrugernes erfaringer, der afspejler den sande viden om naturen. Denne problematik uddybes yderligere i det følgende.

En naturlig forklaring

Dikotomien mellem naturvidenskaben og 'de lokales' erfaringsbaserede viden om naturen er altså et overordnet tema, som reproduceres i diskussioner indenfor 'kampen om naturen'. På føromtalte skarvmøde blev det bl.a. diskuteret, hvem der havde de rigtige viden om skarvens indflydelse i fjordområdet: naturbrugerne, som mente at skarverne på grund af deres store antal var skyld i den drastiske nedgang i fjordens fiskebestande, eller naturfrederne og myndighederne, som mente at nedgangen i fiskebestandene primært skyldtes vandmiljøet. For at få klarhed over problemet var det ifølge naturfrederne nødvendigt at lave en videnskabelig undersøgelse, som kunne fortælle noget om skarvens rolle, mens naturbrugerne mente, at man skulle igangsætte et praktisk forsøg med regulering af skarver og efterfølgende se på effekten af dette.

Som tidligere omtalt spiller naturvidenskaben en vigtig rolle for naturfredernes holdninger og argumenter, og dette kommer også til udtryk i deres måde at deltage i 'kampen om naturen' på. Naturfrederne bruger naturvidenskabelige målinger og undersøgelser til at underbygge deres argumenter med og henviser i diskussioner og indsigelser løbende til resultater og tal fra enten Danmarks Miljøundersøgelsers eller deres egne målinger:

"Og der er jeg i hvert fald glad for, at DMU som en uvildig instans nu mange steder går ind og laver nogle optællinger, og så på baggrund af dem kommer med en konklusion. Det kan være omkring jagt eller omkring vandstand eller andet. Sådan at man kan sige, at vi er måske nok stadigvæk uenige omkring nogle ting, men vi er det på et lidt højere niveau. Vi kan forholde os til nogle tal, som alle parter accepterer som noget, vi kan regne med". (Fra interview nr.1 med Egon Østergaard, medlem af DOF Ringkøbings bestyrelse.)

Videnskabelig bevisførelse og dokumentation er for naturfrederne afgørende for at kunne føre en saglig debat med uvildigheden som det bærende princip. 'De lokale' naturbrugere opfatter sagen på en anden måde og anser ikke nødvendigvis Danmarks Miljøundersøgelsers målinger som mere uvildige:

”De fugletællinger der findes her om fjorden, de er så groteske at det er til at grine af – også dem DMU laver. Sidste år viste deres tællinger en maksimal bestand på 357 gæs, hvor vi alle ved, at der var i tusindvis af gæs derude hele efteråret. Hvordan tæller du på hele Nissum Fjord Området 12 bekkasiner og skriver, at det er en efterårsbestand?” (Fra interview nr. 2 med jæger Åge Herman)

Naturbrugere oplever således ofte, at de tal, der kommer fra de videnskabelige undersøgelser af naturområderne, harmonerer dårligt med deres egne iagttagelser og erfaringer gjort i de samme områder. Jægere og fritidsfiskere har tit en helt anden oplevelse af naturforholdene, både når det gælder antallet af fisk og fugle og også med hensyn til den biologiske kvalitet i områderne, dvs. om vandet er rent, om der er føde til fuglene osv. Endvidere har de lokale beboere ofte færdedes i naturen i mange år og kan huske, hvordan naturforholdene har været i områderne, før man begyndte på at lave videnskabelige undersøgelser. De kan derfor forholde deres nutidige oplevelser af naturforholdene til tidligere erfaringer og vurdere udsving og ændringer i et længere tidsperspektiv:

”Dengang jeg begyndte deromme, der var der mange [fisk]. Jeg har prøvet at fange 125 skrubber i et garn. I dag kan vi fange to. Men det er der jo en naturlig forklaring på. Det er fordi der kommet så mange skarver derude”. (Fra interview nr. 6 med Aksel Hedevang, jæger og fritidsfisker)

De lokale fiskere slutter sig på denne måde til en naturlig forklaring af forholdene ved at sammenholde deres iagttagelser i nutiden med erfaringer fra fortiden. Men disse erfaringsbaserede vurderinger tæller ikke altid hos de øvrige aktører, der mener, at denne monokausale måde at drage slutninger på er for tilfældig og unuanceret:

”Og med hensyn til hvad det er der gør, at der ikke er nogen fisk? Er det skarver, eller er det kvælstofstilladning, er det fordi der ikke er nogen vegetation i bunden, er det fordi vandmiljøet er for fersk, eller for salt, eller er det pga. de krabber? (...)Er det pga. miljøfremmede stoffer? Og det bliver jo lynhurtigt sådan, at forklaringerne bliver så enkle, at nu er det altså skarven, der står for det hele. Det tror jeg personligt ikke en meter på”. (Fra interview nr. 4 med skovrider Thomas Borup Svendsen)

Naturfredere og myndigheder savner således videnskabeligheden i naturbrugernes argumenter. De ser en afgørende forskel på 'de lokales' naturlige forklaringer og naturvidenskabens

forklaringer, der implicerer et mere nuanceret syn på årsag og virkninger i naturen. Det kan hos jægere og fiskere føre til frustration over ikke at blive taget alvorligt:

”Hvis ikke det er en mand med akademisk uddannelse der laver en undersøgelse, så kan den ikke bruges til noget! Os der er kommet på fjorden i 35 år, vi har ikke en skid forstand på det! Hverken på fisk eller fugle eller noget. Vi ved ingenting om hvordan bestandene er. Men hvis du har en akademisk uddannelse, hvis du er biolog – så virker det! Hvorfor?” (Kommentar fra fritidsfisker Egon Nielsen på skarvmødet i Thorsminde den 26.09.01.)

Påstand mod påstand

Der er altså ofte en kløft, imellem det naturfredere og det de lokale opfatter som kendsgerninger. Denne kløft implicerer to afgørende forskellige virkelighedsbilleder og dermed måder at argumentere på i ‘kampen om naturen’, hvilket gør, at jægerne og fiskerne versus naturfrederne (samt til en vis grad myndighederne) befinder sig i to forskellige positioner i diskussionerne:

”Vi føler selv, at i mange år så er noget af det, der har været værdifuldt for os, det er at vi har kunnet dokumentere det, vi gik ud og sagde omkring forvaltning af området. Og da har vi savnet, at jægerne har haft noget dokumentation for det de sagde. Og det har gjort at diskussionerne nogle gange har været... der har slet ikke været nogen diskussion, for det var påstand mod påstand. Og vi har været beskyldt for at de tællinger, vi har lavet, de var forkerte, eller at det var direkte løgn det vi sagde, eller direkte manipulerende forkert”. (Fra interview nr. 1 med ornitolog Egon Østergaard)

Som Egon Østergaard her er inde på, bliver diskussionerne ofte blot til konfrontationer mellem argumenter, hvis indhold ikke anerkendes af modparten, fordi parterne ikke forstår eller respekterer hinandens udgangspunkter for at gå ind i debatterne. I stedet for at prøve at mødes søger parterne konstant at mistænkeliggøre hinandens argumenter og dermed drage modpartens redelighed i tvivl:

”Rapporten fra DMU er lavet på et forkert grundlag. Vi mener at forsøgene skulle have kørt i længere. Jeg synes den rapport er noget tyndbenet. De tællinger – så kan DOF jo komme og sige at de har nogle tilsvarende, men det er så om vi tror på dem”. (Kommentar fra jæger Kim Bundgaard, Thyborøn på debatmøde om Harboøre Tange 13. november 2001)

Betragter man igen naturfrederne og de lokale som subjektiverede indenfor to modsatrettede diskurser, er diskussionen om dokumentation og bevisførelse i natursagerne et eksempel på, hvordan sandhed og viden defineres indenfor diskurserne. I naturfredningsdiskursen er det naturvidenskaben, som dikterer 'den sande' opfattelse af naturen og dermed også 'den rette' måde at forholde sig til den på både i forvaltningsmæssigt og i mere ideologisk forstand. Her giver det ikke mening at tale om og forholde sig til naturen ud fra et skøn, baseret på den erfaring man har fået fra at færdes i den. Omvendt er det som vist meningsløst en naturbrugsdiskurs at basere naturforvaltningen på målinger, som i 'de lokales' øjne ikke har noget med deres virkelighed at gøre, og dermed ikke kan anerkendes som sandhed.

Myndighedernes rolle

Det er hidtil belyst hvordan 'kampen om naturen' særligt udfolder sig mellem naturfrederne og de lokale naturbrugere. Den tredje aktørgruppe, de statslige myndigheder, spiller imidlertid også en vigtig rolle i 'kampen om naturen', idet det er på myndighedsplanet, de endelige beslutninger tages, og kampen så at sige afgøres til en af parternes fordel eller med et kompromis. I mange af de sager, som indgår i specialets empiri, har myndighederne truffet en beslutning, der ligger tæt op ad naturfredernes interesser og henstillinger. Der synes altså at være en politisk vilje til at fremme løsninger, der peger mod naturfredning.

Som omtalt i kapitel 2 har etnologen Laura Tolnov Clausen i sit studie af kampen om Skjern Å undersøgt, hvordan naturvidenskaben både i 1960'erne og 1990'erne var med til at legitimere de to forskellige naturdiskurser, som blev lagt til grund for udretningen og genslyngningen af åen. I 1960'erne var der overensstemmelse mellem landbrugets og statens interesse i at optimere produktionen. Denne interesse fandt opbakning i den tids dominerende naturdiskurs, ifølge hvilken mennesket skulle beherske naturen og indrette den på rationel vis, så den bedst passede til menneskets behov. Naturvidenskaben støttede op om denne vækstorienterede naturdiskurs og legitimerede på den måde udretning af åen. Naturfrednings-interesserne var således oppe imod en overlegen modstander og fik ikke meget at sige i debatten. I 1987 blev det besluttet at føre åen tilbage til sit gamle leje. I de 12 år der kom til at gå, inden man gik i gang med genslyngningen af åen, udspillede der sig en heftig diskussion mellem lodsejere, som var imod genslyngningen, og myndigheder samt naturfredningsforeninger som var for. Clausen har analyseret denne diskussion og fundet ud af, at naturvidenskabens autoritet også her kom til at være afgørende. Siden man iværksatte åens udretning, havde naturvidenskaben drejet sit fokus fra produktionsstrategier mod beskyttelsesstrategier, hvilket betød, at det nu var naturfredningsdiskursen, som blev legitimeret af videnskaben, og derfor skulle åen genslynges.

Det er rimeligt at lede efter parallellerne mellem forholdene ved Skjern Å og det vestjyske område, som er genstand for dette studie, idet der er en del ligheder mellem konflikternes karakter og de argumenter, som bliver fremført i de to områder. Ligesom i Skjern Å-sagen kan der i mange af de vestjyske sager påvises overensstemmelse imellem naturfredningsdiskursen og de statslige interesser samt den politiske vilje. Også i Vestjylland legitimeres naturfredningsdiskursen af naturvidenskaben og indtager dermed, ofte støttet af statslige beslutninger, positionen som den herskende politiske diskurs på naturområdet. Naturfredningsdiskursen har i dette perspektiv opnået en form for hegemoni i forhold til naturbrugsdiskursen, idet den opfattelse af natur og viden om natur, som italesættes indenfor diskursen, er slået igennem på administrativt plan og dermed i høj grad realiseres i den statslige naturforvaltningspraksis. Dette kan også iagttages i de statslige myndigheders vilje til at lade naturfredningsinteresserne komme mere til orde i debatten end de lokales interesser.

Efter at reservatudvidelsen ved Nissum Fjord var vedtaget i foråret 1996, rejste Venstres lokale folketingsmedlem Jens Kirk spørgsmål til Miljøministeren om, hvorfor de lokale myndigheder (som støttede naturbrugerne) var blevet overhørt i sagen. Til dette svarede Svend Aukén:

”Det er rigtigt at amtets og kommunens indstillinger kun i begrænset omfang er blevet fulgt. Det skyldes ikke, at jeg ikke har været opmærksom på indstillingerne, men jeg har vurderet, at de forslag, som myndighederne kom med i denne sag, simpelthen ikke ville give reservatet et anstændigt økologisk indhold. Man skal være opmærksom på, at der er blevet indgået mange kompromisser under brugergruppens arbejde, og lokalbefolkningen er imødekommet meget langt. (...) Det er min vurdering at Dansk Ornitologisk Forening og Danmarks Naturfredningsforening som forligsparter har vist overordentlig stor fleksibilitet i denne sag”. (Fra Miljøminister Svend Aukéns redegørelse 09.09.96)

De lokale myndigheders indstillinger i reservatsagen blev således underkendt, idet de vurderedes ”uden anstændigt økologisk indhold”. De lokale indstillinger harmonerede ikke med den dominerende naturfredningsdiskurs og blev derfor gjort ugyldige på det politiske plan. Det følgende afsnit behandler, hvordan det uligevægtige forhold mellem parterne medvirker til, at diskussionen projiceres over i en generel diskussion om magtforholdet mellem Vest- og Østdanmark, og hvordan ’kampen om naturen’ derfor også kan ses som en identitetsskabende kamp.

3.3 Konstruktion af identitet.

Eftersom naturfredernes argumenter vægtes relativt højt hos de statslige myndigheder og 'kampene om naturen' i mange tilfælde afgøres til denne aktørgruppes fordel har de lokale naturbrugere ofte en fornemmelse af at være overhørte i debatten. De har svært ved at komme igennem med deres synspunkter og føler sig måske ligefrem modarbejdet af naturfredere og statslige myndigheder. 'De lokale' giver ofte udtryk for en opfattelse af, at 'kampen om naturen' ikke kun er en kamp på argumenter mellem naturinteresserede parter, men at den også er en kulturel kamp mellem naturbrugere og naturfredere og på et overordnet plan mellem Vest- og Østdanmark. Den diskursive kamp mellem naturpraksisser bliver dermed identitetsskabende, idet naturbrugerne i mødet med naturfredningsdiskursen subjektiveres i forhold til både det at være jæger og fisker og til det at være vestjyde.

En sådan forståelse af identitetsbegrebet er udsprunget af den norske antropolog Fredrik Barths undren over, at interaktion mellem to etniske kulturer ikke førte til integration men snarere til en understregning af forskellene (Barth 1969). Interaktionen førte ikke til en udlig- ning, men til kategorisering og identifikation af begge parter, som ved at spejle sig i hinanden både skabte et billede af 'de andre' og af sig selv som de 'andres' modbillede. Barth lagde dermed grunden til den senere kulturvidenskabs konstruktivistiske tilgang til identitetsbegre- bet, hvor identitet forstås som noget relativt, der ikke har fast givet indhold, men som hele tiden skabes i mødet med noget andet både på det individuelle og kollektive plan. En identitet som vestjysk naturbruger er i dette perspektiv ikke en fast given størrelse. Det er først i det øjeblik at 'de lokales' naturpraksis udfordres af en anden naturpraksis, at begge praksisser italesættes og dermed skabes som hinandens modsætninger. I denne proces tvinges det enkel- te individ til at tage stilling og erkende sig selv som enten naturbruger eller naturfredere.

Naturbrugeridentitet

Et eksempel på denne proces er Foreningen Kyst, Land og Fjord som stiftedes i 1996. For- eningen opstod i Vadehavsregionen som en "*protest mod ornitologer, Danmarks Naturfred- ningsforening og Skov- og Naturstyrelsen, der var i fuld gang med at frede hele vadehavsom- rådet, uanset om fuglebestandene var i fremgang eller stabile*"⁴⁹. Der viste sig at være basis for flere lokalafdelinger i resten af landet, og samme år oprettedes en lokalafdeling i Nissum Fjord området⁵⁰. Foreningen arbejder for "*at fremme erhvervs- og fritidsinteresser for befolk-*

⁴⁹ Citat fra foreningens hjemmeside www.kystlandogfjord.dk/baggrund.html d. 09.10.02

⁵⁰ Nissum Fjord-afdelingen stiftedes kort efter vedtagelsen af den tidligere omtalte reservatbekendtgørelse.

ningen ved Danmarks kyster, fjorde og landdistrikter”⁵¹. Man vil have beslutningerne flyttet ud til de lokale myndigheder og dermed give amter og kommuner mere at sige i naturspørgsmål, og man kæmper for ”genindførelse af sund fornuft, saglighed og anstændighed i behandlingen af aktive danske naturbrugere” og for retten til at ”leve vores liv i det åbne land, langs vore kyster og vandløb i pagt med de traditioner, der er i vort område”⁵². Foreningens formål er altså at bakke op omkring lokalbefolkningens interesser i naturen, og dermed at være en samlet organisation som modspil til de statslige myndigheder samt Danmarks Naturfredningsforening og Danmarks Ornitologiske Forening. Foreningen Kyst, Land og Fjord er derfor også aktiv i ‘kampen om naturen’ som initiativtager til debatter om konkrete problemer, og foreningens medlemmer står bag en stor del af de læserbreve, den lokale avis bringer om naturkonflikterne.

Dannelsen af Foreningen Kyst, Land og Fjord kan tolkes som et udtryk for, at en naturbrugeridentitet smedes i ‘kampen om naturen’. Foreningen er dannet i processen, som en modorganisation til naturfredningsorganisationerne, der i samme proces konstrueres, som det modbillede naturbrugerne bruger til at adskille sig fra. Man kan således iagttage, at naturbrugere og naturfredere italesættes som hinandens modsætninger i ‘kampen om naturen’, hvilket følgende citater indikerer:

”DN viser sig faktisk kun når der er en chance for at ødelægge noget for os vestjyder” (Kladder til læserbrev fra jæger og fritidsfisker Martin Rønns private arkiv, marts 1996)

”For os der bor herude føler vi nok, at man vil komme og tage noget fra os, og det ser vi nok lidt skævt på. DOF og DN de går kun efter en ting, og det er at få jaget os væk derfra”. (Udtalelse fra jæger Anton Lilleøre på debatmøde om Harboøre Tange, 13. november 2001)

Vestjysk identitet

Den identitet, som skabes i ‘kampen om naturen’, kobles altså til det at være jæger og fisker, men knyttes også til et lokalt tilhørsforhold. Man møder derfor ofte udsagn, som forbinder naturbrugerpraksissen med noget særligt vestjysk og udnævner det at jage og fiske som karakteristisk for en vestjysk kultur:

⁵¹ Citat fra foreningens formålsparagraf på hjemmesiden www.kystlandogfjord.dk d. 06.11.01 Citatet er et eksempel på, hvordan begreber som sund fornuft, saglighed og anstændighed i forhold til naturen har helt forskelligt semantisk indhold i de to naturdikturser.

⁵² *ibid.*

”Jeg er også med i noget jagt deromme i fjorden. Det er såmænd sjældent man skyder noget, men det er specielt deromme, det er det. Det er noget vestjysk kultur det her med jagt og fiskeri” (Interview nr. 6 med Aksel Hedevang, jæger og fritidsfisker)

Den historiske naturbrugerpraksis bruges således, som det tidligere er vist, til at legitimere en nutidig naturbrugerpraksis. ’De lokales’ argument er, at denne praksis har sin berettigelse i kraft af traditionen for naturudnyttelse i området og i overleveringen af praksissen mellem generationerne. Man har så at sige en særlig ret, fordi man bruger naturen på en særlig måde og i øvrigt altid har gjort det. Konstruktionen af en lokal identitet bygger på forestillingen om en fælles kulturhistorie, som legitimerer, at den lokale befolkning kan bestemme over ”sit eget” lokalområde. Den lokale identitet breder dermed både ud til at gælde alle beboere i det vestjyske område og snævres samtidig ind således, at en lokal vestjysk kultur knyttes tæt til jagt og fiskeri og til den brugsorienterede naturopfattelse. Der etableres således en forbindelse mellem denne naturopfattelse og en vestjysk identitet, som sættes i kontrast til en forestilling om ’de andres’ naturopfattelse:

”Men man kan jo sige, at vestjyder og så københavnere, vi har to vidt forskellige syn på det der, der hedder naturen. Vi har jo levet i det og er opvokset med det, og vi kender til alle de små ting. Det ved de jo slet ikke noget om”. (Interview nr. 6 med Aksel Hedevang, jæger og fritidsfisker)

Vest mod øst

En vestjysk identitet italesættes således ikke kun som modsætning til naturfrederne, men også som modsætning til ’østdanskere’; en betegnelse som i særdeleshed gælder politikere og embedsmænd fra Københavnsområdet. Samme Aksel Hedevang rekonstruerede således i et læserbrev i Lemvig Folkeblad, hvad han mente måtte være daværende miljøminister Svend Auken’s ’rangorden’ i det vestjyske område:

- 1. Vindmøller*
- 2. Reservater*
- 3. Fugle og fisk*
- 4. Øgler og padder*
- 5. Sjældne planter*

Nederst på listen står der vestjyder. Hvor længe skal vi finde os i det?

(Fra læserbrev af jæger og fritidsfisker Aksel Hedevang. Lemvig Folkeblad 23.11.00)

Forestillingen om en vestjysk identitet konstrueres således i en naturbrugsdiskurs, der italesætter 'kampen om naturen' som en kamp mellem Vest- og Østdanmark. Hermed skabes en opfattelse af de vestjyske naturbrugere mod "de andre" som er folk fra øst (i særdeleshed København), der menes at besidde en anderledes naturopfattelse, og som har magt til at forhindre lokal selvbestemmelse. Denne opfattelse kom bl.a. til udtryk på det tidligere omtalte skarvmøde:

"Det er rigtigt at skarvproblemet er for fiskerne men (...) hvis Dansk Land og Strandjagt kan støtte fiskerne i deres problemer og samtidig få indført en almindelig jagttid på skarv, så gør vi gerne det. Hellere støtte lokalbefolkningen end en eller anden central myndighed inde i København". (Udtalelse af Finn Madsen, formand for Dansk Land og Strandjagt på skarvmødet d. 26. 09.01)

I forbindelse med udsætningen af bævere i Klosterheden Plantage i efteråret 2000 blev en lignende forestilling om vest mod øst udtrykt i et læserbrev i Lemvig Folkeblad:

"Jeg ser for mig en fremtid, hvor Jylland og måske først og fremmest Vestjylland kommer til at lægge land til mere eller mindre vidtløftige projekter – planlagt og gennemtruffet i kontorer i København og velsignet af ministre og folketingsmedlemmer. Vi vil i højere og højere grad komme til at leve i en strengt reguleret natur, som vi ikke længere må bruge og forvalte som førhen. Indflydelse giver ansvar, og den natur, slagsmålet her står om, har været forvaltet under ansvar siden istiden af de mennesker, der skulle vriste føden ud af den karrige jord – parret med lidt jagt og fiskeri. Vi kan så blive kustoder og naturvejledere for turister i Vestjylland. Hvis man derimod er medlem af den rigtige grønne græsrodsforening, vil man få adgang til reservaterne – (det gælder dog ikke jægerne)". (Læserbrev af skoleinspektør Hans Dahlgaard, Lemvig. Lemvig Folkeblad 14.11.00)

De østdanske politikere og embedsmænd fremstilles på denne måde som en trussel mod vestjyderne, der selv vil forvalte egnens naturområder.

Naturbrugernes Vestjylland

At øst ikke nødvendigvis opfattes som en strengt geografisk betegnelse, vidner bl.a. følgende udsagn om:

”De her brugergrupper dem hører vi så meget om. Det jeg ikke ret fatter er, hvorfor skal folk nede fra Stauning og Stadil og Bøvling...Hvorfor er det ikke mere nærliggende, at det var wos herude å æ sånd, som man siger, der fik lov til at bestemme over vores eget område, i stedet for at der sidder nogle, som sandsynligvis aldrig har været der. Det synes jeg da er fuldstændig horribelt, at man laver en brugergruppe med en cyklist nede fra Ringkøbing, og Friluftsrådet, og hvad der er. Jamen der er mange skønne disciple i det der. ... Det er os, det går ud over” (Udtalelse fra jæger Johan Jensen på debattmøde om Harboøre Tange 13.11.01).

Der kan i en sådan forståelse være mindre end 20 kilometer mellem vest og øst. En vestjysk kultur kan derfor i naturbrugernes øjne være knyttet til et meget lille område, hvor en kollektiv lokal identitet deles af ret få individer (der ikke alene deler geografi, men også interesse). Og det Vestjylland, som derved tegner sig, bliver en temmelig ekskluderende geografisk kategori.

Naturfredningsforeningernes lokale medlemmer er sjældent bosat lokalt i forhold til de fredede områder, men bor almindeligvis længere østpå i amtet, og gerne omkring de større byer⁵³. Denne urbane tilknytning har betydning for den måde, hvorpå naturfrederne opfattes af de lokale naturbrugere i 'kampen om naturen'. Selvom naturfrederne bor indenfor Ringkøbing Amt og regner sig selv som vestjyder, betegner naturbrugere dem alligevel ofte som 'østdanskere'. Det kan genere en ornitolog, som har boet hele sit liv i Ringkøbing Amt:

”... en af de ting som man nogen gange reagerer på, det er at ”der kommer folk udefra og blander sig i vestjyders forhold”. Og der betragter jeg mig selv som vestjyde, selvom jeg ikke lige bor helt ude i havstokken. Det er en af de ting, man en gang imellem bliver skudt i skoene, at man ikke er lokal”. (Fra interview nr.1 med Egon Østergaard, ornitolog)

Denne grænse mellem øst og vest bliver mere forståelig, hvis den ses i relation til det diskursive skel mellem naturpraksisser. Det handler i højere grad om naturopfattelser og naturprak-

⁵³ For både DN og DOF gælder det desuden, at foreningerne samlet set har meget få medlemmer i Vestjylland sammenlignet med det meste af det øvrige land. DOF har f.eks. 11.000 medlemmer på landsplan hvoraf kun ca. 3% bor i Ringkøbing Amt. Af DNs ca. 215.000 medlemmer er det kun omkring 4% som bor i amtet. (Statistik for 2001 rekvireret fra DOFs og DNs hovedkontorer.

sisser end om geografi. Det er pga. Egon Østergaards naturopfattelse, at han af naturbrugerne betragtes som udefrakommende, ligesom det er natursynet, der gør, at en fritidsfisker fra Silkeborg i naturbrugerdiskursen principielt kan være vestjyde. Naturbrugernes Vestjylland kan i dette perspektiv ses som en sindelagskategori, der knytter sig til én specifik naturpraksis og samtidig forsøger at ekskludere en anden. Denne problematik behandles yderligere i kapitel 4.

Sammenfatning

Dette kapitel har belyst, hvordan 'kampen om naturen' udspringer af grundlæggende forskelligheder i naturfredernes og naturbrugernes naturopfattelser og de dermed forbundne praksisser og er en 'kamp' om retten til at definere den sande naturopfattelse og den rigtige naturpraksis. I 'kampen om naturen' slås naturfredere og naturbrugere for at skabe og opretholde de bedste betingelser for deres egen praksis, og i denne proces inddrages de statslige myndigheder som et centralt led, idet det er myndighederne, som afgør udfaldet af de enkelte sager. 'Kampen om naturen' kan ansues som en diskursiv kamp, hvor naturfrederne og naturbrugerne søger at italesætte deres respektive naturopfattelser som værende den rigtige, og 'kampen' kommer dermed til at dreje sig om, hvad der er sandheden omkring naturen, og hvordan man bedst forholder sig til denne sandhed.

Som påvist i kapitlet bliver 'kampen om naturen' projiceret over i at være en identitetsskabende kamp mellem en bestemt definition af vestjyder overfor et konstrueret østdansk modbillede. De to følgende kapitler tager et spring bag ud i tiden til 1800-tallet og søger at indkredse en historisk forståelsesramme for den 'kamp om naturen', som udspiller sig i det vestjyske område i dag. Målet er, som beskrevet i indledningen, at belyse den historiske baggrund for de to naturdiskurser og desuden at undersøge, hvordan det vestjyske område har fået den betydning, det tillægges i 'kampen om naturen'. Dels som et særligt værdifuldt naturområde nationalt set, og dels som et område der danner rammen om en vestjysk identitet.

Kapitel 4. Naturbrugerpraksis mellem tradition og konstruktion

Historien som argument

Som vist forsøger de lokale naturbrugere i 'kampen om naturen' at legitimere deres rettigheder ved at inddrage kulturhistorien og den traditionelle naturbrugerpraksis som argument i kampen om naturen. Et argument jægerne og fiskerne jævnlige trækker frem i debatten, er den ret til at bruge naturen, de som lokale mener at have vundet hævd på, og som gør det selvfølgelig for dem at bestemme og forvalte naturen i lokalområderne. "Vi plejer at jage" og "vi har altid fisket" er argumenter, som bruges i 'kampen om naturen', f.eks. når man arbejder for at få etableret en jollehavn i et naturbeskyttet område under naturfredernes protester. På Harboøre forsøgte fritidsfiskerne på et tidspunkt at spille det kulturhistoriske kort ekstra stærkt ud for at få reetableret en gammel jollehavn, idet de planlagde at lave et arbejdende museum på havnen med tilvirkning af redskaber, rensning af garn mv. til glæde for turister⁵⁴. Også ved Nissum Fjord anvendtes det historiske argument, idet ansøgningen om at anlægge en jollehavn ved Harpøth Bæk var vedlagt uddrag af en kulturhistorisk beskrivelse af fiskerlejerne ved fjorden⁵⁵. På den måde kan man iagttage naturbrugernes forsøg på at gøre kulturhistorien til argument for naturbrugerpraksissen og italesætte denne som et vestjysk særpræg.

Dette kapitel søger at belyse den historiske baggrund for den naturbrugerpraksissen. Kapitlet er således en sammenlignende beskrivelse af de lokale naturbrugeres udnyttelse af naturens ressourcer i området omkring Nissum Fjord og Limfjorden henholdsvis i slutningen af 1800-tallet og i nutiden⁵⁶. I kapitlet gives en oversigt over områdets naturgrundlag og de måder lokalbefolkningen har udnyttet de naturgivne ressourcer til at skabe betingelserne for deres overlevelse og eksistens. Denne oversigt bruges som udgangspunkt for en sammenligning af fortidige og nutidige naturbrugerpraksisser i fire konkrete eksempler og fører frem til en diskussion af kulturhistorien som tradition og konstruktion, når den bruges som argument i kampen om naturen.

Naturgrundlaget i det vestjyske kystområde

For at tegne et billede af lokalbefolkningens specifikke udnyttelse af naturgrundlaget, må man starte med se på, hvilke naturlige ressourcer der er og har været tilgængelige i de vestjyske

⁵⁴ Projektet blev dog skrinlagt igen pga. manglende økonomi. (Martin Rønns private arkiv).

⁵⁵ Ansøgning til Ringkjøbing Amt 28.10.98 i Aksel Hedevangs private arkiv.

⁵⁶ Valget af 1800-tallet som historisk reference beror dels på adgangen til et let tilgængeligt kildemateriale og dels på den samtidighed, der herved opnås med indholdet af kapitel 5.

fjordområder. Trap Danmarks beskrivelse af Vandfuld Herred fra 1859 giver et godt indtryk af naturgrundlaget i området:

”Jorderne er deels muldrige og leerblandede, deels mere sandblandede; kun i det nordligste Sogn, Harboøre Sogn, og i de to sydvestligste Sogne, Fjaltring og Trans, findes langs Vesterhavet en smal Sandklit; i øvrigt er Kysten på mere end 1 Miils Strækning temmelig leeragtig, tildeels stenet, og hæver sig brat over Vandfladen. Herredet er derimod ganske skovløst”.

(J.P. Trap 1859: 4)

Indenfor de ca. 200 kvadratkilometer, som udgjorde det gamle Vandfuld Herred, har jorderne altså temmelig skiftende karakter fra det rene sand til lerjord af god bonitet. Der er ingen skov, men til gengæld adgang til store vandområder.

Går man lidt tættere på de enkelte områder, ser man, at naturgrundlaget ofte skifter karakter fra sogn til sogn. Harboøre Tange som adskiller Vesterhavet fra Limfjorden består i dag fortrinsvis af sandet jord, hvoraf store dele ikke er egnet til dyrkning. Den vestlige Limfjord var i 1800-tallet udsat for en markant biologisk omvæltning ved Vesterhavets gennembrud af tangen, som betød at fjorden blev hjemsted for fiskearter som ål, helt, smelt og skrubber på bekostning af f.eks. gedder og aborrer. I dag er bestandene af fladfisk og ål små i den vestlige del af Limfjorden, men fiskere kan i stedet fange hornfisk, hummer og ørred⁵⁷. Ud mod Limfjorden strækker sig på Harboøre store engarealer, der er tilholdssted for en større vildtfauna af både ræve, harer og en mængde forskellige typer fuglevildt, heriblandt ænder, gæs, snep- per, regnsponer mv. Det er nogle af disse engarealer, som i dag udgør reservatområderne på Harboøre.

Syd for det flade og sandede Harboøre rejser sig den gamle istidskysts profil som en grænse i landskabet. Jorden her er fed lerjord af god bonitet og velegnet til dyrkning. Kysten ved Bovbjerg udgøres af en stejl morænelerklint, som hæver sig op til 40 meter over havet og strækker sig et par kilometer sydpå til Trans, hvor den igen falder til nogle få meters højde. Landskabet flader ud mod Nissum Fjord, jorden bliver igen mere sandet, og omkring fjorden og ud mod havet findes store engarealer, der ligesom på Harboøre er hjemsted for en mængde vildt. Fiskelivet i Nissum Fjord er i øjeblikket ikke særligt righoldigt, men før i tiden har man kunnet fiske ål, helt, skrubber, laks, gedder, aborrer mv. i fjorden. Området vest for fjorden bestod op til slutningen af 1800-tallet mest af hede og mose som siden blev opdyrket til ager-

⁵⁷ Oplyst af fritidsfisker Martin Rønn, Harboøre i interview nr. 3.

jord. Dele af Nissum Fjords enge samt den nordlige og sydlige del af fjorden (Bøvling Fjord og Felsted Kog) er i dag udlagt som reservater.

Så vidt altså egnens naturgrundlag i korte træk. Et områdes natur bliver imidlertid først en økonomisk ressource, når der er mennesker, som forstår at udnytte den i produktiv forstand. I det vestjyske område har der gennem tiden været forskellige naturbrugerpraksisser, som hver især udnyttede naturen til at skabe sig et udkomme. I det følgende gives der eksempler på disse praksisser.

Kystbønder og fiskere

I kapitel 2 blev Bjarne Stoklunds økotypestudier omtalt som en måde at studere menneskers forskellige brug af naturens ressourcer. Stoklund skelner mellem to hovedkategorier af bønder, nemlig de østdanske og de vestdanske, og sætter det fysiske skel ved den jyske højderyg. Vest for højderyggen domineredes landegnene af hede-bønder og marsk-bønder, som udover landbruget ernærede sig af de ressourcer som heden og marsken stillede til rådighed, f.eks. græsning, tørv- og uldproduktion (Stoklund 1998). Endvidere kunne man også i denne del af landet møde kystbønder, som i forskellig målestok kombinerede landbrug med brug af kystens og havets ressourcer⁵⁸.

Kystbønder og hede-bønder er de økotypebetegnelser, som ligger tættest på en beskrivelse af befolkningen ved de vestjyske fjorde i 1800-tallet⁵⁹. Kystbonden og hdebonden er imidlertid hos Stoklund idealtyper, som sammenfatter overordnede og generelle træk hos en større gruppe bønders udnyttelse af deres omgivende naturlige ressourcer. Man kan derfor ikke umiddelbart applikere disse bondetyperes egenskaber på befolkningen i det vestjyske område.

I Vestjylland har befolkningen i 1800-tallet ernæret sig ved en kombination af landbrug, fiskeri samt diverse andre indtægtskilder. Overordnet kan man sige at beboerne på vestsiden af Limfjorden og Nissum Fjord primært har levet af fiskeri, og befolkningen på de gode jorder midt imellem overvejende har levet af landbrug og kvægopdræt, mens der i hele området har der været mange specifikke kombinationer (Damgaard 1989). I det følgende gives en beskrivelse af den måde naturen omkring de to fjorde er blevet udnyttet af lokalbefolkningen til jagt og fiskeri med udgangspunkt i fire personeksempler. De fire personer er to nulevende

⁵⁸ Kystbonden var som type ikke begrænset geografisk til Øst- eller Vestdanmark, men havde hjemme over hele landet i de kystnære områder.

⁵⁹ Stoklunds økotyper gælder i teorien kun ind til ca. 1850. De sammensatte bondeøkonomier gjorde sig dog ofte gældende længere op i tiden for efterhånden at blive overtaget af husmændene.

jægere og fritidsfiskere og to naturbrugere, som levede fra midten af 1800-tallet henholdsvis på Harboøre og i nærheden af Nissum Fjord, altså tæt på de nuværende reservatområder. Et komparativt studie af disse konkrete praksisser kan illustrere forskelle og lighedspunkter mellem nutidens naturbrugerpraksis og den historiske naturbrugerpraksis. Sammenligningen kan dermed give blik for kontinuitet og brud i forhold til brugen af naturen i området over ca. 150 år⁶⁰.

Nissum Fjord

I området omkring Nissum Fjord passer en beskrivelse af 1800tals befolkningens erhverv og økonomi med Stoklunds kystbondetype, hvis man forstår ham som en der kombinerer landbrug med udnyttelsen af havet og kystens ressourcer. Mennesker omkring Nissum Fjord har drevet landbrug kombineret med fiskeri i større og mindre omfang samt andre mindre binæringer.

Peder Lykke

Sådan var det f.eks. i sognet Nees på østsiden af Nissum Fjord, hvor husmanden Peder Lykke levede fra 1850 til 1937. Peder Lykke førte dagbog i årene 1885-1888, og ud fra disse optegnelser samt fra hans trykte erindringer, er det muligt ret præcist at sige noget om hans specifikke udnyttelse af naturressourcerne i området omkring Nissum Fjord, herunder jagt og fiskeri⁶¹. Til Peder Lykkes husmandssted hørte en smule agerjord, hvor han dyrkede korn og roer, og desuden nogle hede- og englodder som blev brugt til tørveskær og høslæt. En væsentlig del af familiens kost hentede Peder Lykke i Nissum Fjord, hvor han fiskede året rundt, men hyppigst i vintermånederne. Fiskeriet havde Peder Lykke lært sig, da han i sin barndom og ungdom tjente hos bønder i Nees. Det var ofte tjenestekarle og drenge fra gårdene som blev sendt af sted på fiskeri. På den måde blev de tidligt oplært i fiskeriets teknikker. I fjorden fangede Peder Lykke mest helt og ål, men også aborrer, skaller, flyndere og enkelte gedder. Ålene stangede Peder Lykke om vinteren når der var is på fjorden. Denne metode kunne give rigtig god fangst, helt op mod 20 pund pr. fiskedag. De øvrige fisk fangedes i net, og fangsterne varierede meget. Fjorden kunne frit bruges til fiskeri af alle uanset jordtilliggende og var derfor særligt for fattige husmænd et godt sted at supplere de øvrige indtægter. Det krævede dog

⁶⁰ Det er klart at fire personeksempler ikke er tilstrækkeligt til at give et fyldestgørende overblik over hverken den historiske eller nutidige naturbrugerpraksis. Jeg mener imidlertid det kan være frugtbart at lade de detaljerede personkarakteristikker spille sammen med en bredere viden om forholdene og derigennem bruge det specifikke til at belyse det generelle.

⁶¹ Peder Lykkes dagbog og erindringer er udgivet af Ellen Damgaard 1983.

de rette redskaber og en del arbejdstimer at bruge fjorden. Det var således ikke få arbejdsdage, Peder Lykke årligt brugte på fiskeri. I 1885 løb det efter hans egne oplysninger op på 38 dage samt 19 dage til vedligeholdelse af redskaber, og i 1887 fiskede Peder Lykke på 50 af årets dage. Hvad angår jagt, nævner Peder Lykke enkelte gange, at han har skudt en hare, and eller gås og fanget en fugl i sine fiskenet. Jagt er dog ifølge Peder Lykkes oplysninger en sjælden foreteelse. Når det sker, er det ofte tilfældigt – som når der går en fugl i fiskenettet, eller når han skyder en hare i sin have. Jagt har altså ikke optaget meget af Peder Lykkes tid og har heller ikke haft nogen særlig betydning for familiens økonomi⁶².

Aksel Hedevang

Den nutidige pendant til Peder Lykke hedder Aksel Hedevang, han er 45 år og bor i Fabjerg ca. 20 km nordøst for Nissum Fjord⁶³. Han er født og opvokset på Vardedegnen, men flyttede nord på sammen med sin hustru i 1982. Aksel Hedevang er meget aktiv på det naturpolitiske felt. Han er bl.a. medlem af og tidligere lokalformand for Foreningen Kyst, Land og Fjord i Ringkøbing Amt.

Aksel Hedevang har fisket og jaget, siden han var dreng. Han fik sit første jagtgevær da han var 12 år. I dag bruger Aksel Hedevang en stor del af sin fritid på jagt og fiskeri omkring Nissum Fjord. Aksel Hedevang har en jolle liggende i Harpøth jollehavn, der er en af de ca. 10 jollehavne for fritidsfiskere, der ligger rundt om Nissum Fjord. Havnen, som har plads til 47 joller, er resultatet af Aksel Hedevangs indsats for at få et sted for fritidsfiskerne i denne del af fjorden. Ca. en femtedel af bådelaugets medlemmer bor i Lemvig kommune, mens resten kommer fra andre dele af Ringkøbing Amt. Aksel Hedevang er selv formand for havnen og bruger den flittigt. I sommerhalvåret sejler han nogle gange om ugen ud på fjorden i sin jolle og sætter garn som han røgter tidligt den efterfølgende morgen. I garnene fanger han helt, smelt og skrubber og i en åluse en sjælden gang en ål, men fangsterne er temmelig små for øjeblikket, hvilket Aksel Hedevang tilskriver den store skarvbestand i området. Ud over at fiske bruger Aksel Hedevang fjordområdet til jagt. Efter de nye reservatregler er trådt i kraft er det blevet forbudt at skyde fra pram og båd og fra land ud over vandet. Så i stedet har Aksel Hedevang købt sig jagtret på engene ved Bøvling Klit. Her kan han i jagtsæsonen fra et af de dertil indrettede jagtskjul skyde gæs og ænder, som om efteråret fouragerer ved fjorden.

⁶² Dette kan hænge sammen med at jagttrettighederne på fjordengene tilhørte lodsejerne, og at Peder Lykke derfor ikke har haft ret til at jage omkring fjorden (Baagøe 1992).

⁶³ Oplysningerne stammer fra interview nr. 6, samt Ellen Damgaards observationsrapporter fra jagt og fisketure med Aksel Hedevang, jf. fortegnelse over kildematerialet.

For Aksel Hedevang er jagt og fiskeri altså fritidsbeskæftigelser, som han holder af og bruger meget tid på næsten året rundt. Hans fangster og jagtbytter indgår som supplement i familiens daglige husholdning og de sjældnere fangster – f.eks. ørreder spises ved særlige anledninger. På det rent økonomiske plan betyder Aksel Hedevangs jagt og fiskeri dog større udgifter end indtægter, idet fangsterne sjældent står mål med de udgifter han har til redskaber, jagtleje, kørsel mv.

Harboøre:

På Harboøre har fiskeri været hovedbeskæftigelse for størstedelen af befolkningen langt op i 1900-tallet⁶⁴. Sognet ligger mellem hav og fjord og denne beliggenhed blev udnyttet, således at mændene i vinterhalvåret tog på havfiskeri fra vestkysten, og i sommermånederne sejlede mod øst på længerevarende fiskeri i Limfjorden. Om vinteren var det desuden almindeligt at stange ål på fjorden, ligesom man om sommeren prylede fladfisk og fiskede ål på fjordens lave vand. På denne måde udnyttede man naturens ressourcer, som for fiskeriets vedkommende også varierer med årstidernes skiften (Thuborg 1928).

Lars Jensen Stausholm

På Stausholm beliggende ud mod Limfjorden boede fiskeren Lars Jensen Stausholm, som var født i 1837. Lars Jensen ernærede sig og sin familie ved Limfjordsfiskeri og havfiskeri kombineret med lidt landbrug og salg af hjemmefremstillede vod. Lars Jensen førte et nøje regnskab med sine udgifter og indtægter i forbindelse med fiskeriet og andre økonomiske aktiviteter. Regnskaberne for perioden 1865-1889 indførte han i sin regnskabsbog, hvor ud fra det er muligt at sige noget om hans naturbrugerpraksis⁶⁵.

Som mange andre Harboørboere havde Lars Jensen altså sin primære indtægtskilde ved fiskeriet. Om sommeren tog han på ålefiskeri i Limfjorden og var dermed væk fra hjemmet i lange perioder. Ud over ål fangede Lars Jensen og hans besætning også andre slags fisk i fjorden bl.a. fladfisk. Det fremgår ikke klart af regnskabsbogen, hvilken type fiskeri Lars Jensen deltog i om vinteren. Han anfører, at han har indkøbt materialer til en krogbåd, og hvert år har

⁶⁴ Fiskeri og dermed forbundne erhverv beskæftiger også i dag en stor del af indbyggerne i Thyborøn-Harboøre Kommune.

⁶⁵ Lars Jensen Stausholms regnskabsbog er i familiens eje og findes i kopi bl.a. på Lemvig Museum. Regnskabsbogen har haft en praktisk funktion i Lars Jensen arbejdsliv, og er dermed en ganske anden type kilde end Peder Lykkes optegnelser, som blev forfattet med det formål at oplyse kommende generationer om husmandslivet. Det er derfor ikke nær så detaljerede oplysninger, der findes om Lars Jensens udnyttelse af naturen.

han en opgørelse over, hvad vinterfiskeriet har indbragt hver fisker i hans laug, så det er sandsynligt at Lars Jensen, som de fleste Harboøre-fiskere på den tid, har været havfisker i vinterperioden og fjordfisker i sommerperioden.

Stausholm ligger lige ned til Haarum enge, som er del af det nutidige fuglereservat. Engene var som omtalt tilholdssted for en mængde vildt, der kunne give et godt tilskud til den daglige husholdning. Lars Jensen skriver ikke noget i regnskabsbogen, som tyder på at han har gået på jagt⁶⁶. I Karen Thuborgs erindringer om samme periode kan man læse om nogle andre harboøreboers jagt: *”Da vi som nygifte boede der, gik min Mand tit paa Jagt sammen med en Nabo. De kunde komme hjem med en halv Snes Harer, et par Ræve og nogle Agerhøns eller forskellige Slags Fugle som Udbytte af en enkelt Dags Jagt. En Dag kom de hjem med 24 store Havmaager, baade graa og blaa. Vi solgte dem for 1 Krone stykket”* (Thuborg 1928:36). Ifølge Thuborg har der altså været masser af vildt at skyde på Harboøres engområder, og jagt kunne derfor give et betydeligt tilskud til husholdningen og økonomien.

Martin Rønn

I Harboøre by bor Martin Rønn, som er født og opvokset på Harboøre og i dag er 61 år gammel⁶⁷. Hans far var først erhvervsfisker, men købte siden byens bageri og blev så fritidsfisker ved siden af. Fiskeriet var på det tidspunkt et nødvendigt supplement til indtægterne fra bageriet. Martin Rønn lærte at fiske og jage af sin far, og i barndommen var han næsten dagligt ved fjorden eller områdets små indsøer for at fiske. Martin Rønn har således altid beskæftiget sig med at bruge naturen. Han lever som lastoptager i indirekte forstand af fiskeriet, og hans fritid går med at udnytte naturens ressourcer på forskellig vis: Indtil for ca. 5 år siden har han gået på jagt på Harboøre enge, og han driver stadig fritidsfiskeri fra en jolle i Limfjorden. Her fisker han primært ål, som han fanger i drænrør - en noget uautoriseret form for fangstredskab. Martin Rønn er formand for Thyborøn-Harboøre Fjordfiskerforening og ankermand på et projekt, der handler om at få reableret en 80 år gammel jollehavn ved Limfjorden til brug for fritidsfiskerne. Han har derfor også i de seneste år stiftet bekendtskab med de politiske og juridiske forhold omkring brugen af naturen og diskussionerne, som disse medfører. Martin Rønn har endvidere givet sin interesse for og kundskaber med at bruge naturen videre til sin søn, som også er både jæger og fritidsfisker.

⁶⁶ Dette betyder ikke nødvendigvis at Lars Jensen Stausholm ikke var jæger. Han kan have regnet jagtudbyttet som en del af husholdningsøkonomien og dermed ikke fundet det væsentlig at notere i sin regnskabsbog.

⁶⁷ Oplysningerne om Martin Rønns naturpraksis stammer fra interview nr. 3 og nr. 8.

Naturbrugerpraksis før og nu

På de omtrent halvandet hundrede år som er gået, siden Peder Lykke og Lars Jensen Stausholm brugte fjordområderne til at skaffe sig et udkomme, er en stor del af fjordfiskeriet sammen med jagten flyttet over i fritidssfæren og har dermed mistet betydning i økonomisk henseende⁶⁸. For Peder Lykke og Lars Jensen udgjorde de naturlige ressourcer i området deres eksistensbetingelser og brugen af naturen havde i høj grad betydning for deres husholds økonomi og ernæring. For Aksel Hedevang og Martin Rønn er fjordfiskeriet og jagten fritidsbeskæftigelser for fornøjelsens skyld. Selvom byttet formelt set er målet med deres jagt og fiskeri, har det mindre betydning i økonomisk henseende, om der kommer en fisk eller en gås med hjem til spisebordet. Naturbrugen handler for Aksel Hedevang og Martin Rønn lige så meget om at komme ud i naturen og om spændingen ved at forsøge at fange noget, som det handler om reelt at have fangst med hjem. Den rekreative oplevelse i naturen har dermed fået en højere vægtning i nutidens naturbrugerpraksis sammenlignet med tidligere.

Et andet eksempel på diskontinuitet mellem før og nu er argumentet om, at jagt og fiskeri er gået i arv gennem generationerne, og at restriktioner i naturområderne vil forhindre denne tradition. Kigger man på den reelle situation, er jagt og fritidsfiskeri i dag aktiviteter, som primært optager mænd over 40 år. Ved de debatmøder omkring naturen som holdes i området, dominerer denne gruppe i antal, ligesom jollehavne og jagtforeninger også tæller flest medlemmer fra denne gruppe. Der er et mindre antal yngre mænd, som bruger naturen til jagt og fritidsfiskeri, mens kvinderne stort set er fraværende i disse sammenhænge. Noget tyder altså på, at traditionen mellem generationerne er gået i stå eller i hvert fald er reduceret kraftigt. Det er således ikke en selvfølge i dag, at børn og unge bliver oplært i naturbrugerpraksissen af den ældre generation, så også på dette område adskiller nutidens naturbrugerpraksis i området sig fra tidligere generationers.

Endvidere kan man hævde, at det at være 'lokal' og dermed have del i 'den hævdvundne ret' er en betegnelse, som i dag inddrager betydelig flere personer end dem, som er bosiddende i de vestjyske fjordområder. Dette kommer sig af, at afstanden til naturen er blevet længere i dag sammenlignet med tidligere. Aksel Hedevang kører ca. 20 kilometer i bil fra sin bopæl for at komme til sin jolle ved Harpøth Havn og endnu længere for at gå på jagt. Sådant er det også for mange andre jægere og fritidsfiskere, der ofte bor endnu længere væk fra jagt- og fiskeområderne. Jollehavnen i Harpøth har f.eks. medlemmer, der er bosat så langt væk som Varde,

⁶⁸ Der findes naturligvis stadig erhvervsfiskere i området, som lever af fiskeriet alene.

Esbjerg og Silkeborg. Dette er en stor forskel fra tidligere naturbrugerpraksis, hvor den natur man brugte, var den natur, man boede midt i og havde umiddelbar adgang til⁶⁹. At være lokal jæger eller fritidsfisker afhænger således ikke længere af, hvor man har sin bopæl, og man kan sige, at definitionen på at være lokal på den måde er blevet udvidet i geografisk forstand. Der ligger således et paradoks i, at jægere og fiskere, som kører flere hundrede kilometer for at bruge den vestjyske natur, regnes med til 'de lokale' i 'kampen om naturen', mens en ornitolog som bor i Holstebro eller Skjern betragtes som østdanser i denne sammenhæng (jf. kapitel 3.3). At være lokal bliver således i høj grad en sindelagsdefinition, som knytter sig til naturpraksis frem for bopæl.

På en række områder er der således sket forandringer i forhold til brugen af naturen, siden Peder Lykke og Lars Jensen Stausholm levede. Det gælder på det på det tekniske og teknologiske plan, hvor fangstteknikker og redskaber er blevet udviklede eller afviklede. På det økologiske plan hvor der er sket ændringer i områdets fiske- og vildtarter og i bestandenes størrelser, sådan at nogle arter som f.eks. ål og fladfisk er gået stærkt tilbage i antal, mens andre som f.eks. antallet af grågæs indenfor de seneste 20 år er mangedoblet⁷⁰. Og endelig på det politiske og juridiske plan, hvor der er indført en række begrænsninger for jagt, fiskeri og færdsel i forbindelse med reservatbestemmelser, men hvor nye muligheder også er opstået i form af f.eks. jagtforeninger, som lejer områder til jagt.

Aksel Hedevangs og Martin Rønns betingelser for jagt og fiskeri adskiller sig således på flere måder fra dem, Peder Lykke og Lars Jensen Stausholm havde for 150 år siden, og det er dermed også en anden form for naturbrugerpraksis, som ufoldes i Vestjylland nu, end det var på den tid.

Alligevel er den lokale tradition for at bruge naturen til jagt og fiskeri et fænomen, 'de lokale' jægere og fiskere bruger som argument i kampen om naturen. Nutidens naturbrugere henviser til den historiske naturbrugerpraksis i området som noget, der er værdifuldt i kraft af, at de i deres naturpraksis bruger naturen i henhold til den lokale tradition og overleverer den traditionelle naturpraksis til nye generationer. Kultur, tradition og oprindelighed er således begreber, der mere og mindre eksplicit bringes i spil i argumentationen.

⁶⁹ Derimod kan den tidsmæssige afstand i mange tilfælde være den samme nu som førhen, idet man i dag hurtigt kan transportere sig selv og sine redskaber over større afstande.

⁷⁰ Ifølge jæger Åge Hermann, interview nr. 2.

En overleveret praksis

Ud fra ovenstående sammenligning af Peder Lykkes og Lars Jensen Stausholms naturbrugerpraksisser i slutningen af 1800-tallet og den naturbrugerpraksis, som udøves i de vestjyske naturområder i dag, kan man sige, at naturbrugernes forståelse og brug af den historiske naturbrugerpraksis rummer både essentielle og konstruerede træk. Det essentielle ligger i, at der jo findes en række klare paralleller mellem fortid og nutid, når det gælder brugen af naturen. Praktiske færdigheder såvel som mere mentale aspekter i forhold til jagt og fiskeri er blevet overleveret mellem generationerne. De yngre generationer er således blevet oplært i naturbrugerpraksissen af ældre generationer og har gennem praktisk øvelse lært at færdes i naturen, læse vejr og vind, vide hvad der kan fanges, hvordan det gøres osv. De har derigennem fået overleveret en 'hverdagsopfattelse' af naturen, som noget der skal bruges og ikke bare kigges på (Damgaard 2002). De unge er endvidere blevet opfostret med en afhængighed af naturens ressourcer, hvilket Martin Rønn fortæller om:

"For vi i vore knejtdaw, vi brugte jo fiskeri altid. Vi kunne jo gå ned og fange fisk, når det passede os og blev også sendt efter fisk, for at vi skulle have et måltid fisk. Men det vil komme til at mangles nu, hvor der er for mange restriktioner på med fredninger og forbud og deslige.(...) Nu er det ikke så nødvendigt mere, men vi skal bare tilbage til min barndom i '40erne og op i '50erne. Da var det en nødvendig del at bruge naturen. Folks indtjening var ikke så stor. Jeg er en af de sidste generationer, som har lært og været med i, at det var en nødvendighed at bruge naturen, altså fiskeri og jagt". (Fra interview nr. 3 med fritidsfisker Martin Rønn)

Citatet afspejler naturbrugernes bevidsthed om den transformation af naturbrugerpraksissen, der er sket, hvorved naturbrugerpraksissen har bevæget sig over i fritidssfæren og på den måde har tilpasset sig en ny tids betingelser. At traditionen bruges som argument i 'kampen om naturen' kan måske forklares med, at de lokale jægere og fiskere, der er vokset op med naturen som en nødvendig livsbetingelse, er meget utilbøjelige til at give afkald på muligheden for at bruge naturen i jagt- og fangstøjemed. Qua deres opvækst i områderne er de lokale jægere og fiskere blevet opdraget til naturbrugerpraksissen og den materielt orienterede naturopfattelse, som de har bibeholdt selvom samfundsstrukturerne og de økonomiske konjunkturer har gjort jagt og fiskeri økonomisk overflødig. Det er dermed traditionen, som gør det værd at kæmpe for naturbrugerpraksissen.

En konstrueret praksis

Men implicit i de lokales argumentation ligger også en forestilling om en forbindelse mellem en homogen fortid, hvor alle lokalt bosatte havde samme interesse i naturen og en mere uhomogen nutid, hvor jægere og fritidsfiskere har en historisk betinget ret til at videreføre denne interesse i naturen. Ovenstående beskrivelse af det vestjyske naturgrundlag og menneskers udnyttelse af dette viser imidlertid, at en sådan parallel mellem fortid og nutid ikke uden videre kan drages, idet naturbrugerpraksissen før og naturbrugerpraksissen nu rummer afgørende forskellige træk. Fortidens brug af naturen var på mange måder anderledes end sådan, som den fremstilles af de lokale i kampen om naturen, og forbindelsen til den nutidige brug af naturen er ikke altid entydig. Et eksempel er spørgsmålet om jagt omkring Nissum Fjord, hvor de lokale argumenterer for en hævdvunden ret til jagt, som følge af den kulturhistoriske tradition hvor ”*fuglevildtet fra Nissum Fjord førhen mættede mange barnemunde*”⁷¹. Som Peder Lykkes eksempel viste, har jagten på grund af rettighedsspørgsmål ikke haft lige stor betydning for alle beboere omkring Nissum Fjord, og det var således yderst sjældent, at Peder Lykkes børn spiste sig mætte i vildt.

Når ’de lokale’ bruger områdets historiske naturbrugerpraksis som argument i ’kampen om naturen’ sker der altså en homogenisering af denne praksis og dermed en konstruktion af traditionen i området. ’De lokales’ brug af begreberne historie, kultur og tradition peger således ikke kun tilbage på den nutidige naturbrugerpraksis’ historiske baggrund, men også på de nutidige opfattelser af denne.

Gennem ovenstående beskrivelser og eksempler får man blik for traditionsbegrebets konstruktivistiske indhold, idet den lokale historiske naturpraksis, der fremstilles i naturbrugernes argumenter, i vid udstrækning må forstås som ’de lokales’ fortolkning af denne historiske praksis og dermed af den lokale historie og tradition. De amerikanske kulturforskere Richard Handler og Jocelyn Linnekin har påpeget en tæt forbindelse mellem tradition og fortolkning af tradition. ”*Tradition, siger de, is a model of the past and is inseparable from the interpretation of tradition in the present*” (Handler & Linnekin 1984:276). Traditionsbegrebet peger tilbage på en fortid, der opfattes på måder, som ikke altid har noget at gøre med den historiske virkelighed. Traditioner kan således betragtes som konstruktioner, fordi de altid er nutidens fortolkning af fortidige praksisser. Når de lokale bruger historien som argument, konstruerer de samtidig en tradition og skaber en forestilling om forbindelsen mellem fortidige og nutidi-

⁷¹ Fra skriftlig kommentar til reservatudvidelsen på Nissum Fjord fra Thorsminde Jagtforening, 29.12.1995 Jf. citat side 41.

ge praksisser i området. Kultur, historie, tradition og naturbrugernes fortolkning af disse begreber væves i denne proces sammen og bliver dermed svære at skelne fra hinanden.

Fortolkningen af fortiden får dermed betydning for selvforståelsen i nutiden, idet forestillingen om den historiske naturbrugerpraksis får betydning for en oplevelse af identitet hos nutidens naturbrugere. På den måde konstrueres ikke bare argumenter i debatten men også en historieopfattelse, som indgår i nutidens naturbrugerpraksis og bliver et element i italesættelsen af en regional identitet. Man kan sige, at den tradition, de lokale naturbrugere hævder at forvalte i det vestjyske område, er en konstruktion, der ikke fortæller så meget om den reelle historiske naturbrugerpraksis som om den rolle, forestillingen om denne praksis spiller for nutidens naturbrugere. Det interessante i denne sammenhæng bliver således at studere, ikke om 'de lokales' forståelse af den historiske naturbrugerpraksis har hold i den historiske virkelighed, men i stedet hvordan fortolkningen af historien og traditionen får betydning for nutidens naturbrugere i skabelsen af en regional identitet.

Sammenfatning

Når naturbrugerpraksissen i 'kampen om naturen' fremstilles som en oprindelig vestjysk praksis med rødder langt tilbage i områdets historie, placerer det praksissen midt imellem essens og konstruktion. Nutidens naturbrugerpraksis kan dels ses som et resultat af den historiske praksis i området, og dels som en ny form for naturbrugerpraksis, der hører til i fritidsfæren og har rekreationen som en af sine væsentlige bestanddele. Mange af de argumenter som trækkes frem i forhold til lokalbefolkningens hævdvundne ret til at bruge områderne til jagt og fiskeri, kan således i en kritisk analyse opfattes som fortolkninger af historien i det vestjyske område. Med historien som argument fremstilles naturbrugerpraksissen som et led i en vestjysk identitet dybt forankret i den lokale tradition for jagt og fiskeri. Naturbrugerpraksissen italesættes som et vestjysk særpræg og knyttes samtidig til områdets kulturhistorie. Traditionen og naturbrugerpraksissen udgør dermed elementer i de lokales egen 'opfindelse' af en vestjysk identitet. Som jeg har vist i kapitel 3 foregår denne 'opfindelse' i kontrast til de andre aktørgrupper i 'kampen om naturen', og kan dermed ses som et forsøg på at ekskludere andre praksisser fra de vestjyske naturområder.

Det skulle dermed være klart, at en af de kulturelle processer, som kan iagttages i 'kampen om naturen', er de lokale naturbrugeres skabelse af en lokal identitet, der implicerer en di-

skursiv konstruktion af begreberne vestjyde og Vestjylland. I denne proces spiller fortolkningen af den lokale historie en stor rolle. At det overhovedet giver mening at tale om Vestjylland og vestjyske særpræg som noget identitetsskabende, har imidlertid sin egen kulturhistoriske forklaring, som bliver præsenteret i næste kapitel, der også undersøger baggrunden for den praksis, som i analysen er kaldt naturfrederpraksissen.

Kapitel 5. Opdagelsen af Vestjylland og den vestjyske natur.

Forrige kapitel beskrev den historiske baggrund for den nutidige naturbrugerpraksis og de lokale naturbrugeres konstruktion af en vestjysk identitet med udgangspunkt i den historiske naturbrugerpraksis på egnen. Kapitlet havde dermed fokus på lokalbefolkningens egen konstruktion af naturbrugerpraksissen og af en vestjysk identitet. Dette kapitel behandler 'de andres' konstruktion af Vestjylland som et bevaringsværdigt naturområde og beskæftiger sig med, hvordan ikke-lokale siden slutningen af 1700-tallet har bidraget til at 'skabe' og iscenesætte den natur, som danner rammen for den kamp om naturen, der foregår i det vestjyske område i dag. 'De andre' var i denne forbindelse personer, som ikke var en del af den fastboende vestjyske befolkning, men som kom til området i det ene eller andet ærinde og kastede deres udefrakommende blik på regionens natur og mennesker for derpå at videregive deres erfaringer til andre ikke-lokale. 'De andre' kunne således være topografer, naturhistorikere, rejsende, folkelivsskildrere, malere, tilflyttede intellektuelle eller turister mv.

I dette kapitel vil det billede af den vestjyske natur, som disse 'andre' skabte blive belyst ved hjælp af rejseskildringer, turistinformation, naturhistoriske beskrivelser, kunst og digtning, mv. Det spørgsmål, som vil blive søgt besvaret i kapitlet er, hvordan man kan forstå naturfrederpraksissen som et resultat af de samme kulturelle processer, som gjorde Vestjylland og den vestjyske natur til genstand for en 'opdagelse' i både kulturel og naturhistorisk forstand.

En ukendt provins

Allerede i 1700-tallets såkaldte oplysningstid opstod i centraladministrationen et behov for at tilegne sig en større viden om forholdene i den danske helstats provinser, herunder ikke mindst Nørrejylland. Med henblik på at gennemføre en række strukturelle og oplysningsmæssige reformer blev det nødvendigt at tilvejebringe en form for status på tingenes tilstand rundt om i det danske rige, så man fra administrativt hold kunne få en idé om, hvor der skulle sættes ind (Damsholt 2000). Præster og andre embedsmænd udstationeret rundt om i landet blev derfor opfordret til at lave beskrivelser af de lokale forhold til brug for statsmagten⁷².

⁷² Et eksempel på en sådan er Niels Blichers *Topographie over Vium Præstekald* fra 1795

De topografiske beskrivelser skulle bidrage til at danne et billede af naturlige ressourcer i de enkelte områder og provinser hos hovedstandens embedsstand. Ud over at redegøre for de geografiske forhold med hensyn til forekomsten af åer, søer, skove, bebyggelse mm. koncentrerede topograferne sig primært om beskrivelsen af de enkelte egne naturressourcer samt måden hvorpå befolkningen forstod at udnytte dem. I Pontoppidans Danske Atlas fra 1769 oplyses det bl.a. om Skodborg-Vandfuld Herred⁷³:

Her avles megen Havre og godt Byg, men noget mindre Rug, derimod voxer der overflødig Græs og Høe (...) Det er derfor her overalt falder de anseelige og stærke Heste, store Stude og ypperlige Malke-kiør, store Svin, og særdeles gode Faar. (Pontoppidan 1970:781)

Den produktive natur var i topografernes fokus, og emner som jordbundsforhold, nedbørsmængder, afgrøder, mv. fik derfor hovedvægt i topografierne. Værkerne indeholdt i environmentalismens ånd også beskrivelser af de klimatiske og økologiske forhold samt karakteristikker af den lokale befolknings mentale tilstand, som tænkes afledt af disse. I Danske Atlas hedder det således om befolkningen på Lemvigegnen:

Selv Folkeslaget i denne Egn synes at have noget Fortrin for andre, og roses som føre, sterke og anseelige Folk, i Levemaade tarvelige, i Ægteskab frugtbare, i Omgang redelige, i Fare uforfærdede, til Arbeid ufortrødne, i Handtering stræbsomme og påpassende, gode Agermænd, gode Fiskere, og til Kiøbmandskab genegne. Dog fattes de nogen Undervisning til at behandle den Overflødighed, som Gud og Naturen giver dem (...) (ibid.)⁷⁴

'Opdagelsen' af Jylland blev således allerede påbegyndt af 1700-tallets topografer. Men hvor de topografiske beskrivelser primært var i statsøkonomisk interesse og havde et administrativt sigte, var den 'opdagelse' af den jyske provins, som skete i løbet af 1800-tallet, primært et kulturelt og nationalt projekt (Damsholt 1999b, 2000 m.fl.). I sin egenskab af historisk, kulturel og sproglig enhed havde nationalstaten behov for et folk, som kunne udgøre nationen. Her blev de jyske provinser interessante, idet man forestillede sig, at der i oldtiden havde eksisteret en national monokultur, som siden var gået tabt og kun kunne genfindes som levn hos bønderne i landets relativt ukendte egne (Damsholt 1999b:41). Det blev derfor vigtigt dels at finde frem til den nationale kultur, som fandtes hos folket og dels at opdrage folket til at være

⁷³ Som nogenlunde svarer til Lemvig Museums område i dag.

⁷⁴ Denne sidste påstand kunne i princippet være fremsat af en naturfreder eller embedsmand i dag med et ganske andet sigte end den produktionsoptimering, som her er tanken.

en del af nationen. Samtidig blev det på det politiske plan vigtigt at integrere provinserne i den begyndende nationsdannelse ved at 'indskrive' dem i nationen og orientere befolkningen mod København som nationens centrum (Frandsen 1996). Opfindelsen af nationen og den deraf afledte 'opdagelse' af Jylland havde sit udgangspunkt i den romantiske tanke, som satte lighedstegn mellem folk og nation og desuden inddrog naturen som et væsentligt element i denne helhed.

Romantisk naturfilosofi

I kontrast til 1700-tallets patriotiske interesse for den produktive natur opstod med romantikken en naturinteresse, hvis fokus var rettet mod det ikke-produktive - mod det vilde og udyrkede landskab (Löfgren 1979:53). Naturen blev for første gang i historien tillagt en værdi i sig selv, og blev ikke længere opfattet som noget, der alene var til for menneskers udnyttelse af den (Lund, Pihl, Sløk 1993:289). I den romantiske naturfilosofi opfattedes naturen som besjælet og i den forstand tildelt et eget subjekt, hvilket gjorde, at den rationelle kausalitet naturen hidtil havde været forlenet med trådte i baggrunden. Naturen kunne således ikke længere udelukkende opfattes med fornuften og tolkes ud fra videnskabelige modeller. Mennesket måtte i stedet tilegne sig en forståelse for naturen blot ved at bruge sin intuition og igennem sin umiddelbare anskuelse af naturen erkende dens dybere sammenhænge (Tuxen 1996:161).

Den naturvidenskabelige metode blev i en kortere periode påvirket af den romantiske naturfilosofi, men afløstes igen af et mere empirisk deduktivt videnskabsideal, som tog afstand fra de romantiske idealer. Naturvidenskaben blev imidlertid også på anden vis påvirket af de romantiske strømninger, om end i mere indirekte forstand. Dette hænger sammen med sammenkoblingen af naturfilosofiens naturbegreb med det romantiske nationsbegreb, som førte til en nationalisering af naturvidenskaben og særligt de naturhistoriske discipliner. Romantikken satte derigennem sit præg på de efterfølgende århundreders naturvidenskabelige forskning og kom dermed til at overskride den romantiske naturfilosofis kortvarige indflydelse på samme. Dette vender jeg tilbage til senere i kapitlet.

I første omgang er det relevant at se nærmere på denne sammensmeltning af natur, kultur og nation, som den romantiske naturfilosofi bidrog til. Det var i den romantiske periode at disse begreber blev kædet sammen og fik det indhold, vi til en vis grad stadig tillægger dem i dag. Romantikken har dermed betydning for at forstå nutidens 'kamp om naturen' i det vestjyske område, idet både ideen om det særligt vestjyske, som indgår i de lokales naturopfattelse og

naturfredningstanken, som dominerer naturfredernes naturopfattelse, har rod i den romantiske diskurs.

”Den blomstrende mark i det bølgende hav”

I den romantiske diskurs fik naturen afgørende betydning for oplevelsen af fædrelandet. Ud fra devisen om at hver nation havde sin særegne natur, begyndte man at tale om nationale landskaber og udpegede naturområder, der opfattedes som særligt danske. Det danske landskab blev i kunsten og litteraturen fremstillet som et blødt bakkeland med venlige kyster og blide bøge og dermed paradoksal nok i slående kontrast til det landskab, som udgjorde størstedelen af det danske areal, herunder i særdeleshed det vestjyske landskab med de langstrakte skovløse vidder, de sandblæste kyster og det voldsomme Vesterhav. Naturen blev et afgørende element i den nationalt vakte borgers oplevelse af fædrelandet, i og med at det var i mødet med det særligt nationale landskab, de nationale følelser kunne vækkes (Damsholt 1999a:3) Ved at opholde sig i landskabet kunne man opnå en følelse af samhørighed ikke bare med naturen men også med historien, folket og nationen, som knyttedes sammen i den nationale diskurs. Naturen blev således på en gang nationaliseret og emotionaliseret (Löfgren 1997).

Den svenske etnolog Orvar Löfgren (1979) har beskrevet, hvordan en ny naturmystik voksede ud af den romantiske periodes ideer om naturen og afløste det gamle bondesamfunds forestillinger om bjergfolk, elverfolk og andre underjordiske væsener, som beboede den vilde natur og gjorde den farlig for mennesker. Den ny naturmystik drejede sig ikke om overnaturlige væsener, men om de ’overnaturlige’ oplevelser, man som menneske kunne få i mødet med den storslåede natur. Den romantiske naturmystik var i lighed med folketroens mystik særligt knyttet til det uproduktive landskab, men i en ny forståelse som et fritidslandskab, hvor mennesker kunne søge hen i deres ledige stunder på udflugter og ferieture. Det var derfor også særligt borgerskabet, som dyrkede denne nye naturmystik, idet de som den eneste klasse kendte til begrebet fritid.

Den natur, som blev genstand for borgerskabets naturdyrkelse, var den vilde og eksotiske, smukke og tillokkende. I Sverige betød dette, at vildmarken, bjergene og elvene blev opsøgt af de første turister, som alene eller i flok kom for at møde naturens skønhed (Löfgren 1979:53f). Her i landet er det som bekendt småt med bjerg og fjeld, så ville den danske naturromantiker se bjerge, måtte han enten rejse til udlandet eller f.eks. begive sig til Bornholm, der lokkede med *”forrevne klippekyster, dybe sprækkedale og mørke, våde og tørre grotter omgivet af Østersøens bølger”*, som historikeren Bente Jensen skriver i en artikel om den tid-

ligste turisme på Bornholm (Jensen 1993:50). For en ægte romantiker betød det imidlertid mindre, at man ikke kunne støde på bjerge i den danske natur. Ifølge nationsbegrebets logik havde den nationale natur en særlig værdi for nationens borgere, og en rejse i de danske landskaber ville derfor kunne indgyde den danske rejsende ligeså megen patos som eksempelvis svenskerens møde med bjergene og den brusende elv. Det knapt så dramatiske danske landskab passede i sagens natur bedre til den danske folkesjæl, som Grundtvig f.eks. udtrykte det i sangen fra 1820:

*Langt højere bjerge så vide på jord
man har, end hvor bjerg kun er bakke;
men gerne med slette og grønhøj i nord
Vi dannemænd tage til takke;
Vi er ikke skabte til højhed og blæst,
ved jorden at blive det tjener os bedst.*

*Langt kønnere egne, vil gerne vi tro
kan fremmede udenlands finde;
Men dansken har hjemme hvor bøgene gro
ved strand med den fagre kærminde
Og dejligst vi finde ved vugge og grav
den blomstrende mark i det bølgende hav⁷⁵.*

Mellem hav og hede

Det billede Grundtvig her tegner af den danske natur, lå temmelig langt fra det typiske midt- og vestjyske landskab. Dette rummede til gengæld to ekstreme landskabstyper, nemlig havet og heden, som med deres voldsomme, barske og menneskeforladte fremtoning kunne give de norske fjelde og Schweiziske alper et hjemligt modspil. Det var derfor også typisk Vesterhavet, den jyske hede og deres oplevelsesmæssige kvaliteter, som blev fremhævet i de tidligste romantiske natur- og rejsebeskrivelser fra Jylland⁷⁶. På samme måde som bjergene, rummede havet og heden en mystik, der overvældede mennesket og tvang det til at erkende sig selv i forhold til naturen. Steen Steensen Blicher, som er blevet kaldt hedens digter, skrev ofte om

⁷⁵ Folkehøjskolens Sangbog 1997: nr. 159

⁷⁶ Disse beskrivelser var til forskel fra 1700-tallets topografier ikke forbeholdt administrative formål, men var tiltænkt den nationalt interesserede borger, som ville kende sit lands fjerne egne.

oplevelser og indtryk fra sine vandringer i dette landskab. F.eks. i novellen Hosekræmmeren fra 1829:

Og befandt jeg mig saaledes for en Deel Aar siden en stille, varm Septemberdag langt ude i denne samme Hede, som jeg i arabisk Forstand kalder min. Ingen Vind bevægede den rødmende Lyng; Luften var lummer og døsig. De fjerne Bakker, som begrændsede Synskredsen syntes at svømme, liig Skyer, omkring den uhyre Slette; og antog mange vidunderlige Skikkelser af Huse, Taarne, Slotte, Mennesker og Dyr; men alle af dunkle Uformede Omrids (...) Længe forlystede sig mit Øje ved Beskuelsen af disse phantastiske Figurer – et Panorama som kun Søemanden og Ørkenens Indvaaner har Lejlighed at nyde... (Blicher 1994:63)

Og i 1836 beskrev Blicher sit første møde med Vesterhavet på følgende måde:

”Næst efter en stjernefuld Himmel yder Havet det højtideligste Skue – enten det ses i rolig eller oprørt Tilstand. (...) de Følelser, dette ensformige og dog saa alvorfulde Syn vækker, tumle sig, ja jage hverandre på Bølgenes Viis, urolige som disse og uudgrundelige som Dybet selv. Men Sjælen udmattes snart af den uvante stormende Bevægelse; man har en Fornemmelse, der ligner Svimmelhed; man længes efter Land, fast Grund og sikkert Fodfæste.” (Blicher 1998:7)

Forfatterinden Maria Bojesen skrev i sin *Rejse igjennem Danmark* fra 1856 om samme hav:

”Vesterhavet er af en meget voldsom Karakter; selv i stille Vejr kan det før og efter en Storm være saa uroligt, at dets dumpe Brusen høres to til tre mile bort, og rejser sig en af de Stormvinde, der ere saa hyppige i disse Egne, da vælter det med frådende Raseri og med tordenlarmende Brølen sine skumhvide Bølger mod Stranden...” (Bojesen 1856:664)⁷⁷

Både hos Blicher og hos Bojesen betones de to vestjyske landskabstypers voldsomhed og uendelighed samt den indvirken, de har på betragteren, i form af de følelser landskaberne vækker, og de fantasier de sætter i gang. I disse beskrivelser står havet og heden ikke tilbage for de norske fjeldes romantiske kvaliteter.

⁷⁷ Det er uvist, om det er hendes egen oplevelse af Vesterhavet, som forfatterinden her beskriver, da bogen angiveligt baserer sig på både egne erfaringer og andres meddelelser.

Et af de vestjyske steder, som næsten kunne måle sig med udlandets langt højere bjerge, var kystpartiet Bovbjerg ca. 10 kilometer vest for Lemvig. Bovbjerg var grundet sin usædvanlige fremtoning også et af de steder på kysten, der fik meget opmærksomhed særligt i det sene 1800tals rejsebeskrivelser. Ved Bovbjerg hæver det ellers så lave kystland sig op i 40 meters højde og troner majestætisk mod det ofte ”frådende” Vesterhav som et meget håndgribeligt symbol på landjordens forsvar mod havets kraft. Skønt denne er en kamp, som havet altid vinder, havde stedet allerede i 1800-tallet nærmest mytisk karakter og var en af de få lokaliteter på egnen, som anbefalede til besøgende⁷⁸. Forfatteren A. Falkmann sammenlignede i 1879 Bovbjerg med Møns Klint, der i den tidlige romantiske periode blev fremstillet som det danske svar på de udenlandske bjerglandskaber (jf. Damsholt 1999:14). Og det er da også romantiske værdier som vildskab og storladenhed samt den fantastiske udsigt ud over havet, Falkmann fremhæver som Bovbjergs fortrin: ”...er det Storm med Paalands-Sø og Vind, da kaste Bølgerne sig saa vildt og højt, at man maa blive oppe, hvor Udsigten over det vrede Vesterhav nu ogsaa er saa stolt og storartet, at intet andet Punkt paa den jyske Kyst frembyder et saadant imponerende og uforglemmeligt Skue.” (Falkmann 1879:54)

Det danske Sibirien

De tidligste rejseberetninger fra det vestlige Jylland er dog ikke altid lige positive. Sammenholdt med naturen og forholdene i det øvrige land virker det vestjyske landskab, vejret og den dårlige komfort ofte afskrækkende på den rejsende. Denne opfattelse kommer til udtryk i en artikel i det fynske ugeblad *Bidrag til Historien*, hvori en ukendt forfatter har sammenfattet sine indtryk fra en rejse i det vestjyske omkring 1852:

”Den Rejsende, som første Gang besøger Jyllands Vestkyst fra Ribe til Lemvig, en Strækning paa omtrent 30 Miil, finder sig overrasket paa en mindre behagelig Maade, hvilket dog især gjælder Veien og Befordringerne fra Varde af nordpaa. (...)Om sommeren er Man, naar det er nogle Dages Tørvejr og det blæser lidt, færdig at qvæles af Sand og Støv, og om Vinteren, naar det indtræffer med Regnvejr, er det et halvt Mirakel, at Ingen brækker Arme og Been paa de miserablest brolagte Gader Man kan tænke sig”. (Seedorff (red.)1852:117)

Vestjylland blev altså på dette tidspunkt, trods visse forfatteres forsøg på at romantisere naturforholdene, stadig betragtet som en fjern og uciviliseret provins, som lod meget at ønske i sammenligning med sine østlige naboer:

⁷⁸ Ifølge svarene fra Lemvig Museums spørgeskemaundersøgelse er Bovbjerg også i dag det mest populære sted at vise frem til besøgende. (jf. Damgaard 1999: 118).

"Der er ogsaa i det hele en saa himmelvid Forskjel paa Jyllands Østkyst og dens Vestkyst, som om der var 100 Miil derimellem, og som det ikke var det samme Land man færdedes i" (op.cit:117)

Føromtalte Bojesen var klar over, at den perifere beliggenhed samt de barske naturforhold havde bidraget til at give det vestlige Jylland et noget blakket ry og været med til at udgrænse det i forhold til det øvrige land. Hun skriver i sin jyske rejseberetning at:

"(...) skarpe Vinde, Kulde og Fugtighed høre ikke med til Livets Behageligheder. Disse Natu-rens umilde Sider, i Forbindelse med den noget fjerne Afstand fra Kongerigets øvrige Dele, have tidligere ladet Mange betragte Halvøen som et dansk Sibirien, og Opholdet der som ikke stort bedre end et Forviisningssted". (Bojesen 1856:385)

Det var imidlertid Bojesens håb, at hun kunne bidrage til et lidt mere nuanceret syn på de fjernt beliggende landsdele og gennem sin bog *"aabne Blikket for vort Fødelands Naturskønheder og historiske Betydning"* (op.cit:2). Dermed formulerede hun meget præcist rejselitteraturens ærinde og funktion i 1800-tallets nationsbygningsproces, nemlig at være spydspids for opdagelsen af landets provinser.

Danmarks Kalifornien

Mængden af rejselitteratur og beretninger fra de fjernere beliggende landsdele øgedes op igennem århundredet. Denne form for litteratur bidrog dermed til den mere almene opdagelse af Vestjylland og den vestjyske natur. Dels lokkede den i stigende grad de velhavende turister ud i landet, og dels tryktes beskrivelserne af Vestjylland i en række forskellige bøger, ugeblade og tidsskrifter samt i enkelte tilfælde som selvstændige værker, og nåede dermed ud til en bred læserskare⁷⁹.

De beskrivelser af Lemvigegnen, som blev udgivet i anden halvdel af 1800-tallet, handlede overvejende om de barske vejrforhold ved Vesterhavet, om kystsikringsarbejdet, som påbegyndtes i 1870erne, og om kystbefolkningen - særligt på Harboøre. Kendetegnende for en lang række af disse artikler og bøger er deres eksotisering af den vestjyske natur og folkeliv. Forfatterne lagde vægt på det anderledes og det, som i væsentlig grad adskilte sig fra de øvrige landsdele, f.eks. det vestjyske kystlandskab som fascinerede mange.

⁷⁹ Artikler om Vestjylland tryktes i en lang række tidsskrifter og ugeblade, bl.a.: *Geografisk Tidsskrift, Fra Alle Lande, Almuevennen, Dansk Folketidende, Illustreret Tidende, Højskolebladet* m.fl.

Nogle skribenter drog endog en parallel mellem Vestjylland og det amerikanske midtvesten, som også i det 19. århundrede var genstand for europæiske immigranternes opdagelse, om end denne var af en lidt anden karakter. Sammenligningerne gik både på de barske naturforhold og på det liv, indbyggerne førte under de primitive betingelser naturen stillede til rådighed. A. Falkmans bog om en rejse på kysten mellem Thyborøn og Sønderho bar titlen ”*Fra Danmarks Far-West*” og heri fortalte han bl.a. om det mærkværdige flade landskab på Harboøre: ”*Men ejendommeligt er dette Sted rigtignok til Trods for noget paa Jyllands ejendommelige Vestkyst, netop fordi det paa saa vid en Strækning kun er et fuldstændig fladt Areal af Sand og Sand og atter Sand. Ikke Spor af Plante findes her, ikke Tanke af at bugte sig i Bakke, Dal ...*” (Falkmann 1882:32).

”*Danmarks Kalifornien*” er titlen på en beretning bragt i det illustrerede familieblad *Nutiden* i 1886. Forfatteren J. Gr. Pinholt giver heri en beskrivelse af Harboøre og sognets eksotiske karakter. Det er Pinholts pointe at Harboøre i lighed med Californien (i guldgraverperioden) har oplevet et opsving, som har ført sognet ind i den moderne tidsalder. Befolkningen har fået flere penge mellem hænderne og har dermed ”*glattet de ærkegammeldags Folder ud og stiller nu op med et helt pynteligt moderne ansigt*” (1886:487). Området, havde desuden oplevet en betragtelig befolkningstilvækst: ”*Derfor kaldes ogsaa nutidens Harboøre ”Danmarks Kalifornien”. Befolkningen er som sagt voxet næsten kalifornisk fra 9 til 14-1500 Mennesker paa et Tiaar*” (1886:487).

Beskrivelserne af Vestjylland har bidraget til at udbrede et vist kendskab til landsdelen i hele kongeriget, men som det er fremgået af ovenstående gennemgang, er det et bestemt billede af egnen, medierne var med til at skabe. Det var naturen, vejret, Vesterhavet og det barske liv med elementerne, som var de gennemgående temaer i beskrivelserne. Dermed var det også de områder, der adskilte sig fra det øvrige land og særligt det østlige Danmark, som blev belyst, mens lighederne i højere grad fortonede sig.

Badegæster i Vestjylland.

Den københavnske kultur- og magtelite: Forfattere, kunstnere samt det bedre borgerskab, var de første til at indtage de nyopdagede danske landskaber. I begyndelsen holdt de sig i nærheden af København, men efterhånden vovede de sig længere væk og nåede omkring 1870'erne

helt ud til rigets udkant: Vestjylland og Vestkysten⁸⁰. Det var især tidens nye dille: havbadning, som trak de første turister til Vestjylland. Havbadning og ophold i den friske kystluft blev anset for sundhedsfremmende i både medicinsk og terapeutisk henseende⁸¹ og kunne på Vestkysten kombineres med æstetiske naturoplevelser og selskabelig omgang med andre badegæster (Kayser Nielsen 1993:19). Som følge af denne nye naturpraksis anlagdes i sidste halvdel af 1800-tallet hoteller og badeanstalter til de sundhedssøgende badegæster flere steder langs den jyske vestkyst, ligesom det blev mere og mere almindeligt for den vestjyske lokalbefolkning at udleje dele af deres private bolig til sommerturister.

De første badegæster kom til Vestjylland (primært Fanø) omkring 1850, men badeturismen blev først almindelig fra 1870'erne (Skagen) og slog for alvor igennem i 1890'erne (Bøgh 1985, Monrad Hansen 2002). Som historikeren Steen Bo Frandsen bemærker, havde denne nye rekreationsform også en væsentlig betydning for opdagelsen af de fjerne provinser: "*Netop badeopholdene var vigtige for opdagelsesprocessen inden for rammerne af den frembrydende nationale kultur, fordi den gav samfundets elite et ærinde i egne og landskaber, som den tidligere ikke drømte om at besøge*" (Frandsen 1993: 26) I kraft af deres nye naturpraksis bidrog de borgerlige badegæster til udbredelsen af kendskabet til de jyske områder. Turisterne kom primært for at opleve havet og de vestjyske kyster, og disse naturelementer blev således gjort til genstand for en intensiv opdagelse, som placerede dem i en ny og fremtrædende rolle indenfor den borgerlige kultur (op.cit.:25).

Vestjysk natur som turistattraktion

Skønt der som tidligere vist blev skrevet en del om dette hjørne af Vestjylland, var Lemvigegnen alligevel et af de sidste steder på Jyllands Vestkyst, som blev opdaget af turister. Dette skyldtes primært dårlige transport- og indkvarteringsmuligheder (Bøgh 1985).

Omkring århundredeskiftet begyndte der dog at ske en udvikling af turismen på Lemvigegnen. I 1899 bragte *Dansk Touristforenings Aarsskrift* en artikel om Lemvig og omegn forfattet af den i Lemvig bosiddende sagfører H. B Esmann. I artiklen anbefalede han Lemvigegnen til turister ikke mindst på grund af den særlige flora og fauna, som fandtes i området, og foreslog bl.a. Harboøre Tange og Nissum Fjord-området som udflugtsmål for egnens besøgende:

⁸⁰ De første badegæster kom til Vestjylland (primært Fanø) omkring 1850, men badeturismen blev først almindelig fra 1870'erne (Skagen) og slog for alvor igennem i 1890'erne (Frandsen 1993, Monrad Hansen 2002).

⁸¹ Medicinsk idet badningen og opholdet i den friske kystluft mentes at styrke kroppens funktioner og helbrede eventuelle skavanker, og terapeutisk idet badelivet mentes at have en gavnlig indflydelse på psyken (Kayser Nielsen 1993).

"En anden Dag tager du en Vogn og kører (...) til det saa meget omtalte Harboøre Land med sin ejendommelige Natur og Folkefærd. Særligt maa du ikke undlade at besøge Lilleør, hvor den lille, nydelige "Klitrose" og Mandstro" bringe afveksling i Klittens sparsomme Bevoksning.(...) Du kan have det Held at støde en Hare, en Ræv, en Sneppe, en Flok Agerhøns, ja, om Efteraaret i Træktiden kan du falde over en hvilken som helst ornitologisk Mærkværdighed her i denne Vestkystens "Skov". (Esmann1899: 118-119)

"Ved omtale af Naturen paa denne Klitrække [Bøvling Klit] maa ikke glemmes det rige Fugleliv, der udfoldes i Fjorden og paa Engdraget i Træktiden. Ænder, Gæs og Svaner og alle mulige Vadefugle passere denne Klitrække paa rejsen mod Syd, og mange Svømmefugle vælge i Fjorden deres Vinterstandkvarter søgende ind fra det aabne Hav efter læ og roligt vand". (op.cit.:120)

Den vestjyske natur var således blevet en attraktion, der kunne bruges som 'lokkemiddel' i forsøget på at tiltrække fremmede til egnen. Som det fremgår af ovenstående artikeluddrag inviteredes turisterne ud i den vestjyske natur, for at se på de arter som fandtes der og få en oplevelse ud af det blotte syn. Der var altså tale om naturoplevelser, der alene knyttede sig de visuelle og æstetiske erfaringer, som kunne gøres i den vestjyske natur. Det var på den måde en romantisk attitude turisterne forventedes at lægge for dagen ved et besøg på Lemvigegnen. Og samtidig fordredes der af den besøgende et minimumskendskab til naturens arter samt en oprigtig interesse i at se en and, gås eller svane, at "falde over en ornitologisk mærkværdighed" eller at "støde en ræv eller en hare op" på sin vandring i landskabet. Naturen havde fået en oplevelsesværdi i sig selv og ikke kun på grund af de sundhedsmæssige fordele, som eksempelvis knyttede sig til havbadningen.

Den opdagelse af den vestjyske natur, som skete i løbet af 1800-tallet medførte, som ovenstående eksempler har vist, at egnen blev genstand for en ny form for naturpraksis, der havde den æstetiske oplevelse af naturen i centrum. De første turister i Vestjylland medbragte denne nye naturpraksis til egnen, og for første gang i historien blev den vestjyske natur ramme om en praksis, som ikke havde den produktive udnyttelse af ressourcerne som formål. Der var således skabt et alternativ til naturbrugerpraksissen, hvilket også kunne udnyttes i kommerciel henseende som turistattraktion. Denne nye naturpraksis kan med sit fokus på den rekreative oplevelse i naturen ses som en forløber for den naturfrederpraksis, der udøves i de vestjyske naturområder i dag. Men nutidens naturfrederpraksissen trækker samtidig på en anden tradition med rod i 1800-tallets naturhistoriske praksis.

Den naturhistoriske opdagelse af Vestjylland

Den opdagelse af naturen, som foregik i Vestjylland i løbet af 1800-tallet, var af dobbeltsidig karakter. Det var dels, som jeg netop har beskrevet, opdagelsen af et landskab, som kunne danne basis for menneskers rekreative udfoldelse og følelsesmæssige oplevelser. Den anden side af naturopdagelsen foregik indenfor naturvidenskaben og særligt det naturhistoriske område⁸², hvor man begyndte at se naturens arter som stedbundne og dermed knyttede til nationen og de enkelte landsdele, herunder Vestjylland. Den stigende interesse for nationen og det særligt danske landskab gjorde, at man begyndte at rette opmærksomhed mod danske arter af planter, dyr, mineraler mv. I 1700-tallets taksonomier og kortlægninger havde man ikke skelet så meget til, hvor eksempelvis planten groede, men havde i højere grad koncentreret sig om dens fysiske fremtoning, slægtskab med andre planter mv. Det var selve den naturlige forekomst som interesserede 1700-tallets naturhistorikere og ikke den kontekst, hvori den forekom (Dahl 1941:134). Fra begyndelsen af 1800-tallet fik stedet imidlertid betydning for studiet af planter, dyr og mineraler og det blev væsentligt for naturhistorikere at finde ud af, hvilke arter der fandtes i nationens enkelte egne og dermed kunne siges at være danske (ibid.). Naturen blev i denne proces knyttet til nationen, og den danske natur blev spaltet ud i de enkelte regioners særlige natur.

”Adskillige sjældne planter”

Et af de tidligste eksempler på denne spatialisering af naturen er botanikeren Jens Winkel Hornemanns plantelære, som udkom første gang i 1796. ”*Bemærkninger angaaende Forskielligheden af Vegetationen i de danske Provindser*” kaldte Hornemann sin lille bog, hvori han gav en beskrivelse af floraen, som han havde studeret den i den danske helstats provinser. Et af målene for den botaniske forskning var ifølge Hornemann, at kende planterne i landets forskellige egne så godt, at det blev muligt at foretage sammenligninger af de enkelte områder. I bogen er der for hver provins gengivet en række plantearter med udførlige lokalitetsangivelser for hver enkelt art. Om Jyllands vegetation og forskellen mellem den østlige og vestlige kyst skriver Hornemann bl.a.:

”der er ingen af de danske Provindser som i et saa kort Mellemrum viser saa megen Naturforskiellighed som Jyllands Øst og Vestkyst. (...) Paa Østkysten et frugtbart Jordsmon, frodig Vegetation, Rigdom paa Skov, Mængde af Fjorde, gode Havne, maleriske Situationer – paa

⁸² Naturhistorie er den samlede betegnelse for disciplinerne geologi, zoologi og botanik, som siden antikken er blevet studeret med særligt henblik på at fastslå de enkelte mineralers, dyrearters, og planters egnethed som menneskeføde og som lægemidler.

Vestkysten derimod et næsten aldeles goldt og det som værre er et næsten stedse bevægeligt Jordsmon, en stadig strid imellem Vinden som oproder Sandet og Planterne som søge at befæste det (...) en total mangel paa Skov og næsten ogsaa paa det for Øiet saa behagelige vegetabiliske Teppe, og dog med alt dette Skionhed, for saavidt det Store, det Vilde, det Mægtige er det herskende.” (Hornemann 1821:22)

” For Botanikeren er naturligviis de østlige og den vestlige Kyst meget interessantere end Midten af landet; hiin fordi den frembringer den største mængde af Planter (...) denne [Vestkysten] fordi der findes, i en forresten mager Egn adskillige sjeldne Planter.” (op.cit.:25)

Hornemann fik stor betydning for det skift, som skete i botanikkens metoder. Efter hans udgivelse blev det målet for mange botanikeres bestræbelser at kende til planternes voksesteder og opdage planter, som ikke tidligere var kendt i landet (Dahl 1941:134). En lignende spatialisering af naturen fandt sted indenfor de andre naturhistoriske discipliner. F.eks. blev ornitologien optaget af at kende til de fuglearter, som havde deres tilholdssteder indenfor Danmarks grænser. I 1823 udgav den kongelige jagtmester Charles Teilmann således en håndbog over Danmarks og Islands Fugle (Teilmann 1823), som rummer grundige beskrivelser af fuglenes udseende, levemåde og specifikke tilholdssteder, og i 1852 udkom Niels Kjærbøllings bog om *Danmarks Fugle* (Kjærbølling 1852).

På den måde kom den romantiske periode med sin sammenkædning af natur og nation også til at sætte et præg på naturvidenskaben i årene frem. Man fik kortlagt den danske natur i hele dens variationsbredde, og man fik knyttet de enkelte arter til en specifik geografi. Fjordområderne langs den jyske vestkyst blev i den forbindelse tillagt en særlig værdi pga. den mangfoldighed af arter, som fandtes der indenfor både planteriget og dyreriget. De vestjyske fjordområder har siden været mål for mange naturhistoriske indsamlinger og observationer. Bl.a. i 1909 hvor amatørbiolog J. E. Poulsen under et ferieophold ved Thorsminde studerede plante- og dyrelivet ved Nissum Fjord:

”Da her saaledes er baade Eng, Skov, Klitter, Mark, Hede og Søbred, kan det forstaas, at jeg ventede at gøre en ret god naturhistorisk Indsamling; men uheldigvis var Vejret hele Tiden meget slet: koldt og stormende Graavejr med større og mindre Regnbyger. Følgen heraf var f.eks. at jeg kun så 2 større Guldsmede og meget faa Sommerfugle. Det mest iøjnefaldende Dyreliv frembød Fugleverdenen ved Nissum Fjord; med da jeg ikke kunde drive Jagt der, var

jeg ude af stand til med Sikkerhed at afgøre, hvilke sjældnere Arter der muligvis fandtes.
(Poulsen 1909:50)

Herpå følger en opremsning af alle de arter af sommerfugle, biller og planter, som forfatteren alligevel har observeret i området.

Den naturhistoriske udforskning af det vestjyske område, som ovenstående er et eksempel på, bidrog på den måde til en opdagelse af den vestjyske natur og til udpegningen af naturen i fjordområderne som noget særligt. Hvor den romantiske opdagelse af naturen havde fokus på det vestjyske landskab og dets oplevelsespotentialer, var den naturhistoriske opdagelse af naturen koncentreret om den arts mangfoldighed, som fandtes i området og måske særligt omkring de vestjyske fjorde. Det var således en tosidet 'opdagelse' af den vestjyske natur, som tog sin begyndelse i 1800-tallets første halvdel, og som kom til at sætte sit præg på de kommende århundreders opfattelse af Vestjylland og den natur, som findes der.

Det romantiske natursyn og naturfredningstanken

Naturfredningstanken kan således siges at udspringe af den romantiske naturopfattelse og den romantiske opfindelse af naturen som ramme om æstetiske oplevelser. I og med den vestjyske natur blev tillagt en værdi i sig selv og blev genstand for menneskelige følelser, fik den også status som bevaringsværdig. Samtidig førte opdagelsen af den særligt danske natur og det naturhistoriske kendskab til de specifikke danske arter til en øget opmærksomhed omkring naturelementerne og en vilje til at beskytte dem⁸³.

Denne nye naturopfattelse udmøntedes i første omgang i fredninger af enkeltelementer som gamle egetræer eller gravhøje i begyndelsen af 1800-tallet. Fra midten af århundredet begyndte man at tale om fredninger af vildtet for dets egen skyld, og de første vildtfredninger blev vedtaget i 1861 (Baaagøe 1990:6). Omkring år 1900 startede også de første fredninger af sammenhængende naturområder med henblik på at bevare dem for eftertiden⁸⁴. Hensigten med naturfredningen var at sikre naturområderne til fremtidige naturoplevelser samt at garantere uhindret adgang til naturoplevelserne for alle borgere. Naturen var blevet noget, menne-

⁸³ De tidlige naturhistorikeres praksis lignede dog på naturbrugerpraksissen idet de for at komme til at identificere fugle, insekter og dyr ofte skød dem/fangede dem. Dette havde imidlertid et andet formål end naturbrugerne, nemlig iagttagelsen og en videnskabelig indsamling af viden om naturen.

⁸⁴ De første arealfredninger i Jylland som fandt sted omkring 1900 gjaldt Boris Hede i Sydvestjylland samt Raabjerg Mile og Fosdalen i Nordjylland (Nielsen 1981:28)

sker skulle opleve ved at færdes der i deres fritid og ledige stunder, og man begyndte i 1900-tallet at indrette naturen til denne form for betragtede naturpraksis ved at anlægge stier og rastepladser til brug for færdsel, samt bygge fugletårne så ornitologisk interesserede kunne betragte fuglene på behørig afstand.

Udover at at skaffe mennesker adgang til naturen var det et centralt element i naturfredningstanken at forhindre mennesker i at forstyrre naturen og dermed komme til at ødelægge dens balance. En minimering af forstyrrelse var vigtig i en naturfredningstankengang, og det var derfor essentielt at mennesker kunne færdes i naturen uden derved at bryde ind i dens balance. Dette var baggrunden for de større arealfredninger, hvorved bebyggelse, jagt mv. forhindredes i det der nu blev opfattet som naturskønne områder. Naturoplevelsen fik i naturfredningstankegangen en udpræget sanselig karakter, hvor særligt den umiddelbart synlige natur kom i centrum. Dette var i tråd med det romantiske naturoplevelsesideal, ifølge hvilket naturen skulle erkendes primært gennem den visuelle oplevelse.

Både den romantiske og den naturhistoriske opdagelse kan således siges at have en forbindelse til naturfredningstanken og den deraf afledte naturfredningspraksis, som udgør en del af den nutidige 'kamp om naturen' i det vestjyske område. Arven fra naturhistorien kan aflæses i nutidens naturfredningspraksis i den måde kendskabet til naturen opøves igennem iagttagelse af naturen, notering af observationer mv. (jf. Liep: 1996), mens arven fra romantikken findes i naturfredningens naturopfattelse og deres pointering af oplevelsen i naturen.

Blik for det vestjyske

Den vestjyske befolkning har oplevet at naturen i deres landsdel i løbet af 1800-tallet blev genstand for en voksende interesse fra det øvrige og særligt det østlige land. De besøgende medbragte en ny naturpraksis, som med sin rekreative udnyttelse af naturen var temmelig forskellig fra den, lokalbefolkningen udøvede. De første naturhistorikere, folkelivsskildrere og feriegæster er formentlig blevet mødt med stor undren af lokalbefolkningen, når de besøgte egnen for at beskrive naturen eller udøve deres naturpraksis. For begge parter har disse møder indebåret en form for eksotisering af de andre, både pga. forskellen i fysisk fremtoning og materielle standarder, men også pga. de praksisser parterne udøvede i den vestjyske natur som badegæster, naturhistorikere eller lokale jægere og fiskere.

Det er oplagt at forestille sig, at den udefrakommende interesse og det stigende fokus på de vestjyske særtræk har bidraget til en øget bevidstgørelse hos de lokale omkring egnens særlige værdier i form af f.eks. naturen. De besøgende så nogle værdier i det vestjyske og skærpede ved deres tilstedeværelse i området lokalbefolkningens blik for disse værdier. Selvom man ikke kan tale om, at de besøgende havde held til at applikere den romantiske naturopfattelse til de lokale, må den øgede opmærksomhed på den vestjyske egn og natur have betydet, at den vestjyske befolkning blev bevidste deres egn og dem selv som noget særligt i en national sammenhæng. Den østdanske 'opdagelse' af Vestjylland i løbet af 1800-tallet og mødet med den fremmede naturpraksis, må derfor i en eller anden grad have bidraget til en øget selvrefleksion i lokalbefolkningen og til en forståelse af sig selv og den vestjyske region i kontrast til de 'østdanske' gæster.

Sammenfatning

Dette kapitel har beskrevet den 'opdagelse' af Vestjylland som naturområde, som fandt sted i løbet af 1800-tallet og som havde rod i romantikkens opfindelse af nationen. Det billede af Vestjylland som i løbet af 1800-tallet tegnedes af udefrakommende topografer, rejsende, og velhavende borgere på badeferie var med til at skabe et kendskab til landsdelen, som indtil da havde været stort set ukendt land for de fleste østdanskere. Da opdagelsen af de jyske provinser skete fra øst, blev også Vestjylland opmålt og beskrevet efter østdanske standarder, i hvilket lys landsdelen tog sig meget anderledes ud. Dette gjaldt ikke mindst den vestjyske natur, som for de tidlige besøgende syntes både barsk og fattig, men som dog alligevel kunne opbygge visse kvaliteter set gennem tidens romantiske briller.

Med romantikken opstod også en helt ny naturopfattelse og et nyt ideal for, hvordan mennesket skulle forholde sig til naturen. Den romantiske naturfilosofi satte gang i en helt ny naturpraksis, hvor mennesker tog ud i naturen for at opleve dens værdier. Naturen blev i den romantiske filosofi forlenet med det skønne, vilde og storladne og blev dermed både genstand for menneskelige følelser og katalysator for menneskelige følelsesudladninger, og ikke mindst blev den et rekreativt udflugtsmål for mennesker. I det vestjyske landskab kunne den romantiske sjæl søge ensomheden og i mødet med naturens voldsomhed komme nærmere en erkendelse af sig selv. Det var særligt Vesterhavet og hedelandskabet, som dyrkedes for deres storladenhed og følelsesgenererende kvaliteter, men efterhånden fik også andre naturområder interesse. Den nationalt orienterede naturhistorie fik f.eks. blik for de vestjyske fjordområder

med det særegne dyre- og planteliv, som fandtes der, hvilket medvirkede til at gøre de vestjyske naturområder interessante ikke mindst i bevaringsøjemed.

Kapitlet har således anskueliggjort en sammenhæng mellem 'opdagelsen' af den vestjyske natur og 'opfindelsen' af naturfredningstanken, som fandt sted i løbet af det 1800-tallet. Det er blevet belyst, hvordan både tanken om det særligt vestjyske, som ligger til grund for naturbrugernes nutidige italesættelse af en vestjysk identitet, og naturfrederpraksissen, som det særligt vestjyske er et argument imod, kan siges at være produkter af samme kulturelle proces.

Kapitel 6. Naturopfattelser og regional identitet

Hensigten med dette afsluttende kapitel er at opsummere specialets pointer i forhold til de spørgsmål, som blev stillet problemformuleringen og herunder at sammenfatte, hvordan specialets historiske del kan siges at have kastet lys over den nutidige problematik, som blev udfoldet i kapitel 3. Sluttelig vil jeg i en perspektivering diskutere forskningsetiske problemstillinger omkring studiet af vestjysk identitet og give et bud på, hvad specialets måde at studere denne identitet har bidraget til.

”Nutiden forklarer ikke sig selv”

Idéen med dette speciale har været at betragte den ’kamp om naturen’, som udspiller sig i det vestjyske område gennem kulturvidenskabelige briller og søge at forstå den i et historisk perspektiv, hvor den nutidige situation studeres med historien som filter. Etnologen Palle Ove Christiansen har i sin bog *Kultur og historie* (1995) betonet vigtigheden af at anvende det historiske filter i etnologiske studier. ”*Nutiden forklarer ikke sig selv*”, skriver Christiansen (1995:110), og det er derfor ikke tilstrækkeligt at studere fænomener i nutiden i lyset af økonomiske, sociale og politiske forhold. Hvis man som etnolog vil forstå nutidige fænomener, er det nødvendigt at tage fortiden med på råd. Det er Christiansens argument, at kulturelle former kan overføres fra en historisk periode til en anden, hvis den nye tid gør deres eksistens mulig (op.cit.:113). En etnologisk analyse må derfor sætte sig ind i, forstå og rekonstruere den sammenhæng, et givent fænomen indgik i historisk set og dernæst redegøre for, hvordan fænomenet formmæssigt har kunnet fortsætte i nutiden og eksistere under nye økonomiske, politiske og sociale forhold (ibid.). I lyset af disse betragtninger skal et historisk perspektiv på min analyse af ’kampen om naturen’ undersøge den historiske baggrund for de centrale fænomener og problemstillinger, som dukker frem i denne samt se på, hvilke betingelser der har muliggjort dem i nutiden.

Analysen i kapitel 3 viste, at ’kampen om naturen’ i det vestjyske område opstår i mødet mellem naturfredningsdiskursen og naturbrugsdiskursen, der kæmper med hinanden om retten til at definere viden og sandhed på naturforvaltningsområdet og om at tilvejebringe og opretholde betingelserne for de praksisformer, som er en del af diskurserne. Uoverensstemmelserne mellem de to diskurser kommer til udtryk i de to praksisformers idealer for at færdes i naturen og for at tilegne sig viden om naturen. Naturbrugernes praksis er orienteret mod en udnyttelse

af de ressourcer, naturen stiller til rådighed i form af byttedyr og fisk, mens naturfredernes naturpraksis drejer sig om at betragte og beskytte de naturlige arter, som findes i de vestjyske naturområder. Naturfrederne kobler deres praksis til en naturvidenskabelig og økologisk forståelse af naturen, de oplever sig selv som naturens advokater og ser deres naturpraksis som nødvendig for at sikre naturværdierne i de vestjyske områder for fremtiden. Naturbrugerne kobler deres naturpraksis til en bestemt forståelse af den historiske naturbrugerpraksis i det vestjyske område og gør dermed deres praksis til et spørgsmål om lokal identitet, som skal legitimere deres ret til at bruge naturen.

Betragter man de to naturdiskurser, med de forskellige praksisformer og naturopfattelser de implicerer, som centrale fænomener i 'kampen om naturen', skal det historiske perspektiv altså, ifølge Christiansen, kaste lys over de to naturdiskursers historiske baggrunde og derigennem forklare betingelserne for deres fortsatte eksistens i nutiden. De historiske analyser skal vise, hvordan de respektive naturpraksisser er forankrede i en historisk kontekst samt, hvordan de som følge af ændrede politiske, økonomiske og ideologiske forhold har formået at tilpasse sig til nye eksistensbetingelser og i den proces er undergået en transformation. Endelig skal det historiske perspektiv så vidt muligt bidrage til en forståelse af 'kamp om naturen', som opstår mellem de to diskurser.

Naturbrugerpraksissen i historisk perspektiv

I specialets historiske del har jeg netop beskæftiget mig med de to naturdiskursers historiske baggrunde og påvist, hvordan de på forskellig vis kan siges at have historisk tilknytning til de vestjyske naturområder. I kapitel 4 så jeg på, hvordan Vestjylland også historisk set har været ramme om en naturbrugerpraksis, som udnyttede de naturlige ressourcer, der var tilgængelige i form af fisk og vildt. Denne form for naturudnyttelse har selvfølgelig rødder tilbage til den tidligste menneskelige aktivitet i området, men idet en naturbrugerpraksis til hver en tid har måttet tilpasse sig bl.a. politiske, juridiske og teknologiske betingelser, kan man tale om en transformation af praksisformen over tid. Således er der også både kontinuitet og diskontinuitet at spore mellem den naturbrugerpraksis, som udfoldede sig ved de vestjyske fjordområder i 1800-tallet og den naturbrugerpraksis, som udøves i områderne i dag. Det er særligt ændringer på det økonomiske plan, der har gjort, at naturbrugerpraksissen har skullet forandre sig og tilpasse sig nye eksistensvilkår gennem de seneste 50-100 år. Naturbrugerpraksissen mistede sin økonomiske betydning i takt med at de stigende konjunkturer forbedrede levestandarden i sidste halvdel af 1900-tallet og overflødiggjorde jagt og fiskeri som nødvendigt supplement til husholdningsøkonomien. Dermed er der i nutidens Vestjylland ikke længere et økonomisk

incitament for at bruge naturen til jagt og fritidsfiskeri, og det økonomiske argument for naturbrugerpraksissen er således forsvundet.

Naturfrederpraksissen i historisk perspektiv

Den historiske analyse i kapitel 5 viste, hvordan naturfrederpraksissen opstod i 1800-tallet som barn af den romantiske naturopfattelse og af den naturhistoriske praksis. Naturfrederpraksissen overtog centrale elementer fra den romantiske naturopfattelse og forenede dem med træk fra den naturhistoriske praksis og blev på den måde en praksis, som studerede naturen videnskabeligt på amatørbasis⁸⁵ og samtidig arbejdede for at beskytte naturen til gavn for deres egen oplevelses- og iagttagelsesbetingede omgang med den. Naturfrederpraksissen var således i sit udgangspunkt en østdansk opfindelse, som fandt eksistensbetingelser i den vestjyske naturområder, hvor der var mulighed for at studere sjældnere arter og god plads til naturoplevelser. Sammenlignet med den naturfrederpraksis som begyndte at etablere sig i løbet af 1800-tallet, må man sige at dagens naturfrederpraksis står væsentligt mere solidt plantet i nutidens samfund. I begyndelsen af 1900-tallet organiserede naturfrederne sig i foreninger, og i løbet af århundredet påvirkede disse naturfredningsorganisationer i stigende grad naturforvaltningen. Som påvist i analysen har naturfrederne i dag mere indflydelse på forvaltningen af de vestjyske naturområder end naturbrugerne. Naturbrugerpraksissens politiske dimension er dermed kommet til at fylde mere i nutiden end den gjorde i 1800-tallet. Også dette kan tilskrives forandringer i de politiske og økonomiske forhold igennem det 20. århundrede, som styrkede den politiske vilje og den økonomiske evne til naturfredning.

Fra økonomiske til kulturhistoriske argumenter

Både på det politisk-ideologiske plan og på det økonomiske plan har de to naturpraksisser altså nogle andre muligheder for eksistens, end de havde det i 1800-tallet. De stigende konjunkturer som overflødiggjorde naturbrugerpraksissen i økonomisk forstand gjorde det samtidig muligt at frede naturen, idet den materielle udnyttelse af ressourcerne nu ikke længere var nødvendig for menneskers overlevelse. For første gang i historien blev det i 1900-tallet muligt at frede større sammenhængende naturområder for menneskelig indgriben i form af jagt og færdsel. Dermed blev naturbrugerpraksissen (i hvert fald i visse geografiske områder) også uggyldiggjort i juridisk forstand, idet den ny naturlovgivning forbød den benyttelse af naturen, som praksissen indebar.

⁸⁵ Zoologen S. L. Tuxen beskriver hvordan den naturhistoriske udforskning af den danske natur efter 1850 i høj grad blev varetaget af amatører, ofte skolelærere, som havde deres egne ofte yderst specialiserede samlinger af naturalia (Tuxen 1981)

Idet den økonomiske afhængighed af naturen dermed er forsvundet, er argumentet for naturbrugerpraksissen blevet svækket. Naturbrugerne kan ikke længere argumentere for, at deres praksis er nødvendig som eksistensbetingelse i økonomisk forstand og udfordres af naturfrederne, som søger at ugyldiggøre naturbrugerpraksissen netop ved at henvise til dens manglende økonomiske argument. Et eksempel er det tidligere anvendte citat fra Dansk Ornitologisk Forenings hjemmeside på internettet, hvor de skriver at: *"Ingen her i landet er afhængig af at kunne "høste" af fuglebestanden for at få brød på bordet"*⁸⁶

For at bibeholde rettighederne til jagt og fiskeri i de vestjyske naturområder og dermed opretholde eksistensbetingelserne for naturbrugerpraksissen bliver det derfor nødvendigt at ty til andre typer af argumenter. Naturbrugernes inddragelse af kulturhistorien i 'kampen om naturen' kan i dette lys ses som erstatning for det tabte økonomiske argument. I 'kampen om naturen' forsøger naturbrugerne at argumentere for historisk og kulturelt betingede rettigheder til at udøve deres praksis ved at anvende den historiske naturbrugerpraksis i området som argument. Historien og dens betydning for en vestjysk identitet bliver dermed argumenter for naturbrugerpraksissen, som dels skal legitimere deres praksis overfor naturfrederne, dels overbevise myndighederne om naturbrugernes fortrinsret til naturen. 'Kampen om naturen' gøres til en kamp om identitet, der italesætter en forestilling om naturbrugerne som vestjyder med en historisk legitimeret ret til at udøve deres praksis i de vestjyske naturområder, overfor naturfrederne der med deres 'nye' naturpraksis har trængt sig ind i de vestjyske områder. Som kapitel 4 viste er den historiske praksis, som anvendes for at legitimere nutidens naturbrugerpraksis i høj grad udtryk for naturbrugernes fortolkning af den lokale historie og tradition, hvilket i 'kampen om naturen' får betydning i skabelsen af en regional identitet.

Som påvist i kapitel 5, kan den vestjyske identitet, der italesættes som argument mod naturfrederpraksissen, paradoksalt nok ses som et produkt af den samme kulturelle proces der skabte naturfredningstanken. Naturfredningstanken er dermed i sit udgangspunkt tæt forbundet med idéen om en særlig vestjysk kultur og naturbrugernes identitetsskabende fortolkning af denne. Den vestjyske identitet italesættes i relation til den kulturhistoriske naturbrugerpraksis og i kontrast til det østdanske, men som dette studie har vist er det østdanske er både i et historisk og i et nutidigt perspektiv et nødvendigt spejl for at definere det vestjyske. Den iden-

⁸⁶ Citeret fra Dansk Ornitologisk Forenings hjemmeside: www.dof.dk/01_organisation/dofs_naturpolitik.html dd. 08.10.02. jf. kapitel 3 s. 34

titetskamp mellem naturbrugere og naturfredere og mellem øst og vest, der foregår i den nutidige 'kamp om naturen', kan således siges at have rødder tilbage i 1800-tallets opdagelse af den vestjyske natur. Her lagdes grunden til at definere Vestjylland som noget særligt i naturmæssig forstand, og her mødtes udøvere af de to naturpraksisser for første gang og blev i mødet tvunget til at erkende deres egen praksis i relation til hinanden.

Ved at anvende et historisk perspektiv i specialet har det således været muligt at belyse, hvordan den 'kamp om naturen' der foregår i det vestjyske område i dag, kan ses som resultat af en historisk og kulturel proces, der har formet to konkurrerende naturdiskurser som i deres argumentationsform på én gang er modsatrettede og historisk forbundne.

Vestjysk identitet som strategi

Dette studie har belyst, hvordan den lokale historie, og måden hvorpå den fortolkes i formuleringen af en vestjysk identitet, italesættes af naturbrugerne som argument imod naturfredning i 'kampen om naturen'. Det er endvidere anskueliggjort, hvordan identitetsargumentet kan ses som naturbrugernes forsøg på at opretholde betingelserne for deres egen praksis i de vestjyske naturområder. I et sådant perspektiv får identitetsbegrebet udpræget strategisk og instrumentel karakter, som noget der mere eller mindre bevidst bringes i spil med henblik på at opnå bestemte mål. I dette tilfælde for at opretholde eksistensbetingelserne for naturbrugerpraksissen, altså den juridiske ret til at jage og fiske i de vestjyske naturområder. Naturbrugernes formulering af en vestjysk identitet bliver dermed et middel til at opnå rettigheder i 'kampen om naturen'.

Det er et kendt fænomen indenfor kultuvidenskabelig forskning, at kulturer i mødet med andre kulturer fortolker egne kulturelle særpræg og traditioner og derigennem på en gang skaber og (over-)eksponerer det kulturelle, ofte med politiske eller økonomiske hensigter (Kildegaard 1997). Den tyske etnolog Hermann Bausinger har brugt betegnelsen folklorisme om denne form for kulturel overdrivelse (Bausinger 1969). Med folklorisme forstår han en stærkt tydeliggjort markering af lokal historie, tradition og kultur, der udvikler sig, når f.eks. et område via en gruppe kulturmedlemmer står i nær kontakt med omverdenen. Folklorisme kan ifølge Bausinger være en mere eller mindre bevidst reflekteret strategisk proces, som har til formål at eksponere kulturformers 'oprindelighed' med henblik på at opretholde eller bevare dem. Bausinger taler om folklorismen som et spil mellem selvkonstruerede stereotyper og udefra konstruerede stereotyper, idet kontakten med andre kulturer ikke blot medfører et lokalt ønske

om at skille sig ud som noget særligt, men også afstedkommer omverdenens forventninger til det særligt lokale eller regionale. Som eksempler på folklorisme nævner Bausinger både enkeltprodukter, som regionale specialiteter og bredere forsøg på at fastholde eller markedsføre et områdes folkløse, dialekt mv. (Bausinger 1969:5).

I det vestjyske område kan naturbrugernes anvendelse af kulturhistorien som argument i 'kampen om naturen' tolkes som en form for folklorisme, idet den som i Bausingers definition af begrebet bruges til eksplicit at markere, hvad der af de lokale naturbrugere opfattes som vestjysk særpræg. Man kan i det vestjyske eksempel tale om, at 'de lokale' med henvisning til traditionen søger at eksponere et element af oprindelighed i deres naturbrugerpraksis med henblik på at opretholde betingelserne for denne.

Naturbrugernes inddragelse af det kulturhistoriske argument i 'kampen om naturen' virker dog ikke for mig at se som en bevidst strategi, men er snarere udtryk for 'de lokales' oplevelse af naturbrugerpraksissen som en del af den regionale historie. Iscenesættelsen af en vestjysk identitet adskiller sig endvidere fra Bausingers begreb om folklorisme, idet naturbrugerne ikke synliggør deres oplevelse af en vestjysk identitet ved en kulturel overeksponering i form af offentlige 'tag med ud og fisk som i gamle dage udflugter', fremstilling og salg af souvenirs og lignende kommercielle tiltag, som kunne være led i en mere bevidst strategisk folklorisme⁸⁷. Alligevel indebærer argumentationen, som jeg har vist i specialet, en konstruktion af traditionen og den lokale kulturhistorie, der bruges til at frembringe et historisk argument til fordel for naturbrugerpraksissen.

Hvorvidt italesættelsen af en vestjysk identitet i kampen om naturen kan kaldes folklorisme eller ej, er for så vidt af mindre betydning i denne sammenhæng. Folklorismebegrebet kan imidlertid være et frugtbart tankeredskab i relation til 'kampen om naturen', idet det sætter fokus på de processer, hvori det regionale særpræg iscenesættes, samt på den betydning det har for aktørerne. Det er netop det, at naturbrugerne oplever den traditionelle naturpraksis som et vestjysk særpræg og som et gyldigt argument for deres praksis og dermed kobler nutiden til en bestemt forståelse af fortiden, der har været interessant at iagttage i 'kampen om naturen'.

⁸⁷ Enkelte episoder tenderer dog denne kulturelle overeksponering, som f.eks. den tidligere omtalte plan om at lave et arbejdende museum ved Haarum jollehavn.

Etnologens præg af det vestjyske særpræg

Som det er fremgået, adskiller dette studie af regional identitet sig på forskellig vis fra måden, hvorpå det er gjort i Lemvig Museums projekt *Vestjyske Værdier og Særpræg*, som jo var udgangspunkt for specialet. Hvor Damgaard (2002) koncentrerer sig om at beskrive elementerne i en vestjysk identitet, har dette studie i højere grad beskæftiget sig med, hvordan regional identitet sættes i spil i den konkrete situation, som 'kampen om naturen' udgør. Det er endvidere belyst, hvordan denne brug af regional identitet kan forstås i en historisk kontekst.

At jeg har valgt en anden tilgang til studiet af identitet, skyldes ikke, at jeg finder museets forskningsperspektiver uinteressante. Tværtimod mener jeg, at det er befriende, at man indenfor museumsverdenen er begyndt at frigøre sig fra den berøringsangst, som ofte opstår, når kulturforskningen skal udtale sig om regionale identiteters konkrete udformninger.

Næsten uanset hvordan man som museum og repræsentant for dette griber et studie af regional identitet an, må man dog være klar over de konsekvenser, et sådant studium har for det emne, man studerer. Ved at sætte fokus på regional identitet kommer museet som videnscenter for regional historie og kultur uvægerligt til at bidrage til en øget opmærksomhed i lokalbefolkningen omkring det særligt vestjyske. Gennem udpegningen af områder med særlig betydning for vestjysk identitet og den etnologiske undersøgelse af disse, er man som museum med til at præge befolkningens opfattelse af, hvad der er det særligt vestjyske. Dermed er etnologen i en vis grad med til at påvirke det stof, hun samler ind.

Dette gælder måske i særlig grad for et emne som naturens betydning for en vestjysk identitet, idet det er noget, der optager mange mennesker i det vestjyske område og afstedkommer en mængde konfliktsituationer. Når disse konflikter, som vist, inddrager en bestemt forståelse af den vestjyske historie som argument, bliver det i mine øjne ekstra vigtigt for museet så vidt muligt at forholde sig neutralt og derudover forsøge at bidrage til en nuancering af debatten. Som museum bliver man i befolkningens bevidsthed garant for den 'rigtige historie', og det er derfor vigtigt at reflektere over, hvilken historie man formidler. Som etnolog har man en vis nedarvet tilbøjelighed til at favorisere 'folket' og forsvare deres sag, og man kan derfor let komme til at tage parti for de svagere grupper i en konflikt som 'kampen om naturen'. Som specialet har vist, findes der i dag flere måder at bruge den vestjyske natur på, og de forskellige praksisser har hver deres historiske tilknytning til området. Hvis man som museum vil undgå at bidrage til italesættelsen af en bestemt historie og dermed medvirke til at legitimere en naturpraksis frem for en anden, er det vigtigt at pointere at der er flere opfattelser af natu-

ren, og at de alle har en plads i den vestjyske historie. Gør man ikke det, kan man let blive taget til indtægt for en bestemt opfattelse af fortiden og af det vestjyske særpræg og dermed give bestemte befolkningsgrupper patent på historien.

De forskningsetiske problemer, der ligger i denne form for kulturhistoriske undersøgelser, kan således ikke understreges nok. En fuldstændig neutralitet er imidlertid næppe mulig i en museumspraksis. Uanset hvor meget man bestræber sig på at holde sig neutral, vil det svært at undgå i et eller andet omfang at være politisk, og på den måde bliver studiet af regional identitet uadskillelig fra museets påvirkning af denne. Jeg mener dog ikke, at man skal lade denne type undersøgelser være, fordi de er problematiske, men man må være sig bevidst, at man som autoritet på det historiske og kulturelle felt har indflydelse på befolkningens oplevelse af et regionale særpræg.

Litteratur:

Baagøe, Jette 1992: *Træk af strandjagten historie*. Udstillingskatalog fra Jagt- og Skovbrugsmuseet.

Barth, Fredrik 1969: *The Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo Universitetsforlaget.

Bausinger, Hermann 1969: Folklorismus in Europa. Eine Umfrage. In: *Zeitschrift für Volkskunde*. Deutschen Gesellschaft für Volkskunde.

Blicher, Niels 1795/1978: *Topographie over Vium Præstekald*. Udgivet i Blicherselskabets festskrift til Povl Skadhauge

Blicher, Steen Steensen 1994: *Noveller*. Dansk lærerforeningen. Viborg

Blicher, Steen Steensen 1836/1998: *Fjorten dage i Jylland*. Gyldendal

Bojesen, Maria 1856: *Rejse igennem Danmark*. Levins Bogtrykkeri Kjøbenhavn

Bøgh, Charlotte 1985: *Badehoteller – borgerskabets borge*. I: *Arv & Eje, Sommerglæder*. Dansk Kulturhistorisk Museumsforening.

Bredsdorff, Jakob Hornemann 1824: *Geognostiske og mineralogiske Iagttagelser paa en rejse i Nørre-Jylland i Juli og August 1823*. Særtryk af Tidsskrift for Naturvidenskaberne. Kjøbenhavn.

Christiansen, Palle Ove 1995: *Kultur og historie. Bidrag til den etnologiske debat*. Studiebøger. Institut for arkæologi og etnologi. Københavns Universitet.

Clausen, Laura Tolnov 2000: *Kampen om å-dalen*. Speciale i Europæisk Etnologi. Københavns Universitet

Corbin, Alain 1995: *The lure of the sea. The discovery of the seaside in the western world 1750-1840*. Penguin, London.

Damgaard, Ellen 1983: *Peder Lykke. En husmand på heden*. Lemvig Museum & Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.

Damgaard, Ellen 1989: The far west of Denmark. In: *Ethnologia Scandinavica* Vol. 19

Damgaard, Ellen 1999: Vestjysk særpræg – vestjyske værdier. I: *FRAM – Fra Ringkøbing Amts Museer*. Museumsrådet i Ringkøbing Amt

Damgaard, Ellen 2002: I kuling fra Hals og til Harboøre. Et studie af regional identitet i Vestjylland. I: *Fortid og Nutid. Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie*, hefte 4.

Damsholt, Tine 1999(a): En national turist i det patriotiske landskab. *Fortid og Nutid, Tidsskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie*, hefte 1.

Damsholt, Tine 1999(b): Om begrebet ”folk”. *Kulturens nationalisering. Et etnologisk perspektiv på det nationale*. Bjarne Stoklund (red.) Museum Tusulanums Forlag

Damsholt, Tine 2000: Fædrelandskærlighed og borgerdyd. Patriotisk diskurs og militære reformer i Danmark i sidste del af 1700-tallet. Museum Tusulanums Forlag. Københavns Universitet

Esmann, H.B. 1899: Lemvig og Omegn. I: E. Holten-Nielsen (red.): *Den danske Touristforenings Aarsskrift*. Gads Forlag. København.

Falkman, A. 1879: *Fra Danmarks Far-West. Langs kysten mellem Tyborøn og Sønderho*. Gyldendalske Boghandels Forlag. København.

Foucault, Michel 1980: *Talens forfatning*. Bibliotek Rhodos. København

Frandsen, Steen Bo 1993: Vestkystens opdagelse som landskab og badested. – Før i første halvdel af 1800-tallet. *Den jyske historiker*, nr. 65. Århus Universitetsforlag

Frandsen, Steen Bo 1996: *Opdagelsen af Jylland. Den regionale dimension i Danmarkshistorien 1814-1864*. Århus Universitetsforlag

Geertz, Clifford 1975: *The interpretation of cultures*. Hutchinson, London.

Grundtvig, N.F.S 1820/1997: Langt højere bjerge, nr. 157 i: *Folkehøjskolens Sangbog* 17. udgave. Foreningen for Folkehøjskoler i Danmark

Handler, Richard & Jocelyn Linnekin 1984: Tradition, Genuine or Spurious? I: *Journal of American Folklore* vol. 97. The American Folklore Society, Washington.

Heede, Dag 19: *Det tomme menneske. Introduktion til Michel Foucault*. København

Hornemann, Jens Wilken 1821: *Bemærkninger angaaende Forskielligheden af Vegetationen i de danske Provindser*. Kjøbenhavn. Særskildt aftrykt af det Kongelige Danske Videnskaber-nes Selskabs Skrifter. (Første gang udgivet 1796)

Høiris, Ole 2001: *Antropologien i antikken*. Aarhus Universitetsforlag.

Højrup, Thomas 1996: *Omkring livsformsanalysens udvikling*. Musueum Tusculanum, København

Jagtbladet. Tidsskrift for medlemmer af Dansk Land- og Strandjagt. 10. årgang, nr. 4, august/september 2001.

Jepsen, Palle Uhd 1979: *Ved de vestjyske fjorde: Ringkøbing Fjord, Stadil Fjord og Nisum Fjord*. BYGD, Esbjerg.

Jensen, Bente 1993: Det danske Schweiz. –Da Bornholm blev opdaget som turistmål. *Den jyske historiker*, nr. 65. Århus Universitetsforlag.

Jørgensen, Marianne Winther og Louise Philips 1999: *Diskursanalyse som teori og metode*. Samfundslitteratur. Roskilde Universitetsforlag.

Kiilsgaard Madsen, Flemming 1979: *Naturfredningssagens Historie i Danmark*. Odense Universitetsforlag.

Kjærboelling, Niels 1852: *Danmarks Fugle*. København: Eget forlag.

Larsen, Svend Erik 1996: *Naturen er ligeglad. Naturopfattelser i kulturel sammenhæng*. Munksgaard/Rosinante. København.

Liep, John 1996: Luftbåren kula. Danske feltornitologers tilegnelse af fugle. I: *Antropologi* nr. 33 1

Lund, Erik, Mogens Pihl & Johannes Sløk 1993: *De europæiske ideers historie*. Gyldendals Bogklubber

Löfgren, Orvar og Jonas Frykman 1979: *Den kultiverade människan*. Liber Läromedel. Lund

Löfgren, Orvar 1995: Sakletarna. Om det materiellas betydning i etnologin. I: Åke Daun (red.): *Ting, kultur och mening*. Nordiska museets förlag. Stockholm

Löfgren, Orvar 1997: Kulturarvets rennässans. Landskabsoplevelse mellan marknad och politik. *Rig 1-2, Kulturhistorisk Tidsskrift*, Lund.

Maule, Anne Fox og Peter Wagner 1996: Renaissance til revolution. S. 125-155. . I: Bonde, Niels, Jesper Hoffmeyer og Henrik Stangerup (red.): *Naturens Historiefortællere*. Gads Forlag, København.

Miljø- og Energiministeriet 1999: *Naturforvaltning gennem 10 år 1989-1998*. København

Monrad Hansen, Kirsten 2002: *Tilbage til turismens rødder. 150 års badeturisme langs den nordjyske vestkyst*. Nordjyllands Amt.

Natur og miljø. Medlemsblad for Danmarks Naturfredningsforening. Nr. 3 September 2001.

Nielsen, Viggo 1981: Naturfredningens historie. I: *Danmarks Natur*. Bd. 10 Mennesket og naturen. Politikens Forlag.

Olwig, Kenneth 1986: *Hedens natur. Om natursyn og naturanvendelse gennem tiderne*. Teknisk Forlag, København

Pontoppidan, Erik 1970(1769): *Den Danske Atlas*. Rosenkilde og Bagger. København

Poulsen, J. E. 1909: Fra et 16 Dages Ophold ved Vestkysten i Sommerferien 1909. s. 50-53
I: *Flora og Fauna. Aarbog for Naturhistorie*. Udgivet af A.C. Jensen-Haarup og Esben Petersen. København.

Schama, Simon 1998: *The embarrassment of riches: an interpretation of Dutch culture in the Golden Age*. London: Collins

Seedorff, N. 1852 (red.): *Bidrag til historien. Et Ugeblad. I forbindelse med Fyens Stifts Adresse-Avis*. Odense. Heri: No. 30. 25. juli 1852: Jyllands Vestkyst (uden forfatter).

Stoklund, Bjarne 1979: Europæisk Etnologi. I: *Københavns Universitet 1479-1979*, bd. XI. Povl Johs. Jensen (red). Gads Forlag. København 1979

Stoklund, Bjarne 1998: Bønder og binæringer. I: *Bol og By*. Landbohistorisk Tidsskrift nr.3. Landbohistorisk Selskab

Steensberg, Axel 1974: *Store Valby. Historisk- Arkæologisk Undersøgelse af en nedlagt Landsby på Sjælland*. Munksgaard, København.

Strömberg, Lars G. 1992: *Var slutar en sjö? Livsvillkor och naturuppfattning kring Hornborgasjön 1900-1990*. Etnologiska Föreningen i Västsverige. Göteborg

Svennevig, Ingeborg 1996: *Miljø- og energiministeriets samarbejde med de lokale ved det danske vadehav*. Menneske & Natur. Arbejdsrapport 80. Humanistisk Forskningscenter. Odense Universitet.

Svennevig, Ingeborg 1997: *Hvem er de lokale i naturbevaring?* Menneske & Natur. Arbejdsrapport 108. Humanistisk Forskningscenter. Odense Universitet.

Teilmann, Charles 1823: *Forsøg til en Beskrivelse af Danmarks og Islands Fugle*. Ribe.

Thuborg, Karen 1928: *Det gamle Harboøre*. Danmarks Folkeminder 36. København

Trap, J. P. 1859: *Statistisk-topografisk beskrivelse af kongeriget Danmark*. 2. bind. Gad, København.

Tuxen, S.L 1981: Dyreverdenens udforskning. I: *Danmarks Natur*. Bd. 10 Mennesket og naturen. Politikens Forlag, København.

Tuxen, S. L. 1996: Romantikken Fra Goethe til Owen. S.156-172. I: Bonde, Niels, Jesper Hoffmeyer og Henrik Stangerup (red.): *Naturens Historiefortællere*. København.

Østergaard, Egon 1997: De søde og de dumme fugle. I: *Sandeviften*. DOF-Ringkøbings medlemsblad. Nr. 3.

Avisartikler

Lemvig Folkeblad 29.02.96: Temaside om stormøde om Nissum Fjord.

Lemvig Folkeblad: 11.04.96: *Indsigelse mod fredning*.

Lemvig Folkeblad 18.04.96: *Amtet kræver fredning lavet om*.

Lemvig Folkeblad 26.04.96: *Masser af protester mod fredning af Nissum Fjord*.

Lemvig Folkeblad 07.05.96: *Afviser ikke at arealer udgår af nyt reservat*.

Lemvig Folkeblad 13.08.96: *Nystartet organisation kræver større indflydelse til lokalsamfundet*.

Lemvig Folkeblad 22.08.96: *Snakker fredning med Ulfborg-Vemb og amtet*.

Lemvig Folkeblad 04.09.96: *Overdreven opbakning til Kyst, Land og Fjord*.

Lemvig Folkeblad 26.10.96: *Ny vestjysk forening klar til kamp mod natur-terrorisme*.

Lemvig Folkeblad 08.11.96: *120 var med til at stifte Kyst, Land og Fjord*.

Lemvig Folkeblad 17.04.00: *Vrede over ornitologers protest mod havn*.

Lemvig Folkeblad 26.09.00: *Endelig i gang med jollehavn*.

Lemvig Folkeblad 14.11.00: *Bæverne var en ny sejr for "Kong Svend og hans håndgangne mænd"*. Læserbrev af Hans Dahlgaard, Lemvig.

Lemvig Folkeblad 23.11.00: *Vestjyder står nederst på Svend Aukens liste*. Læserbrev af Aksel Hedevang, Lemvig.

Lemvig Folkeblad 15.08.01: *Forslag: Gør Nissum Fjord fri for skarver*.

Lemvig Folkeblad 15.11.01: *Jægere frygter for fremtiden på tangen*.

Lemvig Folkeblad 16.11.01: *Naturen fyldte godt i valgdebatten*.

Lokalavisen for Lemvig og Omegn, 29.08.00: *Jobannonce fra Thyborøn-Harboøre Kommune*.

Internet-sider

www.dof.dk

www.dn.dk

www.sns.dk

www.dj.dk

www.kystlandogfjord.dk

Ikke publiceret materiale

- Lars Jensen Stausholms Regnskabsbog. Privat eje. Findes i kopi i Lemvig Museums Arkiv
- Forslag om udvidelse af reservatet i Nissum Fjord*. Kommentar fra Thorsminde jagtforening v. John Sørensen, udsendt til Skov- og Naturstyrelsen samt medlemmer af brugergruppen for Nissum Fjord 29.12.95
- Høringssvar sendt til Skov og Naturstyrelsens reservatsektion i Oksbøl fra følgende foreninger og private: Danmarks Naturfredningsforening (28.02.96), Sigrid Christensen (15.02.96), DOF (05.03.96), Dansk Amatørfiskerforening v. Egon Nielsen (09.04.96), Thorsminde, Bøvling, Ulfborg, Vemb, Staby Jagtforeninger (ens) (10.04.96), Nees Sogneforening (10.04.96)
- Miljø & Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsens reservatsektion, Oksbøl 06.08.96: Bekendtgørelse om Nissum Fjord Vildtreservat.
- Miljø & Energiministeriet 09.09.96: Miljøminister Svend Auken's talenotits vedr. Samrådspørgsmål DL om Nissum Fjord Vildtreservat,
- Korrespondancer i sagen om oprettelse af Haarum Jollehavn 1993-2001. Fra formand for Thyborøn-Harboøre fjordfiskerforening, Martin Rønns private arkiv.
- Korrespondancer i sagen om oprettelse af Harpøth Jollehavn 1998-2001. Fra formand for Harpøth Jollehavn, Aksel Hedevangs private arkiv.

Egne interviews

Nr. 1: Egon Østergaard, ornitolog og folkeskolelærer.

Nr. 2: Åge Hermann, pensioneret tømrer og jæger.

Nr.3: Martin Rønn, lastoptager og fritidsfisker, formand for Thyborøn-Harboøre fritidsfiskerforening samt formand for initiativgruppen til Haarum havn.

Nr. 4: Thomas Borup Svendsen, Skovrider i Klosterhedens Statsskovdistrikt.

Nr. 5: Jens Handberg, pensioneret skovrider i Klosterhedens statsskovdistrikt.

Etnolog Poul Moustgaards interviews

Nr. 6: Axel Hedevang, inseminør, jæger og fritidsfisker.

Nr. 7: Harry Jensen, Landmand, jæger og fritidsfisker, formand for udvalget for teknik og miljø i Rinkjøbing Amt.

Nr. 8: Martin Rønn – jf. nr. 3. (mit interview var en uddybning af særlige emner, bl.a. omkring arbejdet med at etablere en jollehavn)

Egne deltagerobservationer

- Debatmøde om regulering af skarv. Onsdag den 26. september 2001 i Thorsminde-hallen. Indkaldt af Foreningen Kyst, Land og Fjord

- Debatmøde om reservatbestemmelserne for Harboøre Tange. Onsdag den 13. november 2001 i Klinkby Forsamlingshus. Indkaldt af Danmarks Naturfredningsforenings lokalkomité.

Museumsleder Ellen Damgaards deltagerobservationer

- Åbning af Harpøth Jollehavn, 2. juni 2001.
- Fisketur med Aksel Hedevang, september 2001
- Gåsejagt med Aksel Hedevang, oktober 2001

Alt ikke publiceret kildemateriale, avisartikler, interviews mm. findes i Lemvig Museums arkiv.

Specialet indeholder i alt 33573 ord svarende til 96 normalsider iflg. studieordningen af 1998.

Bilag 1. Kort over Lemvigegnen

Bilag 2. Illustrationer af naturfredernes praksis

Fotos fra sommerlejr med dansk ornitologisk ungdom. Hentet fra hjemmesiden www.dof.dk

Bilag 3. Forside af Jagtbladet

Udgivet af Foreningen Dansk Land- og Strandjagt, august/september 2001. (Følgende side)

Bilag 4. Forside af bladet Natur og Miljø

Udgivet af Danmarks Naturfredningsforening, september 2001. (Følgende side)